

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN HARUT MARUT KISSASININ
SİHİR VE MELEKLERİN MASUMİYETİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlayan

Mine BUDAK

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman PAK

TOKAT – 2019

**KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN HARUT MARUT KISSASININ
SİHİR VE MELEKLERİN MASUMİYETİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi 26. / 4. / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin Celik

Üye : Dr. Öğr. Ü. Emel Bayram

Üye : Dr. Öğr. Ü. Süleyman Pak

Üye :

Üye :

İmzası

[Handwritten Signature]

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .12. / 04. / 2019. tarih ve 24-15. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlhan EROĞLU

Enstitü Müdürü: Enstitü Müdürü.

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Süleyman PAK danışmanlığında hazırlamış olduğum “**Kur’an-ı Kerim’de geçen Harut Marut kıssasının sihir ve meleklerin masumiyeti bağlamında değerlendirilmesi**” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Mine BUDAK

İmza

Çok erken aramızdan ayrılan canım annem Rabia ve
babam Süleyman YAŞAR'ın anısına...

ÖNSÖZ

15 asırdan beri yorumlanmaya ve anlaşılmaya çalışılan yegâne kitap Kur'an-ı Kerim, insanlığın dünya ve ahiret mutluluğu için gönderilmiştir. Bu hedefinden dolayı, öğretme, uyarma ve öğüt içerikli ayetlerle müminlere ebedi saadetin formüllerini sunmaktadır. Bakara suresi 102. ayeti de ikaz ve nasihat yönünden kuvvetli olan ve üzerinde tefekkür ederek çalışılması gereken önemli ilahi mesajlardan biridir.

Hz. Süleyman döneminde sihrin yaygınlaşarak saltanatının kaynağı olduğu yönündeki yanlış kanatların karşısında Allah, Harut-Marut ve Hz. Süleyman kıssalarına atıfta bulunarak gönderdiği ayet ile sihrin meşruiyeti konusunu işlemektedir. Fakat Arap dilinin değişik anlaşılmalara müsait yapısı, ayetin metninin söz dizilimindeki farklılıkla birleşerek anlaşılmasını güçleştirmiş, zamanla israiliyyat özelliği taşıyan unsurlar da eklenince, yorumlanması içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Özellikle İslami anlayışa göre küfür olan sihri, Kur'an-ı Kerim'in genelinde günahlardan masum olduğu ifade edilen meleklerin öğretilerinin ve günümüz toplumunda hala esrarını koruyan sihrin ne olduğunun, araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada rivayetlerdeki israiliyyat unsurları ve yanlış bilgiler ayıklanarak, ayetteki İlahi muradı okuma gayretinde bulunulacaktır. Böylece benzer şekilde olan ayetleri doğru anlama konusunda, bir bakış açısı kazandıracaktır.

Araştırmada ilk olarak ayet, dikkatlice okunarak farklı meallerdeki çevirileri incelenmiş, tefsir ve hadis kitaplarından ilgili kısımlar araştırılmış, bu konuda yazılmış kitaplar, makaleler, kaynaklar ve tezler taranarak tahlil edilmiş ve belirlenen alt başlıklar doğrultusunda konu irdelenmiştir.

Çalışmamız üç ana kısımdan oluşmaktadır. Giriş kısmında konuya hazırlık olması için kıssa konusunda kısaca bilgi verilmiştir. Çünkü kıssa konusunun mahiyeti ve Kur'an'da geçme hikmetleri bilinmeden ayeti doğru bir şekilde yorumlamak mümkün görünmemektedir.

Birinci bölümde ayetin anlaşılmasında önemli yeri olan şeytan, sihir, melek ve Harut-Marut gibi kelimeler hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısımda şeytan ve görevi; sihir ve İslam'ın bu fiile bakışı, melekler ve masumiyetleri, Harut-Marut ve kim oldukları gibi bazı konular ele alınmıştır.

İkinci bölümde ayetin değişik meal kaynaklarından tercümesi, nüzul sebebi, filolojik tahlili, kıssanın tefsirlerde yorumlanma şekilleri, kıssadan mesajlar, Kur'an-ı Kerim'de geçme hikmeti gibi konular incelenmiştir. Bu kısımda ayet kendi içinde üç kısma ayrılarak incelemeye tabi tutulmuştur. Âyetin ilk bölümünde Hz. Süleyman ve şeytan karakterli insanların mücadelesi; ikinci kısımda, Babil'de bulunan Harut- Marut isimli varlıklar ve şartlı sihir öğretileri; üçüncü kısmında ise sihir öğretmenin ilkesel bir değerlendirmesi yapılarak Sünnetullah dairesinde Allah dilemediği sürece kimseye zarar veremeyeceği üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise kıssaya ait klasik ve çağdaş yaklaşımlar irdelenmiş, belli başlı tefsir kaynaklarının farklı yorumları üzerinde durularak değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmalarım süresince eşsiz sabrı, bilgisi ve deneyimleri ile karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmemde emeği olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Süleyman PAK'a çok teşekkür ediyorum. Yüksek lisans derslerinde bilgilerinden faydalandığım Hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Enver BAYRAM ve Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK'e, güzel ya da zorlu hayatımın her aşamasında maddi-manevi desteği sağlayan eşim Prof. Dr. Yakup BUDAK'a, yoğun çalışırken vakitlerinden çaldığım çocuklarım Necip Zeki, Yusuf Emir ve Zeynep'e, kaynaklara ulaşmamda yardım eden kardeşim Fatih YAŞAR'a, bilgisayar işlerimi kolaylaştıran kardeşim Cihad Şükrü YAŞAR'a, tezimi dilbilgisi açısından inceleyen Zeliha YAŞAR'a ve katkısı olan tüm dost ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Mine BUDAK

Nisan 2019

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi 102. ayetinde Harut- Marut isimli iki meleğin Babil'de, bir bilgi öğrettiğinden bahsedilir. Âyetin içeriğinde genel olarak sihir konusuna da değinildiği için Kur'an-ı Kerim yorumcuları bu ikisini sihir öğretmek üzere gönderildikleri yönünde açıklamışlardır. Fakat bu durum İslam'da meleklerin günahlardan masum oluşları fikrine aykırıdır. Bu alanda ciddi bir araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır. Kur'an'ı Kerim'in indiği dönemde ayetlerin arkasındaki tarihsel bağlam ve Arap dilinin özelliği çerçevesinde düşünülmesi gerekmektedir. Bu çalışmada ayet metnine uygun tahlil yapılarak özgün bir anlayışa ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Harut, Marut, Melek, Sihir, Kıssa.

ABSTRACT

In the surah Al-Baqara verse 102. of the Qur'an, it is mentioned that two angels named Harut-Marut taught a knowledge in Babylon. Since magic is also generally referred mentioned in the verse, Qur'an commentators believed that both angels were sent to teach magic. But this is contrary to the idea that the angels in Islam are innocent of sins. Serious research is needed to be assessed in this area. The Quran should be considered within the framework of the historical context behind the verses and the characteristics of the Arabic language. In this research, it is tried to reach an original understanding by doing appropriate analysis.

Keywords: Harut, Marut, Angel, Magic, Story.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
İthaf.....	ii
Onay Sayfası	
Önsöz	iii
Özet.....	v
Abstract.....	vi
İçindekiler	vii
Tablolar Listesi	x
Kısaltmalar	xi
GİRİŞ	1
Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar	2
Kur' an Kıssaların Özellikleri	4
Kıssaların Amacı.....	5
BÖLÜM 1: HARUT MARUT KISSASINA DAİR BAZI KAVRAMLAR VE TAHLİLİ	8
1.1. Şeytan.....	8
1.1.1.Eski inançlarda Şeytan.....	10
1.1.2.Kur'an-ı Kerim'de Şeytan	12
1.2 Hz. Süleyman.....	15
1.3 Melek	18
1.3.1 Çok Tanrılı Dinlerde Melek.....	22
1.3.2 Tevrat ve İncil'de Melek.....	23
1.3.3 Meleklerin Masumiyeti.....	24
1.4 Sihir.....	31
1.4.1 Sihrin Kaynağı	32
1.4.2 Sihir Çeşitleri	35
1.4.3 Sihrin Gerçekliği.....	36
1.4.4 Sihrin Etkisi	37

1.4.5 Sihir Yapanın Cezası	40
1.4.6 Kur'ân' da Sihrin Kullanılışı	41
1.4.7 Hz. Peygamber Döneminde Sihir	43
1.5 Harut–Marut.....	45
1.5.1 İslam Öncesi Medeniyetlerde Harut Marut	46
1.6 Babil.....	48
BÖLÜM 2: KUR'AN-I KERİM' DE HARUT MARUT KISSASI.....	50
2.1 Meallerde Harut-Marut	50
2.2 Âyetin Nüzül Sebebi.....	53
2.3 Âyetin Filolojik Yönden İncelenmesi.....	55
2.4 Âyetin Kıssa Bağlamında İç Değerlendirmesi.....	58
2.4.1 Şeytanlar ve Tabi Oldukları.....	59
2.4.1.2 Hz. Süleyman'ın Mülkü ve Sihir	61
2.4.2 Meleklerin Şartlı Sihir Öğretmesi ve Sonuçları.....	66
2.4.2.1 İslami Kaynaklarda Harut Marut	67
2.4.2.1.1 Rivayetlerin Sıhhati	70
2.4.2.1.2 Meleklerin Cezası	72
2.4.2.1.3 Harut ve Marut'un Melek Olup Olmaması.....	72
2.4.2.1.4 Zühre.....	75
2.4.2.1.5 Meleklerin Öğrettikleri	76
2.4.2.1.6 Harut-Marut kıssası ne zaman gerçekleşti?	77
2.4.2.1.7 Karı-Kocanın Ayrılması	77
2.4.3 Sihir Yapanlar ve Akıbetleri	79
2.5 Kıssadan Mesajlar.....	79
2.6 Kıssanın Kur'an-ı Kerim'de Geçme Hikmeti.....	84

BÖLÜM 3: KISSAYA KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR.....	87
3.1 Klasik Yorumlar	87
3.2 Çağdaş Yorumlar	91
SONUÇ	101
KAYNAKLAR	105
ÖZGEÇMİŞ	113

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kur'an-ı Kerim deki Kıssa Sayısı ve Oranı.....	3
Tablo 2. Hz. Peygamber' e Merfu Olarak Ulaşan Sened Tablosu	67

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
a.s.	Aleyhisselam
b.	İbn
C.	Cilt
c.c	Celle Celalüh
çev.	Çeviren
h.	Hicri
H.z.	Hazreti
(r.a)	Radiyallahu anh
(s.a.v.)	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
thk.	Tahkik
v.	Vefat
vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınları
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
M.Ü.	Marmara Üniversitesi
AİBÜ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
İFD	İlahiyat Fakültesi Dergisi

GİRİŞ

Yüce Allah tarihin her döneminde ilahî mesajlar göndererek insanoğluna yol göstermiştir. Anlaşılacak ve hayata geçirilmek üzere gönderilen Kur'an'ı Kerim, Miladî yedinci yüzyılda gönderilerek vahiy halkasının son hitabı olmuştur. Kur'an-ı Kerim, ilkelerinin insanlık tarafından anlaşılması için farklı üsluplar kullanmıştır. Bunlardan en önemlisi kıssa yoluyla anlatımdır.

Kıssa yoluyla anlatım, insanlara geçmişte yapılan doğru ve yanlışları tanıma imkânı sunmaktadır. Böylece kıssalar sonsuz ilim sahibi Allah'ın bilgi ve beyanı ile ilettiği insanlık tarihinin en güvenilir özetleridir.

Kuran-ı Kerim'de isim olarak değinilen kıssalardan biri Bakara 102. ayetinde geçen Harut-Marut kıssasıdır. Bu ikisi etrafında anlatılan hikâyeler geçmiş medeniyetlerin çoğunluğunda bulunmaktadır. Kıssa vahyin inişi sırasında, Ehl-i Kitab'ın da dikkatini çekmiştir. Konuya kutsal metinlerinden aşina oldukları ve ayette zemmedildikleri için kendi tarihleriyle yüzleşme imkânı bulmuş, din bilginleri ile Hz. Peygamber arasında tartışmalar meydana gelmiştir.

Vahye muhatap olan ilk neslin ortadan kaybolmasıyla beraber detaylı anlatılmayan Harut-Marut kıssasında bu ikisinin kim olduğu veya neliği konusu, müslümanları başka arayışlara sevk etmiştir. İslam'ın geniş coğrafyalara yayılarak değişik kültürlerle tanışılması, Arap Yarımadası'nda varlığını sürdüren önceki ilahî dinlerden Yahudiliğin kutsal metinlerinde benzer isimlerin bulunması ve Abdullah b. Selam (v.43/663), Ka'b el-Ahbâr (v.32/652) , Vehb b.Münebbih (v.110/728) gibi kişilerin Yahudi kaynaklarından yapmış oldukları rivayetler, ayetle ilgili farklı yorum ve anlayışları ortaya çıkarmıştır. Neticede birçok rivayetin bulunduğu büyük bir tefsir külliyyatı oluşmuştur. Hatta bu rivayetlerin çeşitliliği zaman zaman asıl anlatılmak istenen maksadı geri planda bırakmıştır. Kıssayla alakalı o kadar çok rivayet yapılmıştır ki Tabatabai'nin deyişiyle anlatılan rivayetlerin matematiksel alternatifleriyle çarpımı sonucu 1260 kadar değişik ve çoğu israiliyyat unsurları barındıran yorumlar ortaya çıkmıştır.¹

¹ Es-Seyyid Muhammed Hüseyin et Tabatabâ'î, *El Mizân fi Tefsiri'l Kur'an*, Dârü'l Kütübî'l İslâmiyye, Tahran 1985, 1, 368.

Âyet müfessirler tarafından özellikle sihrin meşruiyeti, meleklerin masumiyeti, Hz. Süleyman ve saltanatı açısından detaylı incelenmiştir. Bakara 102. ayette çoğu israiliyyat olan yani Yahûdî, Hristiyan ve İslâm dışı diğer kaynaklardan aktarılan bilgilerin² yanısıra Harut-Marut kıssası, insanoğlunun veya toplumun sihir ile ilgili bildikleri, algıları, gerçekliği ve İslam'ın bu konuya bakışı ile ilgili soruların cevabı bulunabilmektedir.

Âyet ile ilgili konulara geçmeden önce çalışmamıza temel teşkil ettiği için kısaca kavramıyla alakalı kısa bir bilgi verilmesi önem arz etmektedir. Çünkü Kur'an kıssaları konusu, anlatılışı, olayları ele alış biçimiyle oldukça farklıdır. Geçmiş toplum ve peygamberlere ışık tutan kıssalar anlaşıldığı ölçüde Kur'an-ı Kerim daha iyi algılanabilecek; ayrıca Hz. Süleyman ve Harut-Marut kıssalarını anlama ve yorumlamada daha isabetli olunabilecektir.

KUR'AN-I KERİM'DE KISSALAR

Yüce Allah Hz. Âdem'den başlayarak, hiçbir dönem insanoğlunu başıboş bırakmamış, her dönem peygamber ve kutsal kitap göndermiştir. Bu kitaplarda geçmiş toplumların başından geçen olayları kısa mesajlar tarzında anlatmıştır. Olaylar anlatılırken insanlığın anlayış ve kavrayışına uygun olan metotları en güzel şekilde kullanmıştır. Dolayısıyla daha kolay kavranması için, beşeriyetin içinde bulunduğu psikolojik yönler de göz önünde tutularak, kısaca yoluyla anlatım yapılmıştır.

Sözlükte “söz (hadis), haber, mevzu, mesele, hal (şan, emr)” anlamlarına geldiği gibi “bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” mânasına da gelen kısaca kelimesi, bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, takip edilerek anlatılması / hikâyeye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder.³ Terim olarak kısaca “yalan ihtimali olmayan, tarihin derinliklerinde unutulmaya yüz tutmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin yeniden anlatılmasıdır.” Kıssanın hikâyeden farkı, olayların doğru kısımlarının kısaca anlatılmasıdır.⁴

² Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyat*, 1, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, 29.

³ İdris Şengül, “Kısaca”, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslâm Ansiklopedisi, C.25, Diyanet Yay., Ankara 2002, 498.

⁴ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 1, Işık Yay., İzmir 1995, 46.

Arapça'da "Kss" kökünden gelen ""Kıssa" kelimesinin Kur'an- Kerim'de belli başlı üç anlamı vardır; ⁵

- a) "Bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek" ⁶
- b) "Birine bir sözü beyan edip bildirmek" ⁷
- c) "Anlatmak, hikâye etmek, açıklamak" ⁸

Kur'an-ı Kerim'de kıssa ya da çoğulu olan kısas kelimesi yerine aynı manaya gelen "kasas" kelimesi kullanılır. Ayrıca hadis, nebe, haber, ahbar gibi kelimeler de kullanılmıştır.⁹ Yaklaşık 1800 ayet kıssalarla ilgilidir ki bu da oran itibariyle Kur'an-ı Kerim'in üçte birine denk gelmektedir. ¹⁰

Konu	Âyet Sayısı	Oran %
Peygamber Kıssaları	1675	26.86
Diğer Kişi ve Topluluk Kıssaları	112	1.79
Toplam ¹¹	1787	27.65

Tablo 1. Kur'an-ı Kerim'deki Kıssa sayısı ve oranı

Mahiyeti itibariyle Kur'an kıssalarını üç kısımda toplamak mümkündür:

- 1-Tarihî kıssalar: Hz. Yusuf kıssası, Ashab-ı Kehf kıssası, Harut-Marut kıssası gibi,
- 2-Kur'an-ı Kerim'in inişi esnasındaki olaylar: İsrâ, mi'rac, hicret, Bedir Savaşı gibi,
- 3-Gaybî kıssalar: Hz. Âdem'in yaratılış kıssası, kıyamet, cennet ve cehennem sahneleri gibi olaylar kıssa formunda anlatılmıştır. ¹²

⁵ *Lisanü'l Arab*, "Kıssa", Daru Sadr, Beyrut 1990, 73-75.

⁶ Kur'an-ı Kerim, Kehf, 18/64.

⁷ Yusuf, 21/3.

⁸ Araf, 7/176.

⁹ Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 1, Kuramer, İstanbul 2016, 25.

¹⁰ Age,15.

¹¹ Mustafa Kara, Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz, *İslâmî İlimler Dergisi*, C. 1, S. 9, (2014), 93.

¹² İdris Şengül, "Kıssa", 498.

KUR'AN KISSALARIN ÖZELLİKLERİ

İnsan fıtrattı, kuru bilgileri dinlemekten ziyade canlı örneklerden oluşan fikirleri dinlemeye meyillidir. Bundan dolayı Kur'an, en güzel kıssaları gözlerimizin önünde adeta cereyan ediyor gibi sunar. Böylece dinleyenlerin kolay anlaması ve kendi hayatına uyarlaması sağlanır. Kur'an kıssalarını incelediğimizde üslup açısından kendine özgü bir farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu özelliklerden bazıları şunlardır:

1) Yusuf kıssası istisna olmak üzere kıssalar, hikâyelerdeki gibi düzenli bir şekilde anlatılmaz. Olayın sadece ilgili sahnesi tasvir edilerek kesit halinde verilir. Teferruatları muhatabın zihninde tamamlanır. Örneğin, Hz. Musa, Firavun ve sihirbazlar arasında geçen kıssada, Firavun'un inancı ve sihirbazların yanlış davranışlarına vurgu yapıldıktan sonra Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelerle, tevhid ve risaletin ispatı hedeflenmiş olur.¹³

2) Kıssalar bazı farklı yönleriyle tekrar eder. Önce olayların muhataplar için gerekli olan ibretlik kısmı zikredilir. Sonra kıssa, tekrar ele alınarak değişik üslup ve yeni ayrıntılarla karşımıza çıkar. Adeta küçük bir işaretle başlayan olay tekrarlayan halkalar gibi gittikçe genişleyerek bir bütüne ulaşır. Böylece ayetleri nüzul sırasına göre okuduğumuz zaman parçaları tamamlayabilmemiz mümkündür. Günümüzde öğretilen bilgilerin kalıcılığı için tekrarların oldukça önemli bir yeri olduğu aşikârdır. Ayrıca propaganda ve haberleşme alanlarında bu durum sıkça kullanılır. Elbette insanın yaratıcısı olan Allah (c.c) onun ihtiyaçlarını en iyi bilen olarak, her okuyuşunda farklı manalar idrak edecek şekilde kıssalarda tekrarlara yer vermektedir.

3) Kur'an-ı Kerim kıssaları tarihte yaşanmış gerçek olaylar arasından seçilmiştir. 1950 yıllarında Mısırlı Âlim Muhammed Ahmed Halefullah yapmış olduğu doktora tezi ile kıssaların gerçekliği konusunu tartışmaya açmıştır. O'na göre kıssalar hayal mahsulü olan kurgu hikâyelerdir. Özellikle psiko-sosyal boyut ön plandadır. Kur'an'ın tarihi bilgi vermek gibi bir gayesi yoktur. Asıl maksat dinî mesajların, toplumun anlayacağı bir dille anlatılmasıdır. Bu sebeple tarihî vakıya uyum sağlaması gibi bir şart aramamalıdır. Hatta tarihî gerçeklerin aksine, yanlış bilgiler de kıssalarda yer alabilir.

¹³ Araf, 7/103-107.

Dolayısıyla okuyucuya düşen bu sembolik anlatımlarda kıssadan hisse çıkarabilmektir.¹⁴ Fakat Kur'ân-ı Kerim'in iki ayetinde¹⁵ kıssa ile alakalı “kasas ve nebe” kelimelerinin hemen arkasından gelen “hakk” kelimesi, kıssaların kurgu veya mizansen olmadığını ispatlamaktadır.¹⁶

4) Kur'an kıssalarında olayların meydana geliş sırası kronolojik olarak verilmez. Mesela Lut (a.s) kıssasında elçilerin gelmesi¹⁷ daha sonra olduğu halde sıralamada daha önce olan Hud¹⁸ suresinde şehir halkı, Lut'a elçilerle konuşmadan önce gelmiştir.¹⁹

M. Reşid Rıza, bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: *"Kur'an'da geçmiş peygamberler ve ümmetlerle ilgili varid olan kıssalarda hedef onları tali birer vakıa özelliğinde anlatmak değildir. Ancak hedef, insanların ibret ve ders almalarıdır. Hal böyle olunca, muhatap üzerindeki etki gücünün artırılması amacıyla olayın farklı bir sırada verilmesi gerekli olur."*²⁰

KISSALARIN AMACI

İlâhî kaynaklı kitaplar içerisinde aslı bozulmamış tek kutsal kitap olan Kuran-ı Kerim, kıssalar yoluyla önceden yaşamış olan toplulukların tecrübelerini aktarmış, böylece inananların ders almalarını ve aynı hataya düşmemelerini sağlamaya çalışmıştır. Anlatılan olaylar her dönemde yaşanması mümkün olan ve müminlerin hayatına rehberlik edebilecek niteliktedir. Ayrıca kıssalar, olayların arkasındaki hikmetin kavranmasında, haksızlıklığa tavır alıp, vicdanın sesinin dinlenmesinde etkili bir üslûptur. Böylece insanlık tarihini bir sinema şeridi gibi gözler önüne serip, kişinin yaratıcısını tanıması, O'nun yüce kudretini, eşsiz isim ve sıfatlarını anlamasını sağlarken diğer yandan hayatı yeniden düzenleme yolunu göstermektedir.²¹

¹⁴ Muhammed Ahmed Halefullah, Kur'an'da *Anlatım Sanatı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, 76-18.

¹⁵ Âl-i İmran, 3/62; Kehf, 18/13.

¹⁶ Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum*, 1, Kitâbiyât, Ankara 2003, 369.

¹⁷ Hicr, 15/61.

¹⁸ Hud, 11/77.

¹⁹ Hikmet Zeyveli, “Kur'an Kıssaları”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.9, S. 4, (1996), 178.

²⁰ Muhammed Abduh ve Muhammed Reşid Rıza, *Tefsiru'l Menar*, 3, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1947, 1, 327.

²¹ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 28.

Kıssalar, Allah (c.c) ile kulları arasında bir iletişim vesilesidir. Allah (c.c), önceki toplumların başına gelen olayları kullarına haber vererek adeta onlarla iletişim kurmakta ve kendine inanan kullarını aynı hatalara düşmekten korumaktadır.²²

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin delili kıssalardır. Bazı oryantalistler Ümmi olan Peygamber'in, kıssaları, Yahudi veya Hristiyan din adamları ile temasları sonucu, bunların kutsal kitabından aldığını iddia etmektedirler. Hâlbuki Tevrat ve İncil VIII.-IX. yüzyılda Arapça 'ya çevrilmiştir.²³ Hz. Peygamber ümmi bir kişi olarak²⁴ içinde yetiştiği şartlarda, geçmiş milletlerin durumunu doğru bir biçimde araştırarak olanağa sahip değildi. Bu nedenle kıssalarda anlatılan olaylar O'nun peygamberliğinin ispatıdır. Kıssalar, gönderilen dinlerin aynı kaynaktan geldiğini ve bütün müminlerin bir ümmet olduğunu açıklamaktadır. Böylelikle diğer peygamberlerin nübüvvetini inkâr edemeyen insan, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de risaletini de inkâr edemez hale gelir. Ayrıca Al-i İmran 3-4. ayetinde de ifade edildiği gibi Kur'an geçmiş kitapları tasdik eden bir kitap olması dolayısıyla aynı olaylardan bahsetmesi gayet normaldir.

Kıssalar, Hz. Peygamber'in (s.a.v) risaleti sırasında karşılaştığı zor ve sıkıntılı durumlarda, kalbinin İslâm davetine olan bağlılığını artırmak, müminlerin ise kalplerindeki endişelerini ortadan kaldırmak amacıyla gönderilmiştir. Geçmiş milletlerin özellikleri ve Peygamberlerin yaşadığı sıkıntılar anlatılarak, hakikatin daima üstün geleceği hatırlatılmış, inananlara teselli verilmiştir.²⁵ Allah, emri bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münkerin nasıl yapılması gerektiğini de bu yolla anlatmıştır. Ayrıca her çağda ümitsizliğe düşen insana yaşadığı ve hissettiği şeylerin farklı şekillerde de olsa geçmişte yaşandığını gösterilerek sabır ve tevekkülünün artması sağlanmıştır.

Kur'an'da anlatılan kıssalar bilimsel gelişmeler açısından da önemlidir. Peygamber kıssalarında anlatılan mucizeler ilmî yönde gelişmeleri teşvik eden işaretler

²² Selahattin Sönmezsoy, "İletişim Açısından Kur'an Kıssaları, Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri", *V. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*, (17-18 Ocak 1998), 105.

²³ İdris Şengül, "Kıssa", 498.

²⁴ İsmail Karaçam, *Sonsuz Mucize Kur'an*, 1, Çağ Yay., İstanbul 1987, 387.

²⁵ Halit Ünal, "Kıssa", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, C.3, Şamil Yayınları, İstanbul 2000, 363.

barındırır. Örneğin, Hz. Süleyman'ın rüzgârla yol alması aerodinamik kanunlarını hatırlatmaktadır.²⁶

Zaman içerisinde İslam'a zarar vermek isteyenlerin faaliyetleri ve kıssaların anlaşılmasıyla alakalı yapılan rivayetlerin artması, asıl anlamın gölgelenmesine ve kafa karışıklığına sebep olmuştur. Bakara suresi 102. ayetindeki Harut-Marut kıssasıyla alakalı benzer durumlar bulunmaktadır. Bu konulara ileriki bölümlerde değinilecektir.

²⁶ İdris Şengül, "Kıssa", 498.

BÖLÜM 1

HARUT MARUT KISSASINA DAİR BAZI KAVRAMLAR VE TAHLİLİ

Bakara 102. ayetinde geçen bazı kavramların detaylı olarak bilinmesi anlaşılma noktasında kilit görevi yapmaktadır. Kelimelerin kökenleri, geçmiş toplumlardaki durumları bilinmeden ayetin satır aralarındaki bilgileri yorumlamak uygun görünmemektedir. Ancak bu şekilde kıssanın mesajlarını doğru anlamak ve ibret nazarıyla incelemek mümkün olabilir. Bu sebeple ayette geçen şeytan, sihir, melek, Harut-Marut isimleri üzerinde durularak bunların anlamları, geçmiş toplumlarda ve Kur'an'da nasıl algılandığı konularına yer verilecektir.

1.1 ŞEYTAN

Arap dilbilimcilerin çoğu, şeytan kelimesinin türemiş bir isim olduğunu kabul etmekle birlikte hangi kökten geldiği konusunda iki ihtimal üzerinde durmaktadırlar:

Birincisi, “uzaklaşmak, hayırdan, iyilikten uzak olmak” anlamına gelen “şe-ta-ne” fiilidir.²⁷ İkincisi ise, “helak olmak” manasında “şe-ya-ta” kelimesidir. Bu anlayışa göre kelimenin ʃ ve ʕ harfleri zâiddir.²⁸

Terim olarak şeytan, insanın en büyük düşmanının müşahhaslaştırılmış şekli olup kötülüğün sembolüdür.²⁹ Muhammed Esed'e göre şeytan insanın ruhundaki kötü eğilimler ve hakikate düşman olan dürtülerdir.³⁰

Tehânevî şeytanı şöyle tanımlamaktadır: “Ruhânî varlıkların hayır işleyenlerine melek, şer işleyenlerine şeytan, bazen hayır, bazen şer işleyenlerine de cin denir.”³¹

²⁷ *Lisanü'l Arap*, “ş-t-n”, 255.

²⁸ *Mu'cemu Muhtâru's-Sihâh*, “Şeytan”, Daru Sadr, Beyrut 2004, 178.

²⁹ Ahmet Güç, “Şeytan”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, C. 7, Şâmil Yay., İstanbul 2000, 303.

³⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, 9, İşaret Yay., İstanbul 2015, 52.

³¹ Muhammed Ali Tahânevî, *Keşşâf-u Istilahâtü'l Fünûn ve'l Ulûm*, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996, 2, 1132.

Elmalılı Bakara 102. ayette de geçen şeytan ifadesine uygun olan bir tanım yaparak şöyle demektedir:

“Şeytan, herhangi bir azgın, yani azgınlıkta, şer ve kötülükte fevkalade bir yükselişle kendi sınıf ve benzerlerinin dışına çıkmış kötü, inatçı anlamında bir cins isimdir ki, gerek insandan, gerek hayvandan, yılan gibi görünen yaratıklardan ve gerekse diğer gizli mahlûklardan, ruhi ilişkisi bulunan kötülere söylenir. İnsan şeytani, hayvan şeytani, cin şeytani vardır. Nitekim Kuran’da insan şeytanları ve cin şeytanları ifadeleri çok geçmektedir. İnsan görünür, kötülük esasları ve şeytanlıkları görünmez, eserleriyle belli olur. Şu halde insan şeytanında bile şeytanlık, bir gizli iştir. Bunun için şeytan ismi gizli kötü bir kuvvet, kötü bir ruh düşüncesine döner ve insan şeytani, cin şeytanına bağlı demektir. Melek karşıtı olan cin şeytani, yani gizli şeytan bazı filozoflara göre yalnız mücerredat-ı maneviye olarak açıklanmış ise de, bunun maddi değerini inkâr etmek doğru olmayacağından, buna kötü olan maddi kuvvetleri de katmak gereklidir. Ehl-i Sünnet’in açıklaması böyledir. Bu şekilde şeytan cins ismi, bilhassa görülmeyen ruhlar ve kötü kuvvetlere isim olmuştur ki, yaratılıştaki her cins birtek ferd ile başlamış olduğundan, şeytan denilince bu cinsin babası olan o ilk fert, yani İblis akla gelir ve o zaman da özel isim gibi olur”.³²

Şeytanla alakalı ifadelerden İblis kelimesi bazı dilcilere göre “hayırdan son derece ümitsiz olmak, taşlanmak, söyleyeceği bir şey olmayıp şaşırıp kalmak” anlamındaki “İblâs” kökünden türemiştir.³³ Bazı ayetlerde bu anlamda kullanılmıştır.³⁴ Ağırlıklı görüş kelimenin Farsça’dan Arapça’ya geçmiş acemi kökenli, gayr-ı munsarıf³⁵ bir kelime olduğudur.³⁶ İblis, Yüce Yaratıcı’nın secde emrine karşı çıkarak gazabına uğramış ve müflis durumuna düşmüştür.³⁷ Esed’e göre iblis şeytanın sembolik ismidir.³⁸

Ferid Vecdî ise; “İblis şeytanların aslı (babası) için kullanılan bir kelimedir. Allah (c.c.), şeytanları ateşten yaratmış ve onları cisimden tecrit etmiştir. Değişik şekillere girebilme yeteneği vermiştir. Şeytan ve zürriyeti, vesvese tabiatına bağlı olarak, insanları Allah’ın emirlerinden uzaklaştırma gayreti içindedirler” demektedir.³⁹

³² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraevyn, İstanbul 1992, 1, 214-215.

³³ *Lisanü'l Arab*, “İbls”, 140.

³⁴ En‘âm, 6/44; Mü‘minûn, 23/77; Rûm, 30/12, 49.

³⁵ Gayr-ı Munsarıf: Nekra olduğu, yani başında (J) takısı bulunmadığı ve başka bir isme muzaf olmadığı zaman kesra ve tenvin kabul etmeyen isimlere denir. Mustafa Meral Çörtü, *Nahiv*, 19, M.Ü İFAV Yay. İstanbul 2016, 403.

³⁶ Elmalılı, age, 1, 274.

³⁷ Remzi Kaya, “Kur’an-ı Kerim’de İnsan-Şeytan İlişkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.12, S.2, (2003), 7.

³⁸ Muhammed Esed, age, 58.

³⁹ Ferid Vecdî, *Dâiratü'l Meârif*, 3, Dârü'l Mârif, Beyrut 1971, 2,332.

1.1.1 Eski İnançlarda Şeytan

Mısır ve Bâbil kültürlerinde iyilik tanrısına karşı savaşan yer altı (karanlık, ölüm) tanrısına şeytan denilmekteydi.⁴⁰ Sümer, Akad, Asur, Babil mitolojilerinde; ölüm, hastalık, korku gibi olayları yapan varlıklara şeytan denirdi. Mısırlılarda kötülüğün simgesi Set isimli tanrıydı.⁴¹

Taoizm kaynaklı Çin inançlarında da cin, şeytan gibi ruhanî varlıklar mevcuttu. Din adamları insanları kötülüklerden korumak için, tılsımlar ve okumalar gerçekleştirirdi. Bedenî ve ruhî rahatsızlıkların sebebi olarak bu varlıklar görülürdü.⁴²

Eski Yunan'da şeytan, sıralamada tanrıların hemen altında, insanların üstünde bir konuma yerleştiriliyordu. Yunan geleneğinde “Daimon”, denen şeytana Romalılar'da “Genuis”, Maniheizm'de “Aşkalun”, Altay inançlarında “Çor” adlarını verdikleri bilinmektedir. Bu varlıklar iyilerle sürekli mücadele eden düşmanlardı.⁴³

Budizm de şeytan yerine “Mara” kelimesi kullanılırdı. Mara kendini, insanları iyi işler yapmaktan alıkoymaya adanmış biridir. Bu amacını gerçekleştirmek için çeşitli yollar denemekten geri kalmayan bir varlıktır.⁴⁴

Türkler, İslam'dan önce ruh, melek, şeytan gibi varlıklara inanırlardı. Deniz, göl, dağ gibi tabiat unsurlarını canlı sayar ve bunları iyi-kötü ruhlar olarak kategorize ederlerdi. İyi ruhlar tanrı Ülgen'in emrinde, kötü ruhlar ise tanrı Erlik'in emrinde, insanları etkilemek için hep birbirleriyle mücadele halindedirler. Eski Türklerde melek yerine “Frişti (Ferişteh)”,⁴⁵ Şeytan yerine de “Yek” kelimeleri kullanılırdı.⁴⁶

Eski Araplar da şeytan fikrine sahipdi. Şairin etrafında cin dolaşmaya başlamasıyla ilham geldiğine ve şiir sanatındaki kabiliyetinin arttığına inanılırdı. Buna

⁴⁰ İlyas Çelebi, “Şeytan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, Diyanet Yay, İstanbul 2010, 99.

⁴¹ *İlk Şeytanlar*, (t.y.)2013, <http://gizemlerdunyasi.blogspot.com/2013/08/ilk-seytanlar.html> (05.03.2019)

⁴² Abdulvehhap Aslan, “*Kur'an'da Şeytan Terimi*”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Van 1999, 10.

⁴³ Nurettin Şentürk, “Hadislere Göre Şeytan”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.5, (2015), 144.

⁴⁴ Ali İhsan Yitik, “Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan”, *Milel ve Nihal Araştırma Dergisi*, C.1, S.1, (Aralık 2003),34.

⁴⁵ Annemarie Von Gabain, *Eski Türkçe'nin Grameri*, Mehmet Akalın (çev.), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007, 259.

⁴⁶ Hikmet Tanyu, *İslamlık'tan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, 2, Boğaziçi Yay., İstanbul 1986, 109.

göre cin insana sahip olur ve normalde söyleyemeyeceği güzellikte beyitler söylerirdi.⁴⁷ Bu cinler fert kabul edilerek ona bir isim verilirirdi. Ayrıca soylu ve zengin Araplara, Abkar (Periler Ülkesi) denilen bir vadede yaşayan cinlerin dokunduğunu düşünürlerdi. Yine cahiliye döneminde insanlar metruk yerden geçerken "*Buradaki cinlerden, buranın efendisine sığınırım.*" derlerdi.⁴⁸ Şeytan için "Zübatün" ismi kullanılmakta ve onun cinlerin reisi olduğu söylenmektedir. Bu kelimeyi "yılan, hile, zeka" anlamlarında kullanmanın yanı sıra bir kişinin kötülük ve zorbalıklarını anlatmak için de kullanıyorlardı.⁴⁹

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta şeytan yoldan çıkarıcı, yalancı, âsi, insanlığın kadîm düşmanı, düzeni ve ahlâkı bozan, kötülüğün kaynağı olan somut bir varlık olarak görülmüştür. Ahd-i Atîk'te şeytan "düşman, muhalif, amacını gizleyen kişi" anlamında kullanılır.⁵⁰ Geç dönemlerde ise şeytan kelimesi Tanrı'nın hizmetinde çalışarak Eyüb'ü sınavan,⁵¹ Dâvûd'u Tanrı'ya karşı kışkırtan semavî varlık biçiminde yer almıştır.⁵² Ayrıca yoldan çıkmış meleklerin başı, cennetten yılan aracılığıyla Âdem ve Havvâ'nın kovulmasına sebep olan, ölümün yeryüzüne girmesini sağlayan semavî varlık şeklinde tarif edilmiştir.⁵³ Yeni Ahit'te şeytan kelimesi, toplam otuz beş yerde geçmektedir.⁵⁴ Tanrı'nın bağımsız hareketine izin verdiği, hilekâr, aynı zamanda aşağılanan bir varlık olarak dünyadaki bütün kötülüklerin kaynağıdır. Talmud'da ise şeytan bir ayartıcı olarak değişik şekillere girebilen bir figürdür.⁵⁵

⁴⁷ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Süleyman Ateş (çev.), Yeni Ufuklar Yay., Ankara 2011, 158.

⁴⁸ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l Kur'an*, İbrahim Şemsuddîn (thk.), Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1981, 428.

⁴⁹ Hüseyin Çelik, İslam Öncesi Mekke'de Ruh ve Cin İnancı, "*Kur'an Öncesi Mekke Toplumu*", Kültür-Sanat Yay., İstanbul 1-3 Temmuz 2011, 328.

⁵⁰ İncil, I. Samuel, 29/4.

⁵¹ Eyub, 1/6-2/10.

⁵² I. Tarihler, 21/1-14; II. Samuel, 24/1-10.

⁵³ I. Enoch, 54-55., 65/6; 69/6.

⁵⁴ *The An hor Bible Dictionary*, "Satan", Yale University Press, New York 1992, 988.

⁵⁵ Salime Leyla Gürkan "Şeytan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, Diyanet, İstanbul 2010, 101.

1.1.2 Kuran-ı Kerim’de Şeytan

Kur’ân-ı Kerim’de şeytan, seksen sekiz yerde; iblîs ise on bir yerde geçmektedir. Bunların on sekizi çoğul olarak yer almaktadır.⁵⁶ Şeytan karşılığında Kur’an’da Tağut,⁵⁷ Cibî,⁵⁸ Merîd,⁵⁹ Sâğîr,⁶⁰ Mez’ûm,⁶¹ Medhûr-Mel’ûn,⁶² Adüvv,⁶³ Kefûr,⁶⁴ Hazûl,⁶⁵ Garûr,⁶⁶ Mârid,⁶⁷ Mekzûf,⁶⁸ Mudill,⁶⁹ Racîm,⁷⁰ Vesvâs,⁷¹ Hannas⁷² kelimeleri kullanılır. Şeytanın özellikleri ile ilgili olarak onun isyankâr ve kibirli tavrı, insanlığın düşmanı oluşu,⁷³ kötülüğü sembolize etmesi,⁷⁴ ihaneti ve nifakı,⁷⁵ vesvese vermesi⁷⁶ ve sinsiliği,⁷⁷ aldaticılığı,⁷⁸ yalancılığı,⁷⁹ nankörlüğü,⁸⁰ sahtekârlığı⁸¹ ile küfre düşüşü,⁸² anlatılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim şeytandan ilk olarak insanın yaratılışıyla ilgili ayetlerde bahsetmektedir. Bu ayetlerde Allah’ın Hz. Âdem’e secde emrine karşı gelerek itiraz etmiş, yani tazimde bulunmayı, önünde saygı ile eğilmeyi veya selamlamayı reddetmiştir. Bu kibirlenmesi yüzünden, İlahî huzurdan kovularak, kıyamete dek lanetlenmiş ve kâfirlerden olmuştur.⁸³ “*Derken şeytan onlara (Âdem ve Havva’ya)*

⁵⁶ İlyas Çelebi, age, 99.

⁵⁷ Bakara, 2/256, 257; Nisâ, 4/51, 60, 76; Mâide, 5/60; Nahl, 16/36; Zümer, 39/17.

⁵⁸ Nisa, 4/51.

⁵⁹ Nisâ, 4/117.

⁶⁰ A’raf, 7/13.

⁶¹ A’raf, 7/18.

⁶² Hicr, 15/35.

⁶³ A’raf, 7/22.

⁶⁴ İsrâ, 17/27.

⁶⁵ Furkân, 25/29.

⁶⁶ Lokman, 31/33.

⁶⁷ Sâffât, 37/7.

⁶⁸ Saffet, 37/8.

⁶⁹ Kasas, 28/15.

⁷⁰ Nahl, 16/98.

⁷¹ Nâs, 114/4.

⁷² Nas, 114/4.

⁷³ Bakara, 2/168; Yûsuf, 12/5; Fâtır, 35/6.

⁷⁴ Fussilet, 4/36; Zuhruf, 43/62.

⁷⁵ Haşr, 59/16.

⁷⁶ A’raf, 7/20, 201; Enfâl, 8/11.

⁷⁷ Nâs, 114/4-5.

⁷⁸ Nisâ, 4/120.

⁷⁹ İbrâhîm, 14/22.

⁸⁰ İsrâ, 17/27.

⁸¹ Furkân, 25/29; Haşr, 59/16.

⁸² Bakara, 2/34; Sâd, 38/74.

⁸³ Bakara, 2/34.

*fııldadı.*⁸⁴ ayetinde de ifade edildiği üzere düşmanı olduğu insanın içindeki arzuları tetiklemiş ve aldatıcı sözlerle, o ikisinin yasak meyveden yemesini sağlamıştır. Yaptıklarının cezası olarak birbirlerine düşman olarak⁸⁵ cennetten inmişlerdir. Böylece dünyada kıyamete kadar sürecek insan-şeytan mücadelesi başlamıştır. İblis başkaldırısıyla şeytanlaşmış, bu durum adeta onun bir sıfatı haline gelmiştir. Yeni Ahit'te iyi melek şeytanın (Satan veya Lucifer), kötü melek şeytana (devil) dönüşümü gibi Kur'an'da da Hz. Âdem'in önünde secde etme imtihanına kadar Allah'ın itaatkâr bir kulu olan İblis, kibri yüzünden şeytan karakterine dönüşmüştür.⁸⁶

İblis'in başlangıçta meleklerden olup olmadığı hususunda Taberi şunları söylemektedir: Abdullah b. Abbas, Katade, Abdullah b. Mes'ud gibi bazı sahabiler, İblis'in, başlangıçta meleklerin cin isimli kabilesinden Haris isminde, cennetin bekçiliği görevinde bulunan bir varlık olduğunu rivayet etmişlerdir. Bu varlık vücudun gözeneklerinden nüfuz edebilecek bir ateşten yaratılmıştır. Hasan-i Basri ise İblis'in hiçbir zaman meleklerden olmadığını, Âdem'in insanların atası olduğu gibi onun da cinlerin atası olduğunu, doğum yoluyla çoğaldıklarını söylemiştir.⁸⁷

Şeytanın gerçek bir varlığının olup olmadığı konusu da tartışmalıdır. Yaratılış ve cennetten çıkış kıssasının anlatıldığı yedi âyette şeytandan şahsî hüviyete sahip bir varlık olarak bahsedilmektedir. Bu kıssalarda hem şeytan hem de İblis ifadeleri geçmektedir. Âdem'in yaratılışı ve ona secde emrinde sadece İblis ifadesi geçerken Âdem ve eşi Havva'nın kandırılması ve cennetten çıkarılması olayında şeytan ifadesine yer verilmektedir.⁸⁸

Gerçek varlığı bulunduğunu kabul edenlerin başında Mu'tezile gelmektedir. Onlara göre, kendisine nisbet edilen davranışları yapabilmesi için şeytanın bir bedeni olmalıdır. Bazı müfessirlere göre şeytanın, cisimleşmiş bir varlığı olmayıp mücerret

⁸⁴ Araf, 7/ 20.

⁸⁵ Taha, 20/123.

⁸⁶ Bakara, 2/34; A'râf, 7/12-15.

⁸⁷ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Câmü'l Beyân an Te'vili Ayi'l Kur'ân*, 1, Müessesetü'r Risale, Beyrut 1994, 1,165.

⁸⁸ Bakara, 2/33-37; A'râf, 7/11-25; Hicr, 15/29-42; İsra, 17/61-62; Kehf, 18/50; Tâ'hâ, 20/116-123; Sâd, 39/73-83.

nefisten ibarettir. Dolayısıyla ayette geçen şeytanın zürriyetinden maksat insanlardan ve cinlerden onun yolunu izleyenlerdir.⁸⁹

Allah Kur'an'da şeytani tanıtıktan sonra, insanlığa, şeytanın yapabileceği bütün düşmanlıkları bildirmiş ve onun hilelerinden kurtulmanın yollarını belirtmiştir.⁹⁰

Şeytanın insanı saptırma yolları şunlardır:

a) İnkâr: Akıl ve iradeyi vahyin üstünde tutarak Allah'ın emirlerine karşı çıkmaktır. Bunu ilk olarak şeytan Hz. Âdem'e secde emrine karşı gelerek yapmış, dünyada da bu inkârını sürdürmüştür.⁹¹

b) Fuhuş: Şeytanın bir numaralı silahı, insanları tahrik ederek, ailenin temelini kökten sarsmaktır.⁹²

c) Bağy: (Zulüm) İnsanları Allah inancından çevirmek ve doğru yoldan saptırmak için zulmü güzel gösterir.⁹³

d) Vesvese: İnsanın kalbine kötü düşünce, olumsuz duygu ve düşünceleri fısıldar.⁹⁴

e) Aldatma: İnsanları kandırmak amacıyla ahirette hesap olmayacağı, dünyanın sürekliliği, eski yanlış inançların doğruluğu gibi konularda yalan vaatte bulunur.⁹⁵

f) Günahları Süslü Gösterme: Şeytan doğru davranışları engellemek amacıyla yasakları güzel gösterir.⁹⁶

g) Unutturma: Allah'ı anma gibi güzel hasletleri unutturur.⁹⁷

g) Sihir: Şeytanın insanları yanıltmak amaçlı en önemli hilelerinden biri de sihir ve büyüdür.⁹⁸ Çalışma konumuz olan Bakara 102. ayetinde de Hz. Süleyman'ın mülkü

⁸⁹ İlyas Çelebi, age, 101.

⁹⁰ İbrahim, 14/22; Hicr, 15/39-42; İsra, 17/64-65-50; Meryem, 19/83; Tâhâ, 20/116-1123; Rahmân, 55/15; Haşr, 59/16.

⁹¹ Maide, 5/ 91.

⁹² Bakara, 2/268.

⁹³ Enfal, 8/ 48.

⁹⁴ Nâs, 114/5-6.

⁹⁵ Lokman, 31/21.

⁹⁶ Enfal, 8/48.

⁹⁷ Mücadele, 58/19.

⁹⁸ Bakara, 2/102.

hakkında yalan uyduran şeytanlar ve/veya şeytanlaşmış insanlardan bahsedilir. Bunlar sihir, yalan ve iftiralarla insanları doğru yoldan sapıtmaya çalışırlar.

Görüldüğü üzere Kur'an da kötülüğün temsilcisi olarak anlatılan şeytan'ın bütün amacı, insanları sürekli kötülük peşinde koşmasını sağlamak, insanın kalbini ve zihnini vesveseleriyle ele geçirmeye çalışmaktadır. *“Ben onları saptırmak için mutlaka senin doğru yolunun üzerine oturacağım. Sonra onlara, önlerinden, ortalarından, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Sen de çoğunu şükredici bulamayacaksın”*⁹⁹ ayetiyle de şeytanın pes etmeden görevini yapacağı anlatılır. Ele geçirdiği insan şeytanın mutlak egemenliğiyle tamamen şeytanlaşmaktadır. Kur'an-ı Kerim bu tipleri insan şeytanlar olarak tavsif etmektedir.¹⁰⁰

1.2 HZ. SÜLEYMAN

Hz. Süleyman'ın babası Hz. Davut (a.s) Ürdün, Suriye ve Filistin topraklarında bulunan İsrail Krallığı'nın hükümdarıdır. Kendisine Zebur isimli kutsal kitap verilmiştir.¹⁰¹ Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. Süleyman'ın annesinin Batşebaya veya Uriya adında bir hanım¹⁰² olduğu ifade edilmektedir. Annesi, hakkında fazla bilgi yoktur. Kendisi ibadete düşkün, salih bir kadındı.¹⁰³

Hz. Davut (a.s)'ın Batşebaya'dan olma dördüncü erkek çocuğu olan Hz. Süleyman (a.s),¹⁰⁴ İsrail oğullarının atası Hz. İshak (a.s)'ın soyundan gelmektedir.¹⁰⁵ Hz. Yakub (a.s) da dedeleri arasında yer almaktadır.¹⁰⁶

*“Bir de Davud'a Süleyman'ı bahsettik. Süleyman ne güzel kuldu. Çünkü o seslice tesbih edip Allah'a yönelirdi.”*¹⁰⁷

⁹⁹ Araf, 7/16-17.

¹⁰⁰ En'am, 6/112.

¹⁰¹ İsrâ, 17/55.

¹⁰² Kitab-ı Mukaddes, II. Samuel, 12/24; I. Krallar, 1/11; Matta, 1/6.

¹⁰³ Abdullah Aydemir, “Hz. Süleyman”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, (1983), 173.

¹⁰⁴ Ömer Faruk Harman, “Süleyman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, Diyanet, İstanbul 2010, 59.

¹⁰⁵ En'am, 6/84.

¹⁰⁶ Abdullah Aydemir, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 1, TDV Yay., Ankara 1992, 187.

İbrânîce’de Süleyman kelimesi karşılığı olan şalomoh “barış, selâmet, sükûnet” mânasındaki şalom kelimesinden türemiş “barışsever, barışçı” anlamına gelir.¹⁰⁸ İslâm kaynaklarına göre “sağlık” anlamındadır.¹⁰⁹ Başka bir rivayete göre, düşmanları ona teslim olduğu için selâm kelimesinden gelmiştir.¹¹⁰

Güçlü bir saltanata sahip olan babası Hz. Davud (a.s)’ın gözetiminde devlet yönetimi konusunda bilgisini geliştiren Hz. Süleyman (a.s)’a O’nun vefat etmesiyle peygamberlik ve saltanatı, miras kalmıştır.¹¹¹

Hz. Süleyman (a.s), Kur’an’da ismi on altı yerde geçen bir peygamberdir.¹¹² Büyük dünya nimetlerine mazhar olmuştur. Kur’an, Hz. Süleyman (a.s)’ın Allah katında üstün bir değeri olan ve daima O’na yönelen güzel bir kul olduğunu belirtmektedir.¹¹³ Rabbine çok şükreden, sâlih, hakîm, anlayışlı ve keskin zekâlıdır.¹¹⁴

Hz. Süleyman (a.s) Allah’tan, dünyada başka kimseye nasip olmayacak bir saltanat talebinde bulunmuş ve bu duası kabul edilmiştir. “(Süleyman) *Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!*” dedi.¹¹⁵

Allah’tan istediği 3 dileği vardır:

- 1) Allah’ın hükmüne uygun hüküm verebilmeyi,
- 2) Dünyada kimseye nasip olmayacak saltanatı,
- 3) Yaptırdığı Mescidine ibadet niyetiyle giden herkesin, günahlarından arınmasını istemiş ve bu dilekleri kabul edilmiştir.¹¹⁶

Kur’an’da kendisine lütuf olarak verilenler arasında rüzgârlardan,¹¹⁷ çalımlı, safkan koşu atlarından,¹¹⁸ kuşlardan, cinlerden ve insanlardan oluşan düzenli

¹⁰⁷ Sa’d, 38/ 30.

¹⁰⁸ Ömer Faruk Harman, age, 60.

¹⁰⁹ age, 61.

¹¹⁰ *Kamusu’l Muhit*, “Süleyman”, Müessesetü’r Risâle, Beyrut 1993, 6, 86.

¹¹¹ Neml, 27/16.

¹¹² Ömer Faruk Harman, age, 61.

¹¹³ Sâd, 38/30, 40.

¹¹⁴ Enbiyâ, 21/ 78-79; Neml, 27/ 19; Nisâ, 4/163; En’âm, 6/84.

¹¹⁵ Sad, 38/35.

¹¹⁶ İmam Ebi Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesai, *Sünen-i Nesai*, Müessesetü’r Risale, Beyrut 2001, 2, 34.

¹¹⁷ Enbiya, 21/81.

ordulardan¹¹⁹ bahsedilir. Emrindeki cinlere görkemli binalar, heykeller, havuzlar yaptırdığı¹²⁰ yine şeytanlar arasında dalgıçlık eden ve başka işler görenlerin olduğu¹²¹ bildirilmektedir. Allah'ın bahsettiği lütufla kuşların, karıncaların konuşmasını anlıyordu.¹²²

Hz. Süleyman (a.s), hâkimiyeti altına aldığı bölgeleri ileri teknik kullanılarak üstün bir estetik anlayışıyla yapılan muhteşem bir saraydan yönetiyordu. Kitab-ı Mukaddes, Hz. Süleyman'ın Filistin, Lübnan ve Fırat nehri kıyılarına kadar uzanan bir saltanata sahip olduğunu anlatır.¹²³

Daha sonra Allah tarafından verilen bu taht ve saltanat belirli bir süre elinden alınmak suretiyle imtihana tâbi tutulmuştur.“*Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik. Sonra o bize yöneldi.*”¹²⁴

Hz. Süleyman (a.s) Beytü'l Makdis'in inşası sırasında getirttiği mahir ustalar arasında sanat oyunlarını bilen bir takım şeytanların yaptığı karışıklık sonucu nüfuzunu kaybetmiş ya da tahtından bir süre ayrı kalmıştır. Rivayetlerde kırk gün süreyle tahtına bir ceset oturtulmuş veya kendisi adeta bir ceset gibi kalmıştır.¹²⁵ Bakara suresi 102. ayetinde de ifade edildiği üzere bu süre içinde şeytanlar Süleyman'ın hükümranlılığı hakkında bir takım yalan sözler ortaya atmışlardır. Sihir kitapları yazarak Hz. Süleyman (a.s)'ın gücünün buradan geldiğini yaymış; Yahudiler ise bu boş sözleri kabul etmişlerdir. Hâlbuki Süleyman (a.s) sihir yaparak kâfir olmamıştır. Taberi bu konuda pek çok israiliyyat olduğunu kaydettikten sonra Hz. Süleyman (a.s)'ın yaşadığı olayla ilgili olarak ya saltanatının simgesi olan mührü şeytanların eline geçtiğini ve böylece tahtı onların yönettiğini ya da kendisine bir hastalık isabet ettiğini ve tahtının üzerinde oturan bir ceset gibi kaldığını ifade etmektedir.¹²⁶

¹¹⁸ Sad, 38/31.

¹¹⁹ Neml, 27/17.

¹²⁰ Sebe, 34/12-13.

¹²¹ Enbiyâ, 21/82; Sâd, 38/37.

¹²² Neml, 27/18-19.

¹²³ I. Krallar, 4/21-25.

¹²⁴ Sad, 38/34.

¹²⁵ Elmalılı, age,10,470.

¹²⁶ Taberi, age,1,315.

Hz. Süleyman (a.s) böylece bir takım taht mücadelelerine maruz kalmış, fakat daima Rabb'ine yönelen bir kul olması dolayısıyla, eski izzet ve şerefine daha fazlasıyla sahip olmuştur. Kitabı Mukaddes'e göre ülkesini 40 yıl adaletle yöneterek elli üç yaş civarında vefat etmiştir.¹²⁷ Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman (a.s)'ın vefatıyla ilgili şu ayet bulunmaktadır: *“Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, (cinlere) onun öldüğünü değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Böylece o) yere yıkılınca, cinlerin de gaybı bilmedikleri ortaya çıktı. Eğer onlar gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azaba düşmezlerdi.”*¹²⁸

Bu ayetle birlikte Yahudilerin cinlerin gaybı bildikleri inançları çürütülmüştür. Zira Hz. Süleyman (a.s)'ın kısa bir süre imtihana tâbi tutulduğu sıralarda, cinlerin geleceği bildiklerine dair söylentiler yayılmıştı. Bütün bunların, asılsız olduğu; Hz. Süleyman'ın tutulduğu esasını bir ağaç kurduyunun yiyip yere düşmesine kadar, cinler de dâhil kimsenin onun öldüğünü anlayamadıklarını ortaya çıkarmıştır.

Yahudiler, Kuran'ın Hz. Süleyman hakkında ifade ettiği gibi faziletli ve hikmet sahibi bir peygamber olduğuna inanmak yerine, işlerini sihirle yürüten, kadın düşkünü hatta putperest bir kral olarak anlatılan iftiralara inanırlar.¹²⁹ Bakara surei 102. ayetiyle Yahudilerin bu durumları zemmedilmiş, Hz. Süleyman'ın küfre düşmediği tam aksine Allah'ın mü'min bir kulu ve peygamberi olduğu vurgulanmıştır.

1.3 MELEK

Melek kelimesinin Arapça “Le-e-ke”, kökünden veya “E-l-k” kökünün mastarı olan “ulûk ve Elk”ten türemiş olduğu rivayet edilir.¹³⁰ Sâmi dillerinde “elçi, haberci, yöneten kuvvet ve iktidar sahibi, tedbir ve tasarruf sahibi” manalarına gelmektedir. Latince'ye angelus (elçi) , Grekçe'ye angelos ve Batı dillerine angel şeklinde geçmiştir.

¹²⁷ II. Tarihler, 9/30-31.

¹²⁸ Sebe, 34/14.

¹²⁹ *Kitab-ı Mukaddes*, 2000.

¹³⁰ Lisânu'l- Arap, "melek", Beyrut: Dâru'l Kütüb, 2004, 114.

Pers dilindeki karşılığı angaros (postacı, haberci) İbrânîce’de mal’ahın (mal’akh) şeklindedir.¹³¹

Farabi, melekleri, cevherleri ulum-i ibdaiyye'den yani Cenab-ı Hakk'ın aletsiz, zamansız, mekânsız ve maddesiz yaratması ile ilgili ilimlerden olan suretler şeklinde tarif eder.¹³²

Süleyman Ateş melekleri, hür irade yeteneği olmayan ve emredildiği şeyi yapan varlıklar olarak tanımlar.¹³³

Elmalılı, bu konu hakkındaki kanaatini şöyle özetlemektedir:

“Kur’ân ayetlerinin işaretine göre melekler, hem ilmî ve rûhî tebliğ yapmakta, hem de fiili ilâhî kudret ve yaratmanın tebliğcisi olmaktadır. Peygamberlere ve hatta meleklerle ilâhî emirleri tebliğ eden melekler bulunduğu gibi cihat ve diğer hususlarda fiilen kuvvet ve yardım getiren melekler de bulunmaktadır. Hatta kendisinden “er-Rûh” diye bahsedilen özel bir melekten bile bahsedilir. Şurası açık ki âlemde vuku bulan her hadise ile ilâhî kudretin özel bir ilişkisi vardır. Dolayısıyla kâinata böyle bir elçilikle vuku bulmayan hiçbir olay, hiçbir fiil ve hareket düşünülemez.”¹³⁴

“Melek” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de seksen yedi yerde geçmektedir. On iki defa müfred; iki defa tesniye olarak kullanılmıştır. Bunlardan biri Bakara Suresi 102. ayetinde geçen Harut ile Marut isimli iki melektir, diğeri ise A'raf Suresi 20. ayetinde anlatılan cennette yasak meyveyi yiyince melek olacağına inandırılmış Âdem ile Havva hakkındadır. Bunların dışında ise cemi olarak bulunmaktadır.¹³⁵

Meleklerin özellikleri kısaca şöyledir:

1) Melekler Allah’ın emirlerine asla karşı gelmeyen, nurdan yaratılmış varlıklardır. Hz. Aişe’den, rivayet edilen bir Hadis-i Şerif’te meleklerin yaratılışlarıyla ilgili şöyle söylenir: “*Melekler nurdan, cin ise dumansız yalın bir ateşten yaratıldı.*”¹³⁶

¹³¹ Ali Erbaş, “Melek”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29, Diyanet, Ankara 2004, 37.

¹³² Ali Erbaş, Melek Düşüncesinin Farklı İnançlardaki Tezahürleri, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, (1996), 108.

¹³³ Süleyman Ateş, “Kur’ân-ı Kerim’e Göre Evrim Teorisi”, *AÜİFD*, C.20, (1975), 144.

¹³⁴ Elmalılı, age, 1, 303-304.

¹³⁵ Ali Erbaş, agm, 108.

¹³⁶ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, 1, Darü Tayyibe, Riyad 2006, Kitabu’z- Zühd ve’r-Rakaik, 10, 60/2296.

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredilene yerine getiren melekler vardır”*¹³⁷

Âyetten de anlaşılacağı üzere meleklerin temel özelliği Allah’ın emirlerine karşı gelmemeleri, verilen emirleri dünya ve ahirette harfiyen yapma gücüne sahip olmalarıdır.

2) Meleklerle iman, İslam dininin temel inanç esaslarındandır.

*“Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.”*¹³⁸

3) Meleklerin yeme içme, erkeklik dişilik, uyuma, yorulma gibi insani özellikleri yoktur.

*“Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. “Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik” dediler.”*¹³⁹

Nitekim Saffat suresi 149-150. ayetlerde müşriklere, meleklerin Allah’ın kızları olduğu isnadları üzerine itiraz edilmiştir.

4) Melekler şuurlu varlıklardır. Meleklerin düşünme ve tefekkür vasıfları vardır.

*“Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” dedik. İblis’ten başka hepsi saygı ile eğildiler O, saygı ile eğilenlerden olmadı.”*¹⁴⁰

5) Allah’ın emirlerini peygamberlere ulaştırma görevleri vardır. Bakara 97- 98; Tahrîm 4. ayetlerinde kendi adıyla, diğerinde “ruh” veya “resul” gibi sıfatlarla ifade edilen, Cebrail vahiy meleğidir.

¹³⁷ Tahrîm, 66/6.

¹³⁸ Nisa, 4/136.

¹³⁹ Hud,11/ 70.

¹⁴⁰ Araf, 7/11.

“De ki: “Cebrail'e kim düşman ise, (bilsin ki) gerçekten onu (Kitabı), Allah'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı ve mü'minler için hidayet ve müjde verici olarak senin kalbine indiren O'dur.”¹⁴¹

6) Sürekli Allah'ı tesbih eden melekler vardır. Bıkıp usanmadan ve aralıksız Allah'ı tesbih ederler. Taberi bu konuda şöyle bir rivayette bulunur: Kâ'bu'l Ahbar'a bu konu sorulmuş, O da: “Bu tesbihler insanoğlunun nefes alışverişi gibidir. İnsan yemek yerken, su içerken, ayağa kalkarken ve otururken nasıl nefes alırsa; melekler için de tesbih aynı şekildedir.” diye cevap vermiştir.¹⁴²

“Onlar, bıkip usanmaksızın gece gündüz (Allah'ı) tesbih ederler.”¹⁴³

Allah'ın himayesinde ve gözetiminde yeryüzüne inen melekler vardır.¹⁴⁴ Öte yandan meleklerin, iri ve güçlü oldukları belirtilmiş,¹⁴⁵ ellerinden¹⁴⁶ ve kanatlarından¹⁴⁷ bahsedilmiştir. Arşı taşıyanlar,¹⁴⁸ büyük meleklerden Cebrâil¹⁴⁹ Mikâil,¹⁵⁰ İsrâfil,¹⁵¹ Cennet melekleri,¹⁵² Cehennem melekleri,¹⁵³ Yazıcı melekler,¹⁵⁴ gözeten, koruyan Hafaza melekleri¹⁵⁵ bulunmaktadır.

Tür ve sayılarını yalnızca Allah'ın bildiği belirtilen¹⁵⁶ melekler fizik âlemi ile gayb âlemi arasında zaman ve mekândan münezzeh köprü vazifesi görürler. Pek çok Hadis-i Şerif'te meleklerin insanlara güzel şeyler öğretenlere ve namaz kılmak için mescide gelenlere dua ettikleri,¹⁵⁷ müminlerin yaptıkları dualara ”âmin” diyerek iştirak

¹⁴¹ Bakara Suresi, 2/97.

¹⁴² Taberi, age, 16, 244.-İbrahim Halil Karakeçi, *Tefsir Kaynaklarında Harut-Marut'la İlgili Rivayetlerin Tahlili*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2015, 39.

¹⁴³ Enbiya, 21/ 20.

¹⁴⁴ Meryem, 19/64.

¹⁴⁵ Necm, 53/5; Tahrîm, 66/6; Tekvîr, 81/20.

¹⁴⁶ En'âm, 6/93.

¹⁴⁷ Fâtır, 35/1.

¹⁴⁸ Hâkka, 69/17; Zümer, 39/75.

¹⁴⁹ Tekvîr, 81/20.

¹⁵⁰ Bakara, 2/98.

¹⁵¹ Secde, 32/11.

¹⁵² Ra'd, 13/23.

¹⁵³ Müddessir, 74/31.

¹⁵⁴ İnfitâr, 82/10-11.

¹⁵⁵ Kaf, 50/17; En'âm, 6/61.

¹⁵⁶ Müddessir, 74/31.

¹⁵⁷ İmam Hafız Muhammed bin İsa Tirmizî, *El-Camius-sahih*, 1, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 1996, İlim, 19; Müslim, Mesacid, 274.

ettikleri ifade edilmektedir.¹⁵⁸ Görüldüğü üzere İslam inancında melekler her zaman iyi işler yapan, müminlerin dostu ve günahattan masum varlıklardır.¹⁵⁹

1.3.1 Çok Tanrılı Dinlerde Melek

Bâbil ve Asur dininde tanrılarla insanlar arasında iletişim sağlayan melek ve cinler olduğu kabul edilir. Her insanın kendisine ait, sağında ve solunda bulunan iki koruyucu meleği bulunur.¹⁶⁰ "Utukku" kelimesiyle ifade edilen bu varlıklar, kanatlı boğalar şeklinde, saraylar ve mabetlerin girişlerinde bekçilik yapar tarzda temsil edilmişler ve iyi olanların insanları koruduğuna ve kötü olanların ise zarar verdiğine inanılmıştır. Melek olarak kabul edilen Harut ve Marut'un temelini de Babil ve İran inançlarına dayandığı ileri sürülmüştür.¹⁶¹

Zerdüştilikte (İran) melek inancına kutsal kitablari olan Zend Avesta metinlerinde rastlanmaktadır. Aklın en üstün efendisine hizmet eden yedi baş melek "kutsal ölümsüzler" diye isimlendirilmektedir.¹⁶²

Hinduizm, Budizm gibi dinlerde insanın aydınlanmasına engel olmaya çalışan güç meleklerdir. Biruni, Hintlerin varlıkları sınıflamada "deva" denilen melekleri, buldukları yerleri ve bunlarla ilgili diğer varlıkları anlattıktan sonra, "deva" isminin buradan geldiğini açıklar. Ona göre Hint inancında 330 milyon melek vardır.¹⁶³

Câhiliye döneminde insanlar meleklerle inanıyorlardı, fakat melekleri Allah'ın kızları olarak kabul ediyor, putlaştırıyor ve onlara tapıyorlardı.

"Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri dışı saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya

¹⁵⁸ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, Sahihu'l-Buhârî, 1, Darü İbn Kesir, Beyrut 2002, Ezan, 112.; Müslim, Zikr, 38-39;

¹⁵⁹ Mü'min, 40/7-9; Şûrâ, 42/5.

¹⁶⁰ Ali Erbaş, agm, 109.

¹⁶¹ Baron Salo Wittmayer, *A Social and Religions History of the Jews*, Colombia University Press, New York 1957, 2, 82.

¹⁶² *The Interpreter's Dictionary of the Bible* "Angel", Abingdon Press, New York 1962, 1,134.

¹⁶³ Günay Tümer, *Biruni ye Göre Dinler ve İslam Dini*, Diyanet, Ankara 1986, 161.

çekileceklerdir. Ve dediler ki, 'Rahman dileyseydi biz onlara tapmazdık. Onların bu hususta bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar.'¹⁶⁴

1.3.2 Tevrat ve İncil'de Melek

Musevilik'te melekler imanın olduğu görülür. Melekler, Allah'ın peygamberlere, emirlerini ve nehiyelerini ulaştırmada birer vasıtadırlar. Tevrat'ta meleklerden bahsedilirken daha çok insana benzer özelliklere sahip oldukları hissedilir. Eski Ahid'de geçen "Tanrıoğulları"¹⁶⁵, "Göklerin Ordusu"¹⁶⁶, "Tanrı'nın Danışmanı"¹⁶⁷, "Gözcüler"¹⁶⁸ ifadeleri melekler için kullanılmıştır. İbn Meymun Tevrat'ta melekler yerine "ilahlar" tabirinin de kullanıldığını belirtmekte, "O ilahların ilahıdır"¹⁶⁹ cümlesinin, "meleklerin ilahıdır" manasında olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁰ İbn Hazm da "Allah hâkimlerin hâkimidir"¹⁷¹ sözü ile Eski Ahid'de "hâkimler" den maksadın melekler olduğunu belirtmektedir.¹⁷² Tevrat'ta meleklerin insanları kandırdığı ifade edilmektedir:

"Bir melek: Rabbin önünde durdu ve dedi: Ben onu kandırıyorum. Ve Rab ona dedi: ne ile ve dedi: Ben çıkarım ve bütün peygamberlerin ağızında yalancı bir ruh olurum. Ve dedi: Kandırırsın hem de onunla başa çıkarsın; çık ve öyle yap. Ve şimdi İşte Rab senin bütün bu peygamberlerinin ağızına yalancı bir Ruh koymuştur."¹⁷³

Bu inanç şekli İslami melek inancıyla taban tabana zıttır. Zira Allah ile peygamber arasında vahiy alışverişini sağlayan meleklerde insanı kandırma özelliğinin bulunması ilahi mesajların güvenilirliğini gölgeye düşürür.

Hristiyanlıkta melek inancına Yahudilik'ten daha fazla önem verilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'te melek "semavi elçi", "insan" ve "Tanrı'nın oğlu" olarak yorumlanmaktadır. Bu inanca göre melekler Allah'ın emrettiği işleri yaparlar.

¹⁶⁴ Zuhruf, 43/19-20.

¹⁶⁵ Tevrat, Eyub, 1/6; Daniel, 8/13.

¹⁶⁶ Ezra, 9/6; Mezmurlar, 150/6.

¹⁶⁷ Eyub, 1/6.

¹⁶⁸ Tesniye, 33/2-3.

¹⁶⁹ Çıkış, 17/10.

¹⁷⁰ Musa İbn Meymun, *Delaletü'l Hairin*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay, Ankara 1974, 289.

¹⁷¹ Hâkimler, 11/27.

¹⁷² İbn Hazm, *el Fasl fi'l Milel ve'l Ehvai ve'n Nihal*, Mektebetü'l Müsennâ, Bağdat 1903, 1, 49.

¹⁷³ I. Krallar, 22/ 21 -23.

Göklerde bulunur, Allah'ın emirlerini ruh şeklinde tebliğ ederler ¹⁷⁴ İyi ve kötü olma özellikleri olan, olağanüstü güçlere sahip, çeşitli şekillere bürünebilen varlıklardır. ¹⁷⁵

Resullerin işleri kitabında meleğin, Tanrı'nın bizzat kendisiymiş gibi düşünülmesine sebep olan ifadeler şöyle yer almaktadır: “*Ve kırk yıl dolunca Sina Dağı çölünde, çalı ateşi alevinde kendisine bir melek görüldü. Ve Musa bakmak için yanaşınca Tanrı'nın sesi geldi. 'Ben senin atalarının Rabbi İbrahim'in, İshak'ın ve Yakub'un Rabbiyim' dedi.*”¹⁷⁶

1.3.3 Meleklerin Masumiyeti

Çoğu Âlim, meleklerin günahsız olduğunu düşünmektedir. Kaynaklarda meleklerin masumiyeti kitap sünnet ve icma ile sabittir. Bazı fakihler ile Mutezile mezhebi, meleklerin hayır ve şer işleme kapasitelerinin olduğu görüşündedir. Cebriye Mezhebine ve Felsefecilerin çoğunluğuna göre ise, meleklerin sadece hayır işleme özellikleri vardır. ¹⁷⁷

Fahreddin Razi, şeytan ile meleklerin Allah'ın huzurunda münazara yaptığına göre akıl ve irade güçlerinin bulunduğunu ve bu nedenle meleklerin de şeytan gibi akıllı ve iradeli varlıklar olması gerektiğini savunur. ¹⁷⁸ İmam Matürudi Allah'ın makbul kullarının ve meleklerin sürçme ve küçük hatalarından dolayı zaman zaman uyarıldıklarını ifade etmiştir. ¹⁷⁹ Dolayısıyla O'na göre melekler ufak bazı hatalar yapabilecek özelliktedir.

İslam geleneğinde meleklerin masum oldukları birçok âlim tarafından kabul görmesine rağmen olumsuz düşünenler de bulunmaktadır. Bu fikirlerini Kuran-ı Kerim'de şu ayetleri delil göstererek ispatlamaya çalışmışlardır:

¹⁷⁴ Matta, 3/ 16- 17.

¹⁷⁵ Matta, 28/ 2 – 3.

¹⁷⁶ Rasüllerin İşleri, 7/30.

¹⁷⁷ Emrullah Fatış, “Meleklerde Şuur ve İrade Problemi”, *Kelam Araştırmalar Dergisi*, C.13, S.2, (2015), 788.

¹⁷⁸ “agm”, 803.

¹⁷⁹ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed el Matürudi Es Semerkandi, *Tevilatü'l Kur'an*, Ahmet Vanlıoğlu (thk.), Mizan Yay., İstanbul 2005, 1, 72.

a) “Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdınla seni tespih ve takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.”¹⁸⁰

Görüldüğü üzere ayette Allah meleklere yeryüzünde bir halife ya da temsilci yaratacağını beyan etmektedir. Melekler de Allah’ın bu beyanına karşılık zaten kendilerinin Allah’ı sürekli yüceltip takdis ettiklerini, bundan dolayı da yeryüzünde bozgunculuk yapacak ve kan dökcek bir varlık yaratmaya gerek olmadığını söylemişlerdir.

Burada şu sorular akla geliyor: Allah meleklere neden böyle bir izahatta bulunuyor? Melekler insanın yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökceğini nereden biliyor ve Allah’a sanki bilmediği bir konu ile ilgili (insanların yeryüzünü ifsad etmeleri ve kan dökmeleri) hatırlatmada bulunuyorlar? Bazı âlimler bu ayetteki "*Orada yaratacak mısın?*" ifadelerini, Allah’a karşı bir itiraz olarak yorumlarlar.¹⁸¹

Müfessirler meleklerin insanın kan dökceğiyle ilgili soruyu nereden elde ettiklerine dair birkaç şekilde cevap vermişlerdir.

1) Taberi Abdullah b. Abbas’tan rivayet ettiği bir görüşe göre, Hz. Âdem’den önce yeryüzünde bozgunculuk çıkardıkları için yok edilen cinler bulunmaktaydı.¹⁸² İnsanoğlu için cinlerden sonra gelen (halef) manasında halife denilmiştir. Cinler yeryüzünde fesada sebep oldukları için melekler böyle bir tabir kullanmışlardır.¹⁸³

2) Allah insandan önce yeryüzünde başka varlıklar yaratmış ve onlara yeryüzünü imar görevi vermiştir. Ancak onlar yeryüzünde fesat çıkararak kan dökmüşlerdir. Bunun üzerine Allah onları helak etmiştir.¹⁸⁴

3) Melekler bu bilgiyi Levh-i Mahfuzdan almıştır.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Bakara 2/30.

¹⁸¹ Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin Er Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi’l Gayb*, Daru’l Fikr, Beyrut 1981, 2, 175.

¹⁸² Taberi, age, 1,164.

¹⁸³ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu’l Beyan Tefsiri*, 2, Damla Yay., İstanbul 2012, 1, 114.

¹⁸⁴ Süleyman Ateş, *Kur’an-ı Kerim’in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*, 1, AÜİF Yay., Ankara 1982, 1, 54.

4) Melekler günahtan masum oldukları için kendileri dışındaki varlıkları günah işleyecek tabiatta düşünmüşlerdi.¹⁸⁶ Bu nedenle de Allah yeryüzünde bir insan yaratacağını beyan edince melekler de kendi özelliklerinden dolayı insanların fesat çıkarıp, kan dkeceğini söylemişlerdir.¹⁸⁷

5) Allah, meleklerle "Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediğinde melekler: "Ey Rabbimiz, halife nedir? diye sordular. Allah da: "Onun bir nesli olacak, yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dkecekler" buyurdu. Melekler: "Ey Rabbimiz orada fesat çıkarıp kan dökecek birini mi yaratacaksın?" dediler.¹⁸⁸

6) İbn Zeyd'e göre: Allah cehennemi yarattığında, melekler korkarak ateş kimin için yarattığını sorarlar. Allah yarattıklarından asi olanlar için hazırladığını söyleyince melekler kendilerinden başka mahlûkat olmadığından yeni bir canlı türü yaratılacağını sezerler.¹⁸⁹

7) Melekler ya ferasetlerine ya da eski tecrübelerine dayanarak bu yeni varlığın yaratılışı veya dünyada yaşayacağı hayatı konusunda bilgi kırıntılarına sahiptiler ve buna dayanarak onların yeryüzünde fesad çıkaracağını öngörüyordu.¹⁹⁰

8) İmam Matürudi "orada bozgunculuk çıkaracak birini mi yaratacaksın?" ifadesinin şeytana da ait olabileceğini ifade eder. Cümlede her ne kadar çoğul sigası bulunsa da bu, Arap dili için garipsenecek bir ifade tarzı değildir. Allah'ın buradaki ilahi beyanı meleklerin bir hataları sonucu sitem ve uyarı niteliğindedir. Zira ayetin devamında gelen meleklerin Allah'ın öğrettikleri dışında bir şey bilmediklerini itiraf edişleri bunu destekler mahiyettedir. Önceden bir hata olmasaydı bu haddini bildirme veya uyarı ifadesinin anlamı kalmazdı.¹⁹¹

9) Ahmed b. Hanbel'in Rasulullah'tan yaptığı rivayete göre: "Melekler bu ifadeleri Hz. Âdem'in yeryüzüne inişinden sonra kan döküp fesada sebep olan

¹⁸⁵ Ebü'l Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî, *El-Keşşâf an Hakâiki Gavamidi't Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't Te'vil*, 1, Mektebetu'l Abîkân, Riyad 1997, 1, 343.

¹⁸⁶ age,1, 344.

¹⁸⁷ Süleyman Ateş, age, 1, 55.

¹⁸⁸ Râzi, age, 2, 172.

¹⁸⁹ Age, 2, 173.

¹⁹⁰ Seyyid Kutup, *Fizilal il Kuran*, M. Emin Saraç-Bekir Karlığa (terc.), Hikmet Yay., İstanbul 2012, 22.

¹⁹¹ Matürudi, age, 1, 105.

yaşantılarını gördükten sonra söylemişlerdir.”¹⁹² Fakat ayet metni gelecek zaman sigasıyla ifade edildiği için bu madde uygun düşmemektedir.

Bu görüşler arasında ikinci, dördüncü ve altıncı maddeyle ilgili herhangi bir nakli bilgiye sahip değiliz. Üçüncü maddedeki Levhi mahfuz ifadesi müteşabih olması sebebiyle ihtimal dâhilinde değerlendirilebilir.¹⁹³ Dolayısıyla en tercih edilebilir olanı birinci madde olarak düşünülebilir. Zira hem değerli bir sahabeden nakledilmiştir hem de içeriği itibarıyla daha makul gözükmektedir.

Âyetin devamında bulunan "*Bizim, senin öğrettiğinden başka bir bilgimiz yok*" ifadesi bir özür dileme mahiyetindedir. Çünkü öncesinde bir günah bulunmasaydı, onların bu ifadeleri sarf etmemeleri gerekirdi. Ayrıca "*Ben size, "göklerin ve yerin gayblerini bilirim. Ve sizin açığa vurduğunuzu da, gizlediklerinizi de bilirim" demedim mi?"*"¹⁹⁴ ayeti, meleklerin bu olaydan önce, konuyu bilmediklerini ve Allah'ın her şeyi bilmesi konusunda tereddüt etmiş olduklarını göstermektedir.

Âyete farklı bir açıdan bakacak olursak; Allah yeryüzünde bir halife yaratacağını söylemesi meleklerle bir danışma değil haber verme niteliğindedir. Yani Allah kendi iradesinin bir tecellisi olarak Âdem'in yaratılışı meselesini onlara bilgi vermek amaçlı duyurmuş olabilir. Yoksa bu, onların görüşlerine müracaat amaçlı değildir. Bu beyan belki de daha sonra meleklerle secde emrinin bir mukaddimesidir.¹⁹⁵ Nitekim bu ayetin devamı olan Bakara 32. ayetinde "*Melekler: Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin, dediler.*" Burada meleklerin mutlak bir teslimiyet içinde buldukları açıkça görülmektedir. Fakat bu teslimiyetleri cebir ve zorlama ile değildir. Çünkü öyle olsaydı onların yaptıkları ibadet ve itaat övülmezdi. İmam Maturudi meleklerin tamamen günahlardan masum olduğunu düşünmez. O'na göre meleklerde de günah işleme potansiyeli vardır ve zaman zaman imtihana tabi tutulabilir; bir takım bela ve musibete maruz kalabilirler. Fakat önemli olan bu gibi durumlarda hatayı hemen fark

¹⁹² Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Beşir b. Yasin (thk.), Dar'ü İbnü'l Cevzi, Beyrut 2018, 1, 329.

¹⁹³ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 7, M.Ü. İFAV Yay., İstanbul 2013, 87.

¹⁹⁴ Bakara, 2/33.

¹⁹⁵ Muhsin Demirci, age, 84.

edip Allah'a sığınmayı şiar edinmeleridir.¹⁹⁶ Allah yeni kullar yaratacağını ifade ederek melekleri denemiş; secde emriyle bunu devam ettirmiş ve melekler bu imtihandan başarı ile çıkmışlardır. Burada melekler yaratılan insanoğlu karşında onun şaşkınlığını dile getirmek amaçlı da bu cümleyi sarf etmiş olabilir. Çünkü "Ben sizin bilmediğiniz pek çok şeyi bilirim" ibaresinden de anlaşılacağı üzere Allah fesat çıkaracak kullarını onlara bidirmiş, fakat içlerindeki peygamberler ve salih kullarını bildirmemiştir. Bunun bilgisi sadece Allah'a aittir. Ya da cümle olumsuz anlam ifade ediyor gibi görünmesine rağmen aslında ispat manasında olabilir. Yani "Rabbimiz bunu ancak sen yaparsın" anlamına da gelebilir.

Âyette melekler insanın kötü olan yönünü ön plana çıkarırken kendilerinin Allah'ı sürekli tesbih etmek gibi güzel yönlerini vurgulamaları kötülüğün onlardan asla meydana gelmeyeceğinin de bir delili olarak görebiliriz.

İbni Arabî meleklerin, nefsin her türlü kötülüğün ve fesadın kaynağı olduğunu bildiklerinden dolayı yeryüzünde fesat çıkarma ve kan dökme olarak ifade edilen, fesat davranışların insandan meydana geleceğini, meleklerin bundan münezzehe olduklarını düşündüklerini ifade eder.¹⁹⁷

Allah bu ayet ile insanlara istişarenin önemini vurgulamak amaçlı böyle bir hitap tarzı seçmiş olabilir. Ayrıca yaratacağı varlığın yüceliğini ve değerini ifade için tüm meleklerle onun varlığını müjdelediği düşünülebilir.¹⁹⁸

b) "Biz cehennem ashabını (bekçilerini) meleklerden başkası yapmadık"¹⁹⁹ ayetini meleklerin de azab olunacağı şeklinde anlayanlar vardır. Çünkü cehennem ashabı ifadesinden orada azab olunan kimseler olduğu anlaşılır. Fakat dikkat edilirse; ayet tek başına onların cehennemde azab olduklarını gösteren delil olamaz. Burada cehennemin bekçileri, orada görevli melekler olup Allah'ın emirlerini icra etmeleri kastedilmiş olabilir.

¹⁹⁶ Matürudi, age, 1,106.

¹⁹⁷ İbn Arabi, *Tefsiri Kebir Tevilat*, Vahdettin İnce (çev.), Kitsan Yay., İstanbul 1, 2008, 57.

¹⁹⁸ Bursevi, age, 114.

¹⁹⁹ Müddessir,74/ 31.

c) “Allah, onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar, O’nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaate etmezler ve hepsi O’nun korkusuyla titrerler. İçlerinden her kim, “Allah’tan başka ben de şüphesiz bir ilâhım” derse, böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız.”²⁰⁰

Kur’an-ı Kerim’de meleklerin tanrılık iddiasında bulunmalarıyla alakalı anlatılan bir olay yoktur. Allah onlara böyle bir iddiada bulunma yasağı getirildiğini, bu yasağı çiğnedikleri zaman cehennemle cezalandırılacaklarını bildirmiştir.²⁰¹

Meleklerin tanrılık iddiasında bulunmalarına karşı tehdidi Allah, takdir tarzında ifade etmektedir. Burada bir yandan meleklerin küfürden ve kâfirlerin sıfatlarından kesinlikle uzak olduğu belirtilirken diğer yandan da Allah’ın hükmünün kuvveti ve yüceliğinin izzetine vurgu yapılmaktadır. Melekler günahsız varlıklardır. Şart ifadesinin gerçekleşmesi gerekmemektedir.²⁰² Fahreddin Razi bu ifadeyi Allah’ın Hz. Peygamber’e “Eğer Allah’a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve ziyana uğrayanlardan olursun.”²⁰³ ayetindeki ikazına benzetir.²⁰⁴ Kurtubi, Katâde ve Dahhâk gibi âlimlerden yaptığı rivayete göre bu âyette İblis kastedilmiştir. O önceden melekler arasında idi. Yoksa melekler ilâhlık iddiasında bulunmamıştır.²⁰⁵

d) “...Bâbil’de iki meleğe, Harut’la Marut’a indirileni öğretiyorlardı.”²⁰⁶ Âyetinde geçen Harut ve Marut’un melek olduğunu kabul edenlerden bazıları, öğrettikleri bilginin sihir olduğu ileri sürerek, günahlardan masum olmadıklarını savunmaktadırlar.

Harut ve Marut kıssasını esas alarak meleklerin masum olmadıklarını söyleyenler “meleklerin insanlara bakıp kınamaları üzerine, Allah’ın onların da benzeri bir imtihanla karşılaşmalarını söylemesi üzerine onlar asla insanlar gibi isyan

²⁰⁰ Enbiya, 21/29.

²⁰¹ Emrullah Fatîş, agm. 788.

²⁰² Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü’l Tefâsîr*, Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz (çev.), Ensar Neşriyat, İstanbul 1992, 4,79.

²⁰³ Zümer, 39/65.

²⁰⁴ Razi, age, 12, 109.

²⁰⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr Kurtubi, *El Camiu li Ahkami’l Kur’an*, 1, El Resalah, Beyrut 2006, 14,194.

²⁰⁶ Bakara, 2/102.

etmeyeceklerini ifade ettiklerini rivayet ederler. Kur'an'daki Harut ve Marut'a sihir öğretme rolü vererek bu iki varlığa melek denilirse, İslam'ın masum melek tiplmesine açıklık getirmek zorlaşmaktadır. Bir taraftan sihir öğrettikleri için şeytanları kâfir saymak, diğer taraftan Harut ve Marut'u dünyaya göndererek sihir öğrettiğini ifade etmek çelişkidir. Bu durumda hem Kur'an-ı Kerim'in genelinde anlatılan melek kavramına ters düşmekte, hem de şeytana uygulanan kâfirlik suçlamasının aynı şerri öğreten meleklerle uygulanıp uygulanmayacağı konusunu açıklamak güçleşmektedir.²⁰⁷

e) Alusi "Masum olan meleklerin semadaki melekler olduğu, yeryüzü meleklerinin ise masum olmadığını" savunur. Onun iddiasına göre, şeytan, Cebel-i Yakut'ta bulunan yeryüzü meleklerindendi.²⁰⁸ Fakat yeryüzü meleklerinin masum olmadığı görüşü Kur'an'da Allah bütün melekleri, ayırt etmeksizin Allah'ın elçileri olarak nitelendirirdiği ayetine ters düşmektedir.²⁰⁹

Meleklerin bir konuda doğru ya da yanlış olduğu yönde değerlendirme yapmaları onların akıllı ve iradeli olmalarını gerektirir. Çünkü bir hükmün doğru ya da yanlış olduğuna hükmetmek için akıl ve muhakeme lazımdır. Melekler, Allah'ın kendilerine bildirdiği konularda değerlendime yaparak bazı sonuçlara ulaşabilir veya şüpheye düşebilirler. Bunları Allah'a sorarak öğrenmeye çalışabilirler. Ulaştıkları hükümler bilgi eksikliğinden kaynaklı hatalı olabilir. Fakat bu durumun onların günahlardan masumiyetlerine zarar vermediği düşünülebilir.²¹⁰

²⁰⁷ Emrullah Fatış, "Meleklerin Masumiyeti Bağlamında Harut ve Marut Problemi", *Bilimname*, C.24,S.1,(2013),138.

²⁰⁸ Ebü'l Fadl Şehabeddin es Seyyid Mahmûd Alusi, *Ruhu'l Maani*, 1, Dari İhyai't Tûras, Beyrut 1997, 1, 221.

²⁰⁹ Fatır, 35/1.

²¹⁰ Emrullah Fatış, agm, 147.

1.4 SİHİR

Arapça'da “s-h-r” (سحر) fiilinden gelen sihir kelimesi, “yükselmek, ölçüyü aşmak ve terk etmek” gibi anlamlara gelmektedir.²¹¹ Fiil olarak “bir şeyi gerçeğin zıddına canlandırma, olduğu halden başka hale çevirme” anlamlarında kullanılan sihir kelimesi isim olarak” boğaz, aldatma, hile, sebebi gizli, latif ve ince olan iş” anlamına gelir. Lügatte “cazibe ve sebebi gizli olan şey” anlamındadır.²¹² Terim olarak ise, “tabiatüstü güçlerin yardımıyla belli bir amacı gerçekleştirmek ve belli bir hedefe ulaşmak için yapılan ve etki ettiğine inanılan eylem” olarak tarif edilmektedir.²¹³

Taberî sihiri “bir şeyin, hakikatine aykırı gösterilmesi” şeklinde tarif ederken²¹⁴ Cessas, “sebebi gizli, gerçek dışı, aldatma, hayal ve göz bağıcılık yoluyla yapılan iş” olduğunu ifade eder.²¹⁵

Sihir konusu İslam filozoflarının da ilgisini çekmiş, Kindi, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd eserlerinde bu konudan söz etmişlerdir.²¹⁶ İbn Haldun sihrin, insanda var olan bir takım özel yeteneklerle ilgili olduğunu söylemiştir. İnsanın semavi bir varlıkla ilişki kurarak, unsurlar âleminde hünerlerini göstermesine tılsım, bir yardımcıya ihtiyaç duymaksızın tesir etmesine de sihir demiştir.²¹⁷

Gazzali, sihrin yıldızların hareketlerine göre yapılan bazı hesaplamalarla elde edildiğini anlatır. Dinin emirlerine muhalif küfür ve isyan içeren sözlerle şeytanlara yaklaşılarak insanda garip hallerin oluşması suretiyle gerçekleşmektedir.²¹⁸

Adil Bebek sihiri, kişinin inandığı bazı semavi güçlerle iletişim kurup yardımlarını almak suretiyle hedeflerine ulaşma gayreti olarak tanımlamaktadır.²¹⁹

²¹¹ *El-Kâmûsu'l Muhît*, “Sihir”, Müessetü'r Risâle, Beyrut 1995, 365.

²¹² *Lisanü'l Arab*, “Sihir”, 135.

²¹³ Hüseyin Doğan, “Sihir ve Din İlişkisi”, *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya Kasım 2012, 514.

²¹⁴ Taberî, age,1, 320.

²¹⁵ Ahmed b. Ali, Ebû Bekr er Râzî el Cassâs el Hanefî, *Ahkamü'l Kur'an*, Matbaatü'l Evkafî'l İslamiyye, 1335, 1, 42-43.

²¹⁶ İlyas Çelebi, “Havas ilmi”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C.16, Diyanet Yay., İstanbul 1997, 519-520.

²¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, Dârü'l Kalem, Beyrut 1995, 482-486.

²¹⁸ Hüccetü'l İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Gazzali, *İhya-u Ulûmi'd-Dîn*, Ahmet Serdaroğlu (terc.), Bedir Yay., İstanbul 1963, 1, 77.

²¹⁹ Adil Bebek, “Ana Kaynaklarına Göre Sihir”, *Kur'an Mesaj İlmî Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.9,

1.4.1 Sihrin Kaynağı

Sihrin dünya tarihi içinde ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı konusunda net bilgi bulunmamaktadır. Harran, Babil, Mısır ve Hint bölgeleri bu kültün anavatanıdır.²²⁰ Sosyologlara göre insanoğlunun sihri keşfedişi günlük hayatta beslenmek için yaptıkları avcılık sırasında olmuştur. Daha çok sayıda hayvan avlamak için bir takım şekil ve uğurlar edinmişler, böylece “av sihri” ortaya çıkmıştır. Sonrasında daha çok hayvanı avlamak için “bolluk sihri” gündeme gelmiştir. Çare bulamadıkları ölüm ve korktukları düşmanları için “ölüler sihrini” geliştirmişlerdir. Yağmur yağdırma, rüzgâr estirme, hastaları iyileştirme, cin ve şeytanlara hükmetme sihirleri olarak devam etmiştir.²²¹

Yeryüzünün en eski medeniyeti olan ve Kur'an-ı Kerim'de sabii olarak isimlendirilen Bâbil'deki Keldânîler nücum ilimlerinde oldukça ilerlemişlerdi. Bunlar gök cisimlerinin evreni yönettiğine inanıyordu. Muska yazma geleneği ilk olarak burada başladı. Ayrıca bütün gezegenlerin bir ilahı olduğunu kabul ediyorlardı. Gökteki burç hareketlerini ve yedi gezegeni tespit etmişlerdi. Fayda ve zararın, iyilik ve kötülüğün tapındıkları yıldızlardan kaynaklandığına inanmaktaydılar. Bu inançları doğrultusunda kutsal saydıkları yıldızların adına yeryüzünde put dikeyor, tütsü, nefes ve efsunlarla onlara yaklaştırmaya çalışıyorlardı. İyilik için Müşteri Yıldızına, savaş, ölüm gibi kötülüklerle zarar vermek istediklerinde Zühal Yıldızına, afet ve bulaşıcı hastalıklarda Merih Yıldızına yakınlaşıyorlardı. Babilliler, semboller, tasvir ve nakışlar yaparak, ipe düğüm atarak ya da kâğıt üzerine yazı yazarak sihir yaparlardı, muskaları toprağa gömer, suya atar, ateşte yakar veya havada asarlardı. Böylece isteklerinin mercii olan yıldızla ulaştıklarına inanırlardı. İnançlarına göre büyücüler, yumurta, süpürge veya küp gibi şeylere binerek havada uçar, uzak mesafelere gider ve aynı günde geri dönebilirdi. Halk sihir konusunda oldukça fazla sömürülürdü. Büyücün kralın yanında değerli bir konumu vardı. Bir süre sonra toplumsal bir sorun haline geldiği için Hammurabi kanunlarında sihirle uğraşanlara bir takım cezalar verildiğinden bahsedilmiştir.²²² Hz. İbrahim (a.s)

(Temmuz 98), 61.

²²⁰ İlyas Çelebi, “Geçmiş'ten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, (2002), 210.

²²¹ “agm”, 210.

²²² “agm”, 212-213.

tevhid inancını anlatmak üzere onlara peygamber olarak gönderilmişti.²²³ Bu bölge sihir konusunda şöhretleri nedeniyle, Hz. Ömer Irak'ı fethetme hazırlanırken Ka'b el-Ahbar ona gelerek: "*Sihir çeşitlerinin onda dokuzu Irak'tadır. Bu nedenle oraya sefer yapma*" diye uyarmıştır.²²⁴

Tarihte sihrin en yaygın olduğu medeniyetlerden biri eski Mısır'dır. Bunlar hastalıklardan korunmak için yanlarında nazarlık ve muska bulundururlardı.²²⁵ Kur'an-ı Kerim'de Mısırlılara peygamber olarak gönderilen Hz. Musa ve Firavun arasında geçen mücadeleler ve özellikle sihir müsabakası genişçe anlatılmaktadır.²²⁶

Hint medeniyetinde ise sihir, ağırlıklı olarak riyazet esasına dayanırdı. Nefsini tezkiye ederek bedenini her türlü dünyevilikten uzak tutan insanın, başkalarının kalbini celbetme, istediğini öldürme, nesnelere yerinden sökmeye, kişiyi yaptığı işten alıkoyma gibi bazı olağanüstü güçlere ulaştığına inanırlardı.²²⁷

Afrika'da ise büyücü, hastaları tedavi eder, gayptan haber verir, muska veya tılsımlı nesnelere (teaviz) taşırdı. Ayrıca "Voodoo" adını verdikleri kara büyü meşhurdur.²²⁸

Eski Yunanlılar, Hekata'nın sihir tanrıçası, Hermes'in ise bilgi ve sihir işlerini yöneten tanrı olduğuna inanırlardı. Onlar tılsım, rakamların esrarı, kötü ruhları kontrol etme gibi yöntemleri kullanmaktaydılar. Eflatun, Cumhuriyet'in ikinci makalesinde insanı görünmez yapan tılsımlı bir yüzükten bahsetmektedir.²²⁹

Eski İran'da büyü, iyi-kötü mücadelesinde etkili bir unsur olarak görülmüş, kötülükleri uzaklaştırmak için sihir teşvik edilmiştir. İran mitolojisine anlatılan Feridun'un Dahhak'ı tutukladığı, Demavend dağına hapsedtiği ve hala orada zincirli olarak yaşadığı anlatılır. İnanışa göre sihirbazlar, sihirlerini ondan öğrenmektedir.

²²³ Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet Yay., Ankara 1984, 8, 226.

²²⁴ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Daru'l Erkam, Beyrut 2005, 2, 154.

²²⁵ İlyas Çelebi, agm, 211.

²²⁶ Araf, 7/103-126; Taha, 20/56-72; Şuara, 26/31-51; Yunus, 10/76-81; Kasas 28/36-37; Zariyat 51/38-40.

²²⁷ İlyas Çelebi, agm, 213.

²²⁸ "agm", 216.

²²⁹ "agm", 214.

İleride çıkacak olan deccal de bu kişidir.²³⁰ Buradaki zincire vurulmuş sihirbaz efsanesi Babil’de bir kuyuda asılı kalan melek figürüne yaklaşmaktadır. Özellikle sürgün edilen Yahudilerin İran üzerinden Medine civarına geldikleri de düşünülürse Harut ve Marut kıssasının kaynağını zihinlerde biraz daha netleştirmektedir.²³¹

İslam öncesi Araplar’a gelince, kaynaklarda yer alan haberlerden, onların diğer milletlerin bildikleri sihir çeşitlerinden haberdar oldukları ve uyguladıkları anlaşılmaktadır. Onlar sihri Asurlular, Yahudi ve İranlılar’dan; ilm-i nücümü ise Keldani ve Yunanlılar’dan almışlardı. Daha çok kehanet şeklinde uyguluyorlardı.²³² Hz. Muhammed döneminde yazılı kültürleri olmayan cahiliye müşriklerinin de sihri benimsemiş olduğu görülür. İbn Mes'ud cahiliye döneminde sihre "idâh" dediklerini rivayet eder. Bu kelime Araplar’a göre yalanın güzel sözlerle süslenmesi demektir.²³³

Araplar’ın sihri bildiklerine delillerinden biri de Necran Arapları’ndan olan Ashabül-Uhdud kıssasıdır. Müslim’in Sahih’ine aldığı kıssada Hz. Peygamber, eski zamanlarda bir sihirbazın himaye ettiği çocuğa öğrettiği sihirleri anlatmaktadır.²³⁴

İslam'dan önce Türkler’de büyüün yaygın olarak yapıldığını görmekteyiz. Kam ya da şaman adı verilen sihirbazların, ölen insanların ruhları, tanrılar ve cinlerle irtibatlı olduğuna inanılırdı. Kam büyü yapar, gayptan haber verir, hastaları tedavi ederdi.²³⁵

Mısır ve Babil’de köle statüsünde yaşayan Yahudiler sihir konusunda güçlü bir altyapıya sahip olmuşlardır.²³⁶ Bu konudaki bilgi birikimlerini Medine civarında yaşayan Yahudiler devralmış, bir meslek halinde sürdürmüşlerdir.

Bir inanca göre Yahudilikte, Allah Musa'ya biri yazılı, diğeri gizli ve şifahi olmak üzere iki vahiy göndermiştir. Açık ve yazılı olan vahiy Tevrat, gizli ve şifahi olan ise Kabala'dır. İbranicede kulağa şifahi olarak fısıldanan anlamına gelen Kabala, Harut ve Marut'un Babilliler’e öğrettikleri bilgilerden oluşmaktadır. Buhtunnasr döneminde

²³⁰ “agm”, 215.

²³¹ Sedat Kızıloğlusosyal, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, (Ocak 2012),38.

²³² İlyas Çelebi, agm, 219.

²³³ Kurtubi, age, 2,273.

²³⁴ Müslim, Zühd, 73.

²³⁵ *Divanı Lügati't-Türk*, “Kam”, Türk Dil Kurumu Yay.,Ankara 2015,1, 159.

²³⁶ Elmalılı, age,1, 365.

Yahudiler Babil'e sürgün edilince, Talmut ve Kabala yaşadıkları bu bölgenin geleneksel yapısına göre yazılmış ve Babil gizli öğretisi Yahudi kaynaklarına geçmiştir. İçerisinde Yahudi metafiziği, insan kudretinin sınırları, sihir ve rakamsal semboller yer almakta; rukye, felekler, tıp, simya gibi ilimler bulunmaktadır.²³⁷ Ahd-i Atik'te büyü ile ilgili aşafim²³⁸ "hover" veya "hever" (muskacı, tılsımcı)²³⁹ lahaş (tılsım)²⁴⁰ kelimeleri kullanılmaktadır.

1.4.2 Sihir Çeşitleri

Sihir kelimesi pek çok karmaşık faaliyeti kapsayan bir kelimedir. Bazen elçabukluğu ile yapılan ilizyonlara sihir denilirken bazen de mutlak manasında yani tabiatüstü varlıklarla iletişim kurmak suretiyle yapılan faaliyetlerde bu ifade kullanılmaktadır. Sihrin pek çok çeşidi bulunmaktadır. İlyas Çelebi “geçmişten devralınan kültürel miras: sihir problemi”²⁴¹ isimli makalesinde sihir çeşitlerini şöyle anlatmıştır.

Tılsım: Semavi varlıklarla (feleklerin ruhlarıyla yeryüzündeki varlıklar) iletişim kurmak suretiyle yapılan sihirdir.

Havas ilmi: Nesne, harf, rakam ve fiillerin özelliklerinden faydalanılarak yapılır. Nirancat, ipe üfleme şeklinde fiillerden oluşana da "rukye", Allah'ın güzel isimlerini belli bir sıralama yaparak yapılan işleme de "havas ilmi" denilmektedir.

Azaim: Melek, cin ve şeytan gibi gözle görülmeyen varlıkları tesir altına alarak yapılır. Bu varlıkları gölge şekline getirmek suretiyle yapılan cinsine "teshirul-cin", görünen varlıkların gizlenmesi şeklinde olanına "ilmü'l-ihfa" denilir. Kendilerine Muazzimûn denilen inançlı sihirbazlar Allah'a itaat ve dua eder, maddi arzularından vaz geçer, zahitçe yaşar ve Allah'ın ruhlar üzerinde tesir etmesi için, yemin ve ısrarda bulunurlar. Böylece bunlar cin ve ruhları kendilerine tabi kılmağa muvaffak olduklarını

²³⁷ Kürşad Demirci, *Yahudi Mistisizmi veya Kabalacılık: İnançlar ve Tarih*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2015, 3.

²³⁸ Daniel, 1/20.

²³⁹ Tesniye, 18/11.

²⁴⁰ Yeremya, 8/17.

²⁴¹ İlyas Çelebi, agm, 202.

söylerler; o zaman cin ve ruhlar gerek yemin ve ısrarlarla, gerek korku sebebiyle Allah'a itaat ederler. Zira Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sının sahip olduğu hususiyetler arasında bunları itaat altına alan şeyler vardır. Ayrıca Sahara adı verilen sihirbazlar cin ve şeytanları Allah'ın sevmediği (ibadetleri ihmal etmek, gereksiz yere kan dökmek, yakın bir akraba ile evlenmek vb. gibi) haramları işlemek suretiyle köle haline getirdiklerini söylerler.²⁴²

Hiyel ve Göz Boyama: Göz yanılgıları veya el çabukluğu ile hakikatın zıddını göstermek demektir. Bir ipin süratli şekilde döndürüldüğü zaman dairesel bir şekilde görünmesi gibi bir yanılgıdır.

İlmü't-tevehhüm: Riyazet yoluyla nefsi güçlendirmek suretiyle yapılan sihirdir. Hint usulü sihir de denilir. İnsan nefsini çeşitli yollarla tezkiye ettikten sonra ruhlarla temasa geçerek, zarar vermek istediği kişiyi zihninde canlandırıp, onu tesir altına almaktadır.

Nemime ve Gammazlık: Söz taşımak ve kovuculuk suretiyle yapılan sihirdir. Bunlar akli çeldirdiği için bir nevi sihir olarak mütalaa edilmiştir.²⁴³

1.4.3 Sihrin Gerçekliği

Elmalılı zikredilen sekiz kısım sihrin aslında iki gerçek etrafında toplandığını belirtmiştir. Birincisi; yalan, hile ve elçabukluğu ile olan sihirdir. İkincisi ise; bir gerçeğin su-i istimali ile insan ruhu üzerinde aldatıcı tesir eden, hayalin hakikat olarak gösterilmesi şeklinde olan sihirdir.²⁴⁴

Mutezile âlimleri, vehim cinsinden olan, yiyeceklere uyuşturucu maddelerin katılması veya nemime yoluyla yapılan çeşitler dışındakilerin imkânsız olduğu ve cinlerin yardımını alarak sihir yaptığını iddia edenlerin yalan söyledikleri konusunda

²⁴² Macdonald, D. B., "Sihir", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.10, MEB, İstanbul 1993, 607.

²⁴³ Nas, 114/1-6.

²⁴⁴ Elmalılı, age,1,369.

ittifak etmişlerdir. Sihirbazları kâfir saymışlardır.²⁴⁵ Ayrıca bunlara göre sihri kabul etmek mucizelerin kabul edilebilirliğini tehlikeye sokmaktadır.²⁴⁶

Ehli Sünnet ise, sihirbazların gökte uçma, insanı eşeğe çevirme gibi bir takım olağanüstü işlemleri yapabileceklerini söylemiştir. Bunları yaparken felekler veya yıldızların tesiri olmadığını, yaratıcısının Allah olduğunu ifade ederler.²⁴⁷

İmam-ı Azam Ebû Hanife sihrin nesnel bir gerçekliği olmadığını, bunu Allah ile ilişkilendirmenin kesinlikle yanlış olduğunu söylemiştir.²⁴⁸ Alusiye göre "Şayet sihir bilinmemiş olsaydı, onunla mucize arasındaki fark da bilinmezdi."²⁴⁹

Zemahşerî'ye göre cin ve şeytanlar sihrin kaynağıdır. Ona göre şeytanlar göğe kulak vererek işittiklerine yalanlar katıp bunları kâhinlere naklederlerdi. Kâhinler de bu malumatları kitap haline getirir ve insanlara öğretirlerdi. Özellikle bu durum Süleyman peygamber zamanında çok yaygın bir hal almıştı. Hatta cinlerin gaybı bildiklerini iddia ediliyorlardı. Sihrin Süleyman'ın bir ilmi olduğunu ve hâkimiyetini bu ilim üzerine kurup, insan, cin ve rüzgârları bu ilimle kullandığını ifade ediyorlardı.²⁵⁰

1.4.4 Sihrin Etkisi

Ehl-i Sünnet'in sihrin varlığı hakkında Kur'an'dan getirdiği delil; Bakara 102. ile Felak 4. ayettir. Ayrıca "*onlar bununla Allah izin vermediği sürece hiç kimseye zarar veremezler.*" Bakara 102. ayetinde istisna bulunmasından (ancak Allah dilerse) dolayı sihir sebebiyle bazı neticelerin çıkabileceğini ifade ederler.²⁵¹

İmam Şafî'ye göre vesvese bir hastalıktır. Sihir de insanı hayallere sürükler, hastalığa neden olur, bazen ölüme bile sebebiyet verebilir.²⁵²

²⁴⁵ Râzî, age, 3, 239.

²⁴⁶ age, 3, 240.

²⁴⁷ Râzî, age, 3, 239.

²⁴⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1, 210.

²⁴⁹ Âlûsi, age, 1, 339.

²⁵⁰ Zemahşerî, age, 1, 459.

²⁵¹ Râzî, age, 3, 240.

²⁵² Kurtubi, age, 2, 276.

Zahiri mezhebinden İbn Hazm da eskilere ait bir ilim olan sihrin etkisinin olduğuna inanmakta ve artık bunun yok olup gitmeye yüz tuttuğunu ifade etmektedir²⁵³

Hayreddin Karaman sihrin, fiziksel bir etkisinin olamayacağını, ancak vehim ve hayal boyutunda, psikolojik yönde insanı değiştirebileceğini söylemektedir.²⁵⁴

Sihrin etki gücüyle alakalı Taberi'nin tefsirinde yer alan Urve b. Zübeyr'in Hz. Aişe'den naklettiği, Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleşen olay oldukça dikkat çekicidir. "Dûmetül Cendel halkından olan ve kocası tarafından terk edilen bir kadın eşinin geri dönmesi için, yapmadığı bir sihir hakkında Resulullah ile konuşmak istediğini söyler. Fakat Resulullah'ın vefat ettiğini duyunca ağlamaya başlar ve helak olmaktan korktuğunu söyler. Kadın, başından geçeni anlatır. Buna göre kadının yanına gelen yaşlı bir kadın kocasını evine döndürme konusunda ona yardım edebileceğini söyler. Akşamleyin iki köpekle beraber kadının yanına gelmesini ister. Kadın iki köpek bulur ve bunlara binerek Babil şehrinin kapısına kadar giderler. Burada ayaklarından bağlı iki adam onlara niçin geldiklerini sorar. Kadın da "Sihir öğrenmek için" diye cevaplar. O iki adam "Bizler ancak bir imtihan vasitasıyız, inkâra düşme, memleketine dön" derler. Fakat kadın çok ısrar edince onlar: "Git şu falanca tandıra idrarını yap." derler. Söylenen tandıra gider, fakat korktuğu için idrarını yapamaz ve geri döner. Kadına "Yaptın mı?" diye sorunca "Evet" der. Bir şey görüp görmediğini sorarlar, kadın "Hayır herhangi bir şey görmedim." der. Onlar: "Öyleyse sen idrarını yapmamışsın, memleketine git, inkâra düşenlerden olma" derler. Kadın gitmek istemeyince tekrar tandıra gönderirler. Oraya gider fakat yine idrarını yapmadan döner. İdrarını yapıp yapmadığını sorduklarında yaptığını söyler. Birşey görüp görmediğini sorarlar. Kadın "Hayır görmedim" der. Onlar yine "Sakin küfre düşme. Çünkü sen işin başındasın. Memleketine dön" der. Kadın ısrar edince yine gidip tandıra idrarını yapmasını söylerler. Üçüncü sefer giden kadın idrarını yapar. O anda içinden, yüzünde demirden zırh bulunan bir süvari çıkıp göğe doğru gözden kaybolur. Sonra tekrar dönerek o iki adama yaşadıklarını anlatır. Onlar: "Evet doğru söyledin. Bu giden senin imanındı. Haydi, git." derler. Kadın beraber geldiği ihtiyar kadının yanına döner ve O ikisinden bir şey öğrenemediğini söyler. İhtiyar kadın bundan sonra istediği her şeyin olacağını

²⁵³ İbn Hazm, age, 5, 4.

²⁵⁴ Sihir, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00187.htm> (8.03.2019)

söyleyerek biraz buğday verir ve etrafına serpmesini ister. Kadın buğdayları serper hemen buğday biter, büyür. Buğdayları biçmesini isteyince biçilir, öğütmesini isteyince öğütür. "Ekmek pişir" der pişirir. Ne isterse olduğunu görünce çok pişman olur. O zamana kadar böyle bir hatanın içine düşmediğini, bir daha katiyyen yapmayacağını söyler.”²⁵⁵

Benzer bir rivayeti İbn Ebu Hatim, Rebî' İbn Süleyman'dan da nakleder. Olayın devamında Kadın, sahabelere durumunun ne olacağını sorduğunda bilmedikleri bir konuda fetva vermek istemediklerinden çekimser kalırlar. Masalsı özellikler taşıyan Taberi'nin Hz. Aişe'den yaptığı bu rivayet için İbn Kesir, isnadının sahih olduğunu söylemektedir.²⁵⁶ Fakat sihrin etkisi konusunda delil özelliği taşımamaktadır.

Sihrin etkisi ile ilgili diğer bir rivayet, Hz. Peygamber (sav)'e Zureykoğullarından Lebid İbnü'l-A'sam adlı bir kişi tarafından yapılan sihirdir. Hz. Aişe'den gelen rivayette Hz. Peygamber (sav)'e büyü yapıldığı, gece uykusunda başucuna gelen iki melek tarafından haber verilmiştir. Melekler büyüü kimin yaptığını ve nereye sakladığını anlatmışlardır. “Bu haber üzerine üzerine Resulullah (s.a.v) Ashâbından bir grupla birlikte kuyuya giderek onu bulur. Sonra Aişe'nin yanına döndüğünde şöyle söyler:

“Ey Aişe! Allah'a yemin olsun, kuyunun suyu sanki kına ıslatılmış gibi (bulanık) ve (o kuyu ile sulanan) hurma ağaçlarının başları da sanki Şeytanların başları gibiydi!” der. Hz. Aişe:

“Ey Allah'ın Resülü! Onu (kuyudan) çıkardın mı?” diye sorar. Hz. Peygamber: “Hayır! Bana gelince, Allah afiyet lütfetti ve şifa verdi. Ben ondan halka bir şer gelmesine sebep olmaktan korktum!” buyurmaktadır.”²⁵⁷

Bazı âlimler, Hz. Peygamber'e sihir yapılarak hastalandığı rivayetinin haber-i vâhid olduğunu ifade ederek, kesin bilgi değeri taşımadığını söylemektedirler. Ayrıca hadisin içeriği de tebliğ görevinin mahiyetine ve icaplarına aykırı görülmüştür. Bir peygamberin sihrin etkisiyle ilâhî vahyi muhafaza edemeyip, içine yalan yanlış beşerî

²⁵⁵ Taberî, age, 1., 290.

²⁵⁶ İbn Kesir, age, 1, 532.

²⁵⁷ Buhari, Tıb, 50.

unsurları karıştırılabileceği ihtimalinden ve böylece müşriklerin peygamber hakkında sihirle alakalı iftiralarını haklı çıkaracağından dolayı, rivayet ihtiyatla karşılanmaktadır.²⁵⁸ Bazı âlimler ise bu rivayetin sahih olduğunu, fakat sihrin Rasulullah'ı sadece bedenen etkilediğini, akli ve gönlüne herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir.²⁵⁹ Dolayısıyla vahyin muhafazasına zarar vermediğini söylemişlerdir. Alimlerin bir kısmı ise Hz. Peygamber'e sihir yapıldığını kabul etmekle beraber ilâhî koruma altında olduğu için sihrin kendisine herhangi bir etkisinin olmadığı yönünde yorumlamaktadır.²⁶⁰

İslam âlimlerinin açıklamalardan anlaşılacağı üzere sihrin varlığının kabul edildiği görülmektedir. Hz. Peygambere sihir yapıldığı tarihi bir vaka olarak sabit görülmektedir. Ayrıca Yahudilerin bu olayla fazlaca meşgul olmaları bilinen bir gerçektir. Sihri zarar vermek maksadıyla yapmışlardır. Rasûlullah da insan olması itibarıyla sihre maruz kalınca, bedeninde sıkıntı, kırgınlık veya halsizlik hissetmiş olabilir. Bu açıdan onun sihirden etkilenmesi, bir insanın hastalığa yakalanıp ondan beşer olarak etkilenmesi tarzında olmuştur. Sihir, sadece onun zatiyla sınırlı kalmış, nübüvvet görevini ifa bakımından ona bir hanel getirecek bir rivayette bulunulmamıştır.²⁶¹ Yüce Allah “*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*”²⁶² ayetinde de ifade ettiği gibi peygamberini korumaktadır. Allah bu olayı peygamberine bildirmek suretiyle, sihirden medet uman İslâm düşmanlarına büyük bir ders vermiştir.²⁶³ Hadis metninde yer alan Hz. Peygamber'in “Allah bana afiyet verdi” ifadesinden, sihrin kendisine tesir ettikten sonra şifa bulunduğu anlaşılmaktadır.

1.4.5 Sihir Yapanın Cezası

Hadislerde sihir yedi büyük günahın biri olarak sayılmış ve yasaklanmıştır.²⁶⁴ Sihir yapanın cezasının, ölüm olduğu bildirilmiştir.²⁶⁵ Bu bakış açısı Hz.

²⁵⁸ Seyyid Kutup, age, 2637.

²⁵⁹ Elmalılı, 10, 134.

²⁶⁰ Süleyman Ateş, age, 228.

²⁶¹ Mevdudi, Tefhîmü'l Kur'an, Muhammed Han Keyanî (çev.), İnsan Yay., İstanbul 1996, 7, 320.

²⁶² Maide, 5/67.

²⁶³ Süleyman Ateş, age, 228-229.

²⁶⁴ Buhârî, Vesâyâ, 23; Tıb, 48; Müslim, İmân, 145.

Peygamber'den sonra sahâbe zamanında da devam ettirilmiş; Halife Hz. Ömer (r.a) sihirle uğraşanların cezalandırılacağını duyurmuştur.²⁶⁶

Fıkıh âlimleri sihirbazlıkla uğraşanın cezasını iki kısma ayırmıştır. Birincisi; icra edicisine ölüm cezası verilmesini gerekli kılan sihirdir ki, bu durumda kişi kendini veya yıldızları tek başına müessir olarak görmektedir. Bu anlayış, her nesne ve olayıyla kâinatı idare edenin Allah olduğu ve tevhidin özünü oluşturduğu akide ile ters düştüğünden küfür kabul edilmiş ve bu yolda olan kişi mürted sayılmıştır. Bunun dışında kalan sihir etkinlikleri büyük günah sayılmakla beraber küfür ve inkâr derecesinde görülmemiştir.²⁶⁷ “*Fakat şeytanlar kâfir oldular; insanlara sihir öğretiyorlar*” şeklindeki Bakara 102. ayetine göre sihirbazların kâfir sayılmasının nedeninin sihir yapmak olduğu anlaşılmaktadır. Rukye, nefsi güçlendirme, cinleri istihdam etme gibi yöntemlere başvurarak yapılan sihri, Mutezile küfür saymaktadır. Çünkü onlara göre sahir yaptığı sihirlerle peygamberin gösterdiği mucizelere nazirede bulunmaktadır.²⁶⁸ Ebu Hanife taraftarlarından bazılarına göre kötülüğünden korunmak için büyü öğrenmek küfür olmaz. Ebu Hanife'ye göre insanların mallarını ellerinden almak, adam öldürmek, bozgunculuk çıkarmak gibi fiilleri yapan kadın ve erkek sihirbazlar hakkında ölümüne hükmedildiği şeklinde bir görüş de vardır. Fakat yakalanmadan tövbe ederse affedilir. Çünkü sihirbazın tövbesi geçerlidir. Buna firavunun sihirbazlarının Hz. Musa'nın mucizelerini görünce tövbe edip iman etmesini delil olarak gösterir.²⁶⁹

1.4.6 Kur'ân da Sihrin Kullanılışı

Sihir kelimesinin Kur'an'da kullanıldığı görülmektedir. “Sihir” kelimesi, yaklaşık altmış ayette geçmektedir.²⁷⁰ Bunların üçü "seharu, tesharü ve Tüsharun"

²⁶⁵ Tirmizi, Hudud, 27.

²⁶⁶ Süleyman b. Es'as b. İshak el-Ezdi Ebu Davud es-Sicistani, *Kitabu's-Sünen*,1, Daru'l-Kable li's-Sekafeti'l-Islamiyye, Cidde 1998, Haraç, 31.

²⁶⁷ Matürudi, age,1, 193.

²⁶⁸ İlyas Çelebi, age, 252

²⁶⁹ Matürudi, age, 1, 193.

²⁷⁰ Hüseyin Doğan, "Sihir ve Din İlişkisi", *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya 2012, 517.

şeklinde fiil, diğerleri ise isim olarak zikredilmektedir. ²⁷¹ Sihir Kur'an-ı Kerim'de şu şekillerde geçmektedir:

1) Kur'ân sihri kadim Mısır toplumuyla özdeşleştirmektedir. Hz. Musâ'dan bahsederken zaman zaman sihirbazlardan söz etmektedir. Bu ayetlerde Kuran-ı Kerim sihri, realitesi olmadığı yönünde anlatır.

“(Büyücüler) Dediler ki: "Ey Musa, ya sen at, yahut önce atan biz olalım."(Musa): 'Hayır siz atın!' dedi. (Musa) bir de ne görsün: büyülerinden ötürü onların ipleri ve sopaları hakikaten koşuyor gibi görünüyor”²⁷²

Fir'avun'un sihirbazlarının ipleri ve sopaları hareketlenmişti. Fakat bu bir sihir değildi. Sihirbazlar, edindikleri iplerin, özel yapılmış sopaların veya bağırsakların içlerine civa doldurarak, bunları sihir yapacakları meydana saklamışlardı. Bunlar güneş ısısının etkisiyle tıpkı bir yılan gibi oynayıp hareket etmeye başlamışlardı. İfadelerden anlaşıldığı üzere Firavun'un sihirbazları yaptıkları hünerle hazır bulunanların gözlerini büyülemiş, onlara gerçekte olmayan bir şeyi var gibi algılatmışlardır.²⁷³

“Allah Musa'ya: Biz de Mûsâ'ya, “Elindeki değneğini at” diye vahyettik. Bir de ne görsünler o, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.”²⁷⁴ Bunun karşısında sihirbazlar yapılanın kendilerinininki gibi hileli bir göz yanılsaması değil, mucize nevinden ilâhi bir farklılık olduğunu hemen fark etmiş ve hepsi birden secdeye kapanarak “Musa ve Harun'un Rabbine iman ettik.”²⁷⁵ demişlerdir.

2)Sihrin ayetlerde geçen diğer bir yönü ise Kur'an'ı, Hz. Peygamber (sav)'in cahiliyye toplumuna tebliğ ettiği sırada, müşriklerin bu alışılmadık mesajları sihir olarak görmeleridir. Arapların karşı çıkmalarındaki temel etken geleneklerinde bulunan sahir ile peygamber arasında gerçek manada benzerlik olmadığını görmeleridir.²⁷⁶ Çünkü en güzel Arap şiirlerinin bile sönük kaldığı bu beşer üstü sözlerin icazı, fesahat ve belagati karşısında kendilerini çaresiz hissetmişler, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e “büyülenmiş”,

²⁷¹ İlyas Çelebi, agm, 219.

²⁷² Tâhâ, 20/ 65-66.

²⁷³ Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisaburi es-Sa'lebi, *Arâ'isü'l-Mecâlis*,3, Dar'ül Kütüb'ül İlmiyye, Beyrut 2009,164.

²⁷⁴ Araf, 7/117.

²⁷⁵ Şuara, 26/46-48.

²⁷⁶ Cafer Karadaş, “Büyü ve Din İslamî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme” *Usul*, C.1, S.1, (2004), 122.

“cinlenmiş” veya “mecnûn” gibi bazı iftiralar atmışlardır. Özellikle Mekki surelerde Hz. Peygamber’in sık sık mecnun olmadığına vurgu yapılması, inkârcıların bu konuyu ne kadar çok gündeme getirdiklerini göstermektedir.²⁷⁷ “Kureyş’in şeytanlarından denilen Nadr b. Hâris şu itirafı yapmıştır: “Ey Kureyşliler! Başımıza henüz çözüm yolu bulamadığınız bir iş geldi. Muhammed sizin sevdiğiniz biriydi. O en dürüst ve emanete dikkat edeninizdi. Saçları kırılmaya başladığında size getirdiği şey karşısında O’na sihirbaz veya şair dediniz. O ne sihirbaz ne de şairdir. Bundan sonra kendinize dikkat edin! Çünkü Allah size büyük bir bela göndermiştir.”²⁷⁸

3) Sihir kelimesi, Kur’ân’da bazı ayetlerde “hile yapmak, entrika, aldatmak” anlamında kullanılır:

“Bunun üzerine onlar, durumlarını aralarında tartıştılar; gizli gizli fısıldaştılar ve şöyle dediler: ‘Bu ikisi, muhakkak ki, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece. Öyleyse hilenizi kurun; sonra sıra halinde gelin! Muhakkak ki bugün, üstün gelen kazanmıştır’.”²⁷⁹

4) Kur’an’da bahsedilen bir diğer anlamı düğümlere üfleme şeklinde yapılan sihirdir. Felak sûresinde geçen “neffâsât” kelimesi sihir yapan üfürükçüler anlamında kullanılmıştır.²⁸⁰ Bakara 102. ayetinde de sihrin yoğun olarak yapıldığı Babil’e atıfta bulunularak, semavî güçlerden yardım almak suretiyle yapılan sihirden ve sihirle uğraşanların ahirette nasibinin olmadığından bahseder.

1.4.7 Hz. Peygamber Dönemi Sihir

Cahiliye dönemi Arap toplumunun sözlü kültürü olan, şiire önem veren ve şairleri ile övünen bir yapısı olduğunu görmekteyiz. Şiir ve şairin büyük bir saygınlığa sahip olduğu bu toplumda şair, mensubu olduğu kabilenin sözcüsü olarak çeşitli heyetlerde yer almakta, kabilesinin düşmanlara karşı beslediği kinlerini, tarihteki

²⁷⁷ Yûnus, 10/2; İsrâ, 17/47; Neml Sûresi, 27/13; Müddessir, /11- 15.

²⁷⁸ Muhammed İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, Muhammed Hamidullah (drl.), Düşün Yay., Konya 1981, 181-182.

²⁷⁹ Tâhâ, 20/62-64.

²⁸⁰ Felak, 113/4.

zaferlerini ve övünülecek hasletlerini, büyüleyici sözlerle ifade edebilmektedir. Bu nedenle kabilenin böyle sihirli bir meleke ile donanmış ferdinin olması, onlar için tarif edilemez bir övünç kaynağıdır.²⁸¹

Rasulullah (s.av.) Kur'ân-ı Kerim ile Araplara belâgat sanatının en ileri derecesinde meydan okumuştur. Bir rivayette anlatıldığına göre, Dımad adlı rukye yapan bir kişi Mekke'ye gelmiş ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mecnun olduğunu dair iddialar duymuştu. Bunun üzerine Peygamber'i iyileştirmek üzere onun yanına gitmiş, Hz. Peygamber'in Allah'a hamd ve kelime-i şehadet içeren sözlerini işitince "*Ben muhakkak ki; birçok kâhin ve sahir sözü duydum ama bu söz gibisini hiç duymadım*" diyerek İslam'a girmiştir.²⁸² Bu olayda görüleceği üzere kâhin ve sahir sözünden bahsedilmesi de bu kişilerin o dönemde söz üstatları olarak bilindiklerini ayrıca bunların Kuran'ın icazı karşısında adeta söyleyecek söz bulamadıklarını göstermektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v) İslam dışı meşru olmayan ve içinde şirk kokusu bulunan rukyeyi şeytanla irtibatlandırmış ve şeytanın ameli olarak addetmiştir. Rasûlullâh (s.a.v)'e nüşre denilen cinlerden koruma maksadıyla yapılan rukye sorulmuş, Rasûlullâh (s.a.v):"O, şeytanın amelindendir" buyurmuştur.²⁸³

Hanım sahabelerden Abdullah İbn Mes'ud'un eşi Zeyneb, Rasûlullâh (s.a.v)'den şöyle işittiğini nakleder: "Efsun (içerisinde sihre veya küfre ait sözleri içeren ifadeler) ile hasta tedavi etmek, muska (nazarlık) takmak ve muhabbet için sevgi ilacı yapmak şirktir."²⁸⁴ Hz. Peygamber sihirle uğraşan, ilgilenen veya merak eden kimseleri şöyle kınamaktadır: "Kim bir kâhine gider, bir şeyler sorar ve söylediklerine inanırsa, kırk gün namazı kabul olmaz."²⁸⁵ "Rasulullah birgün Ashâb-ı kirâm'a:

"-İnsanı helâkine sebep olan yedi günahıtan sakınınız!" buyurdu. Onlar:

"-Ey Allah'ın Resûlü, "onlar nelerdir?" diye sorunca, Hz. Peygamber şöyle cevap verdi:

²⁸¹ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 1, Kapı Yay., İstanbul 1973, 11.

²⁸² Müslim, Cum 'a, 46.

²⁸³ Ebu Dâvud, Tıb, 9.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *El Müsned*, 1, Müessesetü'r Risale, Beyrut 1996,1, 381.; Ebu Dâvud, Tıb, 17.

²⁸⁵ Müslim, Kitâbu's Selâm, 125.

“–Allah’a şirk koşmak, sihir ve büyü yapmak, Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı katletmek, faiz yemek, yetim malı yemek, harpten kaçmak, iffetli müslüman kadınlara zina iftirasında bulunmak.”²⁸⁶

Hz. Muhammed (s.a.v.) güzel söz söylemeyi sihir olarak değerlendirmiş ve “beyânın bir kısmı sihirdir” buyurmuştur.²⁸⁷ Yani sözdeki fesahata dikkat çekerek, bu şekilde muhatapların sözün güzelliğiyle gönüllerinin çelinebileceğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak sihir ile elde edilen malûmât, kişisel tecrübeler olarak şekillenmiş olduğundan evrenselliğinden bahsedilemez. Ayrıca İslam’la ortaya çıkmış bir olgu değildir. Sihrin meşruiyetini Kur’an ayetleri ile temellendirmek, nasları anlamada yanılgıya neden olabilir. Kur’an sihrin zararlarından bahsetmiş, buna rağmen bu işlerle uğraşmaya devam edenlerin dünya ve ahirette nasibinin olmayacağını net bir şekilde vurgulayarak bu olayın karşısında yer almıştır. Diğer benzer problemlerde izlediği metodu bu konuda da izlemiş ve kendi sistemine aykırı olan yönlerini ayıklayarak düzeltme yoluna gitmiştir.

1.5 HARUT–MARUT

Kur’an-ı Kerim’de Bakara suresinin 102. ayetinde geçen Harut ve Marut kelimelerinin kökeni hakkında çeşitli rivayetler vardır. Acemce, Hintçe, Süryanice’den²⁸⁸ geldiği ileri sürülse de genel olarak Sami kökenli olduğu kabul edilmektedir.²⁸⁹ Dolayısıyla yabancı ve gayr-ı munsarif iki isim olduğunu söylenmektedir.²⁹⁰ Çoğulu Hevarit-Mevarit ya da Huvvar-Muvvar şeklindedir.²⁹¹ Arapça kökenli olduğunu söyleyenler, "kırmak, yarmak, parçalamak" anlamındaki هَرَّتْ fiillerinden geldiğini düşünmektedir.²⁹²

²⁸⁶ Buhârî, Vasâyâ, 23; Tıb, 48; Hudûd, 44; Müslim, İmân, 145.

²⁸⁷ Buhari, Tıb,51; Müslim, Cuma 47.

²⁸⁸ Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Beğavî, *Mealimü ’t-Tenzil*, Muhammed Abdullah Nemr (thk.), Dârü’t-Tayyibe, Riyad 1993, 1, 129.

²⁸⁹ H. Sercan Koşık, “Hârût ve Mârût Hakkında Tercüme Bir Risale”, *Gazi Türkiyat*, C.12, (2013), 142.

²⁹⁰ Zemaşşeri, age, 1, 463.

²⁹¹ Kurtubi, age, 2, 287.

²⁹² *Lisanü ’l Arab*, “Harut-Marut”, 2, 103.

İslami literatürde Harut ve Marut'la alakalı yegâne bilgi, Kur'an'da, onların Bâbil'de buldukları ve günah olduğu konusunda uyarıda bulunarak insanlara bir şeyler (sihir) öğrettikleri şeklindedir.

İbn Aşur'a göre, Harut kelimesi Keldanicede, ay anlamındaki Hamka'dan, Marut ise Müşteri yıldızının adından gelir. Harut dişiliğin, Marut erkekliğin sembolüdür. Birincisi dünyayı etkileyen bir gök cismi, ikincisi ise gezegenlerin en yücesidir.²⁹³

İbn Hazm, “Harut ve Marut ya cin kabilelerinden iki kabile²⁹⁴ ya da Allah'ın meleklerinden iki melek idi; Allah onlarla hak bir şariat gönderdi ve sonra da onu neshetti. Bu sebeple önce gönderilip, sonra nesh edildiği için Allah öğrettikleri işi yapmayı küfür saydı.” demektedir.²⁹⁵

Katâde 'ye göre bunlar Âdemoğlunu kınadıkları zaman yeryüzüne şehvet istidatı verilerek gönderilen iki melektir.²⁹⁶ İnsanlara sihri öğretmek üzere görevlendirilen bu ikisi sihrin insanı küfre sürüklediği konusunda uyarıda bulunarak kendilerinin birer imtihan vesilesi olduğunu söylerlerdi. Küfre düşmemeleri gerektiği ve sihri başkalarına öğretmemeleri konusunda söz alırlardı.²⁹⁷

1.5.1 İslam Öncesi Medeniyetlerde Harut Marut

Harut ve Marut hikâyesinin benzeri ilk olarak Sümerler'in “Dumuzi ve İnanna” efsanesinde karşımıza çıkmaktadır. Muazzez İlmiye Çığ, çoban tanrısı Dumuzi ve çiftçi tanrısı Enkidmu'nun alımlı bir kadın olan Zühre'ye, âşık olmasıyla ilgili anlatılan mitolojinin tek tanrılı dinlere Harut ve Marut olarak girdiğini iddia etmektedir.²⁹⁸

²⁹³ Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed Tahir b. Aşur Tunusi, *Et-Tahrir ve 't-Tenvir*, 1, Daru't Tunusi, Tunus 1984, 1, 642.

²⁹⁴ İbn Hazm, age, 4, 27.

²⁹⁵ age, 3, 145-46.

²⁹⁶ Şa'ravi, *Tefsiru's Şa'ravi*, Mecme'u'l Buhûsi'l Arabiyye, Kahire 1991, 1, 507.

²⁹⁷ Abdurrezzak b.Hemmâm San'anî, *Tefsirü Abdürrezzak*, Mahmud Muhammed (thk.), Darü' Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 1999, 1, 283.

²⁹⁸ Muazzez İlmiye Çığ, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni*, 1, Kaynak Yay., İstanbul 2005, 69-74.

Oryantalist Arthur Jeffery, bu ikisinin, ilk olarak Zerdüştlüğün dini metinlerinde geçen Haurvatat ve Ameretat ile benzerlik gösterdiğini iddia eder.²⁹⁹ Zerdüştlüğün Kutsal Kitabı olan Avesta 'da Haurvatât suların, Ameretat bitkilerin koruyucusudur. Bu iki isim zamanla Persçede, Haurvatât Hordâd, Amordâd ise Mordâd şekline dönüşmüştür. Bunlardan Harut, Zerdüştlükte ibadet edilen en yüksek ruh olan Ahura Mazda 'nın mükemmellik, Marut ise ölümsüzlük özelliğini temsil etmektedir. Zerdüştlükteki insanlara kötülüğü telkin eden cinlerden Asmodeus, Bakara 102. ayetindeki ifadeleri de çağrıştıracak şekilde insanlara karı ve kocanın arasını açmak için sihir öğreten kötü tabiatlı bir varlıktır. Aynı varlık Talmud'da Hz. Süleyman'a sihirleriyle yardım eden bir varlık konumuna bürünmektedir.³⁰⁰

Ermenilerde iki çiçek ilahının ismi olan Hawrot ve Mawrot da Harut ve Marut ismini çağrıştırmaktadır. Araştırmalara göre Persçe'ye Mvvrđ - Hrvvd " şeklinde, Soğdca'ya Mrwwt ve Hrrwt olarak geçmiştir.³⁰¹ Ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı bu ikisinden iki Ermeni mabudu diye söz etmektedir³⁰²

Enoch'un kitabında Tanrı Elohim'in, kitabı korumaları için görevlendirdiği iki melek olan Ariuk ve Mariuk, Harut ve Marut'un bir başka yorumudur.³⁰³

Harut-Marut hikâyesi Yahudilerin tefsir kitabı olan Midraş Avkir'de anlatılan şekliyle, İslami kaynaklarda geçen rivayetlerle örtüşmektedir. Kısaca hikâye şöyledir:

“Büyük Tûfandan sonrasında insanların hala putlara tapınmaları Tanrı Elohim'i sinirlendirir. Şemhazai ve Azael isimli melekler Tanrı'ya insanı yaratmasının iyi olmadığını, yeryüzünde fesada sebep olduklarını söylerler. Bu iki melek, eğer yeryüzüne inmelerine izin verilirse Tanrı'nın hükmünü insanlar arasında anlatacaklarını söylerler. Böylece yeryüzüne indirilirler. Burada Şemhazai, güzel bir kadına âşık olur. Ester (İştâr) adındaki bu kadın, Şemhazai'nin göğe çıkmasını sağlayan Tanrı'nın isimlerini öğretmeden O'na teslim olmayacağını söyler. Şemhazai, bu isimleri ona öğretir ve Ester bunları okuyarak göğe yükselir. Tanrı kendisine ulaşmaya çabalayan bu güzel kadını, kutsal sayar ve onu parlak bir yıldızla çevirir. Şemhazai ve Azael de

²⁹⁹ *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, "Harut ve Marut", Oriental Institute, Baroda 1938, 282.

³⁰⁰ Talmud, Gittin, 68.

³⁰¹ Kürşat Demirci, "Hârût ve Mârût", 263.

³⁰² Abdülbaki Gölpınarlı, *Hafız Divanı*, MEB, İstanbul 1968, 712.

³⁰³ Kürşat Demirci, "Hârût ve Mârût", age, 262.

dünyadaki kadınlarla evlenirler.”³⁰⁴ Bir başka kaynağa göre hikâyenin devamında bu meleklerin insanlara sihir öğrettiği anlatılır. “Gündüz Babil de, insan şeklinde dolaşırlar, şeytan büyülerinden zarar görmüş insanları etraflarına çağırırlar, onlara şeytanın büyülerinden nasıl korunacaklarını anlatarak, çeşitli büyü tarifleri verirlerdi. Sihir öğretmeden önce onlardan yemin alırlar ve “Tanrı istemezse hiçbir büyü işe yaramaz” diyerek uyarırlardı. Gün battığında, İsmi Azam duasıyla gökyüzüne çıkarlardı. Dünyadayken insan suretinde, göklerdeyken melek oluyordular.”³⁰⁵

Ölüdeniz yazmalarında İran’a giden Yahudilerin Zerdüştlük’ten etkilendikleri için Haurvatat ve Maurvatat isimleri yerine Harut ve Marut’u kullandıkları görülür. Daha sonra Arabistan’a yerleşenler bu geleneği devam ettirmişlerdir.³⁰⁶

1.6 BABİL

Kur’an-ı Kerim’de Harut ve Marut Kıssası’nın gerçekleştiği yer olarak Babil şehriden bahsedilmektedir. Akatça’da, "Tanrı'nın Kapısı" anlamına gelen Babil, semavi dinlerde, ahlaksızlığın ve büyücülüğün merkezi kabul edilmiştir.³⁰⁷ Mukatil b. Süleyman buraya "Babil" isminin verilmesinin nedeni olarak, Hz. İbrahim (a.s)’ın ateşe atıldığında dillerin burada birbirine karıştığını (tebelbül) anlatmaktadır.³⁰⁸

Süddi’ye göre İrândaki Denbâvend diye adlandırılan bölgedir. Urve b. Zübeyr’in Hz. Aişe (r.a)’den rivayetine göre, Irak’ta bulunan Bâbil’dir. Burası o dönemlerde Keldaniler’in hükümet merkezidir. Nemrut tarafından Bağdat’ın doksan kilometre güneyine yaptırılmıştır. Pek çok hükümdarın ele geçirdiği şehir daha sonraları tarih sahnesinden silinip gitmiştir.³⁰⁹ İbn Kesir bu bölgeyi enlem ve boylamlarıyla ifade eder. Buna göre: Irak bölgesinde bulunan Bâbil, Batı Atlas Okyanus’una 70 derece uzaktır.

³⁰⁴ age, 262.

³⁰⁵ Harut ve Marut sihir öğreten melekler, (t.y.) 2017, <http://angelsdia.com/buyu-buyu-ogreten-melekler-harut-ve-marut/> (08/04/2019/10:52)

³⁰⁶ Kürşat Demirci, “Hârût ve Mârût”, age, 262.

³⁰⁷ Erdem Sargon, “Babil”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.4, Diyanet Yay., İstanbul 1991, 392.

³⁰⁸ Mukatil bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, M. Beşir Ersansoy (çev.), İşaret Yay., İstanbul 2006,1, 109.

³⁰⁹ Taberi, age, 1, 320.

Enlem olarak ise güney bölgesinin Ekvator çizgisine uzaklığı 32 derecedir.³¹⁰ Tabatabai'ye göre Nusaybin'den Resül Ayn'a (Şanlıurfa) kadar olan yerlerdir.³¹¹

Ömer Faruk Harman'a göre: Bâbil eski Mezopotamya'nın en meşhur şehridir. Bağdat'ın 88 kilometre güneyindedir. Fırat'ın doğu kıyısındaki yedi tepe üzerinde kalıntıları bulunur. 2000 seneden fazla varlığını sürdüren şehir hakkında bilgilere, ilk defa milâttan önce III. bin yılın sonlarında Akad vesikalarında rastlanmıştır. Bâbil'e en parlak çağını yaşatanlar ise Keldânîler dönemidir. Bu dönemin hükümdarı olan Buhtunnasr (II. Nebukadnezzar) Bâbil'e dünyanın yedi hârikası olarak bilinen asma bahçelerini ve Büyük İskender'in içinde öldüğü görkemli sarayı yaptırmıştır. Ayrıca günümüzde kalıntıları bulunan 75 metre uzunluğundaki kulesi ile de meşhurdur. Milattan önce 598'de Buhtunnasr, Kudüs'ü işgal ederek kral olarak atadığı Tsedekiya'nın Bâbil'e vergi ödemeyi kabul etmemesi üzerine şehri ikinci defa işgal ederek tahrip etmiş ve bu sırada Yahudilerin tamamını Bâbil'e götürmüştür. Bu olay Yahudi tarihine "Bâbil esareti" olarak geçmiş ve kırk yedi yıl sürmüştür. Bâbil'in en önemli özelliği ise, yüzyıllarca Mezopotamya'nın astronomi, astroloji, kehanet ve sihir merkezi olmasıdır. Nitekim konumuz olan ayette de şehrin bu özelliği zımnen dile getirilmektedir.³¹²

³¹⁰ İbn Kesir, age, 1, 535.

³¹¹ Tabatabai, age, 367.

³¹² Ömer Faruk Harman, "Buhtunnasr", TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C.6, Diyanet Yay., İstanbul 1992, 380.

2. BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM' DE HARUT MARUT KISSASI

Harut ve Marut isimleri, Kuran-ı Kerim'de anlaşılması ve yorumlanması noktasında, zor ayetlerden biri olan Bakara suresi 102. ayetinde geçmektedir. Âyetin baş kısmında Hz. Süleyman'ın saltanatına atıfta bulunulmakta; bu muhteşem gücün sihir yoluyla elde edilmediği vurgulanmaktadır. Şeytanların veya şeytan karakterli kimselerin bu mülke attıkları iftirallardan ve sihir yoluyla insanlar arasına soktukları fitneden bahsedilmektedir. Devamında Babil'de, insanlara uyarı yaptıktan sonra bir bilgi öğreten Harut ve Marut isimli iki melekten bahsedilmektedir. Şeytanlar veya Şeytan karakterli kimseler bu ikisinden öğrendikleri bilgileri ahiretlerine zarar verecek yönde kullanmaktadır. Âyetin anlam kurgusu farklı anlaşılmalara oldukça müsaittir.

2.1 MEALLERDE HARUT-MARUT

Farklı söz dizilimi ile anlaşılma noktasında pekçok meal verilmesine sebep olan Bakara Suresi 102. ayetinin Arapça metni şöyledir:

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ³¹³

Âyeti bir bütün olarak ele aldığımızda anlamı itibariyle sekiz kısma ayırmak mümkündür:

1) *وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ* Süleyman'ın hükümrancılığı hakkında onlar şeytanların uydurduklarına tabi oldular.

2) *وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ* Oysa Süleyman kâfir olmadı fakat insanlara sihir öğreten şeytanlar kâfir oldular

3) *وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ* Harut ve Marut adlı Babil'de iki meleğe indirilen şey,

³¹³ Bakara, 2/102.

4) *Hâlbuki o ikisi “biz ancak bir imtihanız; küfre girmeyin” demedikçe kimseye öğretmiyorlardı.*

5) *فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ* O ikisinden kişi ile karısını birbirinden ayıracak bilgiler öğreniyorlardı.

6) *Hâlbuki onlar Allah’ın izni olmadıkça kimseye zarar veremezlerdi.*

7) *وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ* Onlar kendilerine zarar vereni öğreniyorlar, fayda vereni öğrenmiyorlardı.

8) *وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ* Onu (sihri) satın alanın (sihir karşılığında menfaat elde edenin) ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bilselerdi!

Ülkemizde bulunan meallerde ayete verilen anlamlar tarandığında 3. kısmın tercümesinde farklılık olduğu ve genellikle 3 farklı çeviri yapıldığı görülmektedir. Bu çeviriler şu şekildedir:

1) “İnsanlara sihri ve Bâbil’de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı”³¹⁴

Meleklerin sihirle ilişkisi olmadığını savunan bu yaklaşım meallerdeki en çok tercih edilen çeviridir. Âyet, büyü ile meleklerle indirilen bilgiyi ayırt etmektedir. Fakat bu iki melek ve ne öğrettikleri net olarak anlaşılammamaktadır. Öğrettikleri bilgi sihir olmayıp, ona malzeme oluşturan veya kötü niyetli insanların elinde küfre vesile olabilen bilgilerdir.³¹⁵ Zira ayette o ikisinin sihir öğrettikleri net olarak söylenmediği için Kur’an yorumcuları da durumu ihtiyatla karşılamışlardır.

2) “Babil’de, melek denilen Harut ve Marut’a bir şey indirilmemişti”³¹⁶

Meleklerin kesinlikle sihirle ilişkisi olmadığını savunanlar, bu meali esas alır. Fakat ayetin bütünlüğünde anlam kurgusunu bu yaklaşımlarını destekleyecek şekilde oluşturamamışlardır.³¹⁷ Çünkü “Babil’de, melek denilen Harut ve Marut’a bir şey indirilmemişti” kısmından sonra gelen “Hâlbuki o iki melek: Biz ancak imtihan için

³¹⁴ Bekir Sadak, *TDV Kur’an Meâli* “Bakara, 2/102” TDV, İstanbul 1998.

³¹⁵ Süleyman Ateş, age, 96.

³¹⁶ Bekir Sadak, age, Bakara, 2/102.

³¹⁷ Kurtubi, age, 2, 282.

gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız, demeden hiç kimseye öğretmezlerdi” ifadesi mantıklı bir zemine oturtulamamıştır. Dolayısıyla aynı ayet içinde hem Harut ve Marut’un melek olmadığı ve bir şey indirilmediği savunulurken hem de insanlara “sakın kâfir olma” deyip sihir ilmini öğreten iki melek ifadesinden bahsedilmesi çelişki arz etmektedir. Süleyman Ateş bunun gereksiz bir çeviri olduğunu, bu manayı verenlerin, meleklerin insanlara büyü öğretmediği ön kabulünden hareket ettiklerini ifade etmiştir.

Aynı tezat ayetin alt kısmındaki “*zaten Allah dilemedikçe...*” kısmıyla oluşmaktadır. Yani bu ikisi zararlı yönde kullanılabilir bir ilimden bahsetmiyorlarsa “Allah’ın dilemediği sürece kimseye zarar veremeyeceği” ifadesini yorumlamak zorlaşmaktadır.

3) İnsanlara sihri ve Babil’de Hârut ve Marut adlı melekler (den ilham alan iki kişiy) e indirilene öğretiyorlar” şeklindedir.³¹⁸

Süleyman Ateş’in günümüzdeki diğer meallerden farklı olarak Elmalılı’nın görüşüne yakın ifadelerle verdiği anlamda, Harut ve Marut adlı meleklerden ilham alan iki kişiye indirilen bir bilgiden bahsedildiğini söylemektedir.

Söz konusu ayeti, bir makalede inceleyen Ahmet Bedir ve H.Hüseyin Tunçbilek de bu isimlerle ilgili bölümde "takdim-tehir" veya "atıf" sorunu olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle konunun daha iyi anlaşılması için önce ayetin aslını, sonra da takdim ve tehir içeren kısmını vererek karşılaştırma fırsatı sunmuşlardır.

Buna göre;

اتَّبِعُوا مَا نَزَّلْنَا مِنَ الشَّيَاطِينِ عَلَىٰ مَلِكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ

³¹⁸ Süleyman Ateş, age, 1, 91.

Şeklinde olan ayetin aslının, takdim ve tehir olan şekli:

وَاتَّبِعُوا مَا (الذِي) تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ (من السحر) وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَمَا أَنْزَلَ عَلَى الْمَلَائِكِينَ [1] وَلَا أَنْزَلَ اللَّهُ السَّحْرَ عَلَى الْمَلَائِكِينَ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السَّحْرَ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ [2] وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ

Yukarıda altı çizili bölümlerden [1] takdim edilmiş, [2] ise tehir edilmiştir. Buradaki Harut ve Marut, ayetteki takdim ve tehir olduğunu savunanlara göre " en-Nas" tan bedel olarak alınmış, zayıf görüşe göre de "eş- Şeyatin" kelimesinden bedel olmuştur. Bu sebeple, Harut ve Marut iki melek olmayıp bunlar, şeytanlardan sihri öğrenip diğer insanlara öğreten iki kişidir. Bu durumda ayetin anlamı şöyle olur: "Tuttular Süleyman'ın hükümranlığı (hilafeti) hakkında, şeytanların uydurdukları sözlerin (sihrin) peşine düştüler. Hâlbuki Süleyman küfre girmemişti, (iddia ettikleri gibi) iki meleğe (sihir adına) bir şey de inmemişti. Lakin şeytanlar, Bâbil'de (insanlara) [insanlardan bedel olarak] Harut ve Marut'a sihri öğretiyorlardı." ³¹⁹

2.2 ÂYETİN NÜZÜL SEBEBİ

Bir önceki ayette Yahudilerin kendilerine gönderilen kitabı arkalarına atarak yanlış inanç içinde olduklarından bahsedilmesi, bu ayetin de onlar hakkında indirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Nüzul sebebi hakkında pek çok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan dikkat çeken birkaç tanesini şöyledir:

Yahudiler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek Tevrat hakkında bazı hususları sordular. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in verdiği bilgilerden, Tevrat'ı onlardan daha iyi tanıdığını anladılar. Bunun üzerine O'na sihirle ilgili sorular sormaya ve bu konuda tartışmaya başladılar. Bunun üzerine Allah sözkonusu olan ayeti indirmiştir. ³²⁰

Kurtubi Muhammed b. İshak'dan yaptığı rivayette: Hz. Muhammed (s.a.v.) Hz. Süleyman'ı peygamberler arasında sayınca; Yahudi âlimlerinden olan biri şöyle dedi: Muhammed, Kral Süleyman'ın bir peygamber olduğunu sanıyor. Oysa vallahi O, bir

³¹⁹ Ahmet Bedir ve H.Hüseyin Tunçbilek, "Harut ve Marut İki Melek mi?" *Harran Üniv. İFD*, C.10, S.4, (2002), 3.

³²⁰ Taberî, age, 1,353.

sihirbazdır. Bu söylenenler üzerine Allah: “Süleyman kâfir olmadı” buyruğunu indirdi.³²¹

Hasife'den yapılan bir rivayete göre: Yeryüzünde bir ağaç yetiştiğinde Hz. Süleyman ona: “sen hangi derde çaresin?” diye sorarmış. Ağaç ”şu hastalığın ilacıyım” dermiş. O dönemlerde yetişen Harube denilen (keçiboynuzu) ağaca da aynı soruyu sorduğunda aldığı cevap diğerlerinden oldukça şaşırtıcı olmuş. Çünkü ağaç soruyu “ben senin ocağının dağılması için bittim.” diye cevaplamıştır. Hz. Süleyman ağacın bu cevabına şaşırarak çok kötü olduğunu söylemiş ve kısa bir zaman sonra ölmüştür. İnsanlar hasta olan yakınlarına “keşke Süleyman gibi olaydı” demeye başlayınca, kötü niyetli olanlar (şeytanlar) bir kitap yazmışlar ve Hz. Süleyman'ın namazgâhının altına saklayıp, sonraki zamanlarda “Süleyman'ın size nasıl tedavi olduğunu söyleyelim” deyip içinde sihir ve muska olan yazdıklarını çıkarmışlardır. İşte bunu beyan için Allah Bakara 102. ayetini göndermiştir.³²²

Yahudiler, kendilerine gönderilmiş olan Tevrat'ı bırakmış; Onu onaylayıcı olarak indirilmiş Kur'an'a da sırt çevirmiş, şeytanlar tarafından Hz. Süleyman'ın saltanatı ile ilgili anlatılan yalan yanlış hikâyelere ve halkı yanıltıcı söylentilere inanmışlardı. Bu şeytanlar halk arasında şu sözleri yayıyorlardı: “Hz. Süleyman bir peygamber değil, sihirbaz idi. O emri altına aldığı hayvanları ve diğer varlıkları, sihirle etkileyen bir sihirbazdır.”³²³ Uydurduklarının yalan olduğunu beyan için Allah bu ayeti göndermiştir.

Meseleyi "Esbab-ı Nüzul Bağlamında Harut-Mârut Kıssasının Mahiyet Analizi" başlığı altında bir makaleyle değerlendirmeye tabi tutan Ali Parlak, ayetin maksadına uygun bir şekilde yorumlanması için metnin ortaya çıktığı dönemin doğru bilinmesi gereğini ifade ederek şunları söylemektedir: “Mekke'de indirilen En'am, Naml ve Enbiya surelerinde Hz. Süleyman'ın ilim ve faziletlerinden bahsedilmiş ve itiraz eden olmamıştır. Medine'ye hicret sonrasında, Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine sihir hakkındaki sorular sorulması üzerine Yahudiler, sihrin Hz. Süleyman (a.s)'a vahyedilen bir ilim olduğunu iddia etmişler.³²⁴ Ayrıca sihirle meşgul olanlar onun meşruiyetini

³²¹ Kurtubî, age, 2, 248.

³²² Bedrettin Çetiner, *Fatiha'dan Nas'a Esbab-ı Nüzul*, 1, Çağrı Yay., İstanbul 2016, 37.

³²³ Seyyid Kutup, age, 54.

³²⁴ İbnü'l Arabî, age, 1, 43.

savunmak amacıyla Harut ve Marut isminde iki meleğin insanlara sihir öğrettiğini söylemişlerdi.³²⁵ Bu sebeple ayet, kendi kutsal kitaplarına rağmen sihir yapıp, bunun vahiy yoluyla elde edilmiş bir ilim olduğunu ileri süren Medinelî Yahudilere bir reddiye olarak indirilmiştir.”³²⁶

2.3 ÂYETİN FİLOLOJİK YÖNDEN İNCELENMESİ

Müfessirlerin çoğunluğu ayetin anlaşılmasında kilit nokta olan وَمَا أَنْزَلَ عَلَى الْمَلَائِكِينَ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ kısmındaki “مَا” ismi mevsulü ile “Harut ve Marut” ve “melekeyni” kelimelerinin üzerinde durmuşlardır. Bu kısmın gramer olarak incelenmesi ayetin doğru anlaşılması ve yorumlanmasında önem arz etmektedir.

Buradaki “مَا” ile ilgili tefsirlerde farklı görüşler bulunmaktadır. Müfessirlerin bu edat ile ilgili görüşleri 3 maddede toplanabilir:

1) Abdullah b. Abbas مَا'nın nefy (olumsuzluk) edatı olduğunu ifade eder. مَا ‘dan önce gelen و ile: "Oysa Süleyman kâfir olmadı" buyruğuna atfedilmiştir. Çünkü Yahudiler sihrin Harut ve Marut ile indiğine inanıyorlardı. Allah bunu nefyetmektedir. Bu durumda ayetin anlamı şöyledir: "*Bâbildeki Harut ve Marut denen iki meleğe bir şey indirilmemiştir*"³²⁷ Fahreddin Razi de “مَا” yı nafiye olarak alınca anlamın “Onlar kimseye bu bilgiyi öğretmiyorlar; tam tersine insanlara bunu yasaklıyorlardı.” olacağını ve Arapça’da gramer kuralı olarak مَا sözünün uzakta olan bir kelimeye değil, yanındaki kelimeye atfedilmesi gerektiğini söylemiştir.³²⁸

2) Abdullah b. Mes'ud, Katade ve Süddî “مَا”nın ismi mevsul (الذِي) anlamına geldiği yönündeki görüştedir.

Bu takdirde hangi kelimeye atfettiğimiz önem arz etmektedir. السَّحَرِ ifadesine atfettiğimizde anlam “Şeytanlar, insanlara sihri ve iki melek üzerine ineni öğretiyorlardı” olur.

³²⁵ Muhammed İzzet Derveze, *Et-Tefsiru'l-Hadis*, 2, Darü'l Garbi'l İslami, Beyrut 2000, 16, 208.

³²⁶ Ali Parlak, “Esbâb-ı Nuzûl Bağlamında Harut ve Marut Kıssasının Mahiyet Analizi” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 55, S.1,(2014), 6.

³²⁷ Kurtubi, age, 2, 282.

³²⁸ Razi, age, 3, 235.

Mustafa Öztürk ما ifadesini الشَّيَاطِين ifadesine bağlamış ve şöyle meal vermiştir: “Yahudiler Süleyman’ın saltanatı hususunda şeytanların dillendirdikleri iddialara ve Babil’de Harut ve Marut adlı iki meleğe sihir bilgisi indirildiğine ilişkin asılsız hikâyelere tabi oldular.”³²⁹

مُلْكِ سُلَيْمَانَ ifadesi üzerine atfettiğimizde ise anlam şöyle şekillenir: “Süleyman’ın saltanatı ve Babil’de Hârut ve Mârut isimli iki meleğe indirilen şeyler hususunda şeytanların uydurduklarına tabi oldular. Oysa Süleyman asla kâfir olmadı, sihir öğreten o şeytanlar kâfir oldu.” Bu şekildeki atıf da Arap dil kuralları bakımından mümkün görünmektedir.³³⁰

ما edatının السَّحْرِ kelimesine atfedildiği ve meful olduğu da söylenmiştir. Bu takdirde anlamı: “Yahudiler, Şeytanların, Süleyman’ın mülkü hakkında uydurdukları sihre ve Babil’de, Harut ve Marut isimli iki meleğe, Allah’ın indirdiği şeye tabi oldular” şeklinde olur.³³¹

3) Diğer bir görüşe göre ما , lam-ı cahd (lem) anlamındadır. Yani “Allah hiçbir zaman sihir indirmedi” anlamındadır.³³²

Taberi ayette geçen ما nın olumsuzluk anlamında alınamayacağını 2 maddede açıklayarak şöyle demiştir:

a) Bir yandan iki meleğin Harut ve Marut olduğunu söyleyip diğer yandan bu ikisine sihir indirilmediği ileri sürüldüğü zaman “O ikisi, biz ancak bir fitneyiz sakın inkâra düşme” demedikçe kimseye bir şey öğretmiyorlardı." ifadesi anlamsız olacaktır.

b) Şeytanların Harut ve Marut’a, sihir öğrettiğini kabul edersek, bunların sihir gibi bir günahı öğrenerek inkâra düştüklerini söylenmiş oluruz ki bu, Allah’ın masum olan meleklerine yakıştırılamaz. Ayrıca ayetin devamında insanlara söyledikleri “Sakın küfre düşmeyin” şeklindeki uyarılarını bir yere oturtamayız. Harut ve Marut’u, şeytanlardan sihir öğrenen iki insan kabul edersek, bu durumda Harut ve Marut isimli

³²⁹ Mustafa Öztürk, *Kuran Kıssalarının Mahiyeti*, 332.

³³⁰ Cafer Karadaş, agm, 130.

³³¹ Taberi, age, 1, 319.

³³² Ahmet Bedir, agm, 7.

kişiler ölünce sihrin son bulması gerekecektir. Yeryüzünde sihir hala devam ettiğine göre bu teori de kabul edilemez.³³³

Elmalılı da Taberî'nin yapmış olduğu açıklamaları destekler mahiyette şunları ifade eder:

“Gerek eski, gerek yeni bazı tefsirciler bu “ما” yı, nafiye olarak kabul edip, anlamı da “Bâbil’de Harut ve Marut adındaki o iki meleğe sihirden bir şey indirilmedi, Harut ve Marut hikâyesi de bu şeytanların uydurduğu bir yalandır.” şeklinde ifade etmişlerdir. Âyetin aşağısındaki siyakı müsait olsaydı biz de bu görüşü esas alırdık, fakat siyak buna müsait görünmüyor, “وَمَا يُعَلِّمَانِ” ifadesi buna aykırı düşüyor. Bu sebeple biz de çoğunluğun açıklaması vechile “ما” harfini mevsul olarak alıyoruz ki, bu hem ayetin zahir ifadesine uygun düşmekte, hem de anladığımız kadarıyla derin hakikatleri içermektedir. Âyet evvela Harut ve Marut kıssasının özünü ve içyüzünü açıklıyor ve bunun hadd-i zatında bir sihir değil, ancak öğretim tarzı ve kötüye kullanılması cihetiyle sihir ve küfür olacağını anlatıyor. Nitekim “وَمَا أَنْزَلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ” “o iki meleğe indirilen şey” hakkında açıkça sihir tabiri kullanılmamış, ancak sihre atfedilmiştir. Bununla beraber bunun şeytanlar tarafından öğretim tarzının küfür olduğuna ve bundan özel bir sihir yapıldığına işaret kılınmıştır. Demek ki, “o iki meleğe indirilen” hadd-i zatında bir sihir değil, fakat fesat ehlinin elinde küfre vesile olabilecek bir şey iken, bu şeytanlar bunu yalnızca sihir için öğretmişlerdir. “Harut ile Marut bunu öğretecekleri zaman "Biz bir fitneyiz, yani bu öğreteceğimiz şeyler fitneye müsaittir ve kötüye kullanılması da küfürdür. Şu halde sakın sen bunu belleyip de küfre girme!" demedikçe ve bu yolda nasihat etmedikçe kimseye bir şey öğretmezlerdi. Gelişigüzel herkese belletmezler, su-i istimalden, küfürden, sihirden yasaklardı. Bu şeytanlar ise öyle yapmadılar, tam aksine bunlarla herkese sihir öğretiyorlardı”.³³⁴

Âyetin anlaşılmasında önem arz eden ikinci kısım olan وَعَلَى الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ

ifadesine Kadı Beydavi tefsirinde “cümle-i mu’teriza” yani “parantez içi cümlesi” demektedir ve şeytanlardan bedel olduğunu söylemektedir.³³⁵

الملكين kelimesi de farklı kıraatlarla okunmuştur. Meşhur olan okuyuş şekli lamın fethalı okunuşudur. Bunları melek kabul eden görüşe göre yabancı isim olmaları³³⁶ veya “الملكين” kelimesine atf-ı beyan olmaları³³⁷ hasebiyle nasb okunurlar.

İbn Abbas, Hasenül Basri, Said bin Cübeyr gibi âlimler lam harfini kesreli olarak "el-melikeyn" şeklinde okumuşlardır.³³⁸ Burada anlam: "...İki Melik’e de..." şeklinde olur. Fakat bu okuyuş şaz kabul edilmektedir.³³⁹

³³³ Taberi, age, 1, 320.

³³⁴ Elmalılı, age, 1, 447.

³³⁵ Beydavi, age, 1, 76.

³³⁶ age, 1, 129.

³³⁷ Râzi, age, 3, 236.

³³⁸ İbnü'l Cevzi, *Zadü'l Mesir*, Abdülvehhap Öztürk (çev.), Kahraman Yay., İstanbul 2009, 129.

³³⁹ Mustafa Öztürk, age, 332.

Taberi'ye göre ل harfinin kesralı okunuşu nakil yönünden hatalıdır. Sahabe ve Ensar kurrası bu şekilde kıraatın doğru olmadığı yönünde icma etmiştir.³⁴⁰

هَارُوتَ وَمَارُوتَ kelimelerini âlimlerin çoğunluğu “ta” harfini fethayla okumuştur. Bu iki kelimenin Melikeyn kelimesinden bedel olduğu ve gayr-ı munsarîf olmaları dolayısıyla cer alametinin fetha olduğunu belirtmişlerdir. Diğer bir görüş bunların النَّاسَ kelimesinden bedel³⁴¹ olduğu ve nasb alameti olarak fetha aldığı şeklindedir.³⁴²

”الملكين” kelimesinin lam harfi kesrayla okunursa ve bu kelime (ن ي ك ل م ل ا) Hz. Davut ve Hz. Süleyman (a.s) olarak tefsir edilirse, bu durumda Harut ve Marut “الملكين” kelimesinden değil, “الشَّيَاطِينُ” kelimesinden dolayı ref’ veya nasb okunur.³⁴³

Hasan Basri ve Zühri, Harut ve Marut’u ref’ ile okudular. Bu durumda “ مَا تَتْلُوا ” ifadesinde yer alan “الشَّيَاطِينُ” kelimesinden bedel olduğu ifade edilir. Fakat burada zamir takdir edilerek “هما هاروت و ماروت” diye ifade edilir.³⁴⁴ Meşhur olan okuyuş “الملكين” kelimesinin fetha ile okunmasıdır.³⁴⁵

2.4 ÂYETİN KISSA BAĞLAMINDA İÇ DEĞERLENDİRMESİ

اتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ الْمَلَائِكَةِ بِبَابِ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ³⁴⁶

Bu kısımda ayetin verdiği mesajları daha kolay anlayabilmek için üç bölüm halinde inceleyeceğiz. İlk bölümde, şeytan tabiatlı kimselerin sihirbaz olduğu yönünde Hz. Süleyman hakkında attıkları iftiraldan dolayı, O’nun bu günahtan masum

³⁴⁰ Taberi, age, 1, 319.

³⁴¹ Bedel: açıklamak veya pekiştirmek için bir isimden sonra, başka bir ismin getirilmesine bedel denir. İbrahim Sarıms, *Arapça Dilbilgisi*, Esra Yay., Konya 1995, 176.

³⁴² Râzi, age, 3, 236.

³⁴³ Beğâvî, age, 1, 129.

³⁴⁴ Râzi, age, 3, 236.

³⁴⁵ Ebu'l-Fadl Kadı İyad, *Eş-Şifa Bi Ta'rifü Hukuki'l-Mustafa*, 1, Mektebetü'l-Hükümeti, Dubai 2013, 142-173.

³⁴⁶ Bakara, 2/102.

olduğunu belirtilerek delilleri çürütülmektedir. İkinci bölümde, Harut ve Marut üzerinden sihir ve kötü sonuçları anlatılarak, en kötüsünün karıkocanın ayrılması olduğunu ifade etmektedir. Son bölümde ise olay sünnetullah bağlamında değerlendirilerek Allah'ın dilemediği sürece sihrin kimseye zarar veremeyeceği ve bu uyarılara rağmen hala sihir yapmaya devam eden kimselerin ahirette nasibinin olmayacağı anlatılmaktadır. Ayrılan bu bölümlere göre ayetin iç değerlendirmesi aşağıdaki başlıklar doğrultusunda anlatılmaktadır.

2.4.1 Şeytanlar ve Tabi Oldukları

“Süleyman'ın hükümranlılığı hususunda şeytanların uydurduklarına tabi oldular.” ibaresine göre sihir ile uğraşan şeytanlar veya şeytan tabiatlı kimseler, sihri Hz. Süleyman üzerinden meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Âyetin baş tarafında yer alan اتَّبِعُوا (tabi oldular, peşinden gittiler) ifadesinde kimlerin kastedildiği ile ilgili olarak tefsirlerde şu bilgiler bulunmaktadır:

- a) Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre Hz. Peygamber döneminde Medine'de bulunan Yahudi din adamları ve bilginleridir.
- b) Hz. Peygamber'den önce yaşamış olan Yahudilerdir.³⁴⁷
- c) İbn-i Cüreyc'e göre ise, Hz. Süleyman devrinde yaşayan ve sihirle meşgul olan Yahudilerdir.³⁴⁸
- d) Bütün Yahudiler hakkında indirilmiştir.

Hz. Süleyman'ı Allah ayetlerinde övmesine rağmen Hz. Peygamber dönemindeki Yahudiler, O'nun günahkâr ve putperest bir kral olduğu yönünde asılsız bilgilere inanırlardı. Uzun zamanlar sürgün hayatı yaşamaları inançlarını iyice bozmuş, şeytanların veya şeytan karakterli insanların söylediklerine, kâhinlerin yazdığı sihir kitaplarına inanarak Hak yoldan sapmışlardı. Ayrıca bunlar, cinlerin gaybi haberler verdiği, Hz. Süleyman'ın saltanatını da bu bilgilerle gerçekleştirdiği ve böylece sihirle bütün varlıkları emri altına aldığı yolunda inançlara kapılmışlardı.³⁴⁹

³⁴⁷ Râzî, age, 3, 219.

³⁴⁸ Taberî, age, 1, 181.

³⁴⁹ Zemahşerî, age, 1, 459.

Taberi bu görüşlerden birincisini tercih etmiştir.³⁵⁰ Çünkü ayet Hz. Süleyman (a.s) zamanındaki Yahudileri anlatsaydı, bu insanların neden şeytana uyduklarını, Hz. Süleyman'ı küfürle itham etme sebeplerini ayrıntılı olarak açıklaması gerekirdi. Ancak burada detaylı bilgi verilmemekte, muhatapların zihinlerinde bulunan yanlış bilgileri üzerinden bunları düzeltmeye çalışan bir üslup özelliği dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ayetin Hz. Peygamber'in çağdaşı olan ve sihri meslek haline getirmiş Yahudiler hakkında inmiş olma ihtimali yüksektir.³⁵¹ Bu ayetin siyak ve sibakındaki ayet gruplarını incelendiğinde Medine Yahudilerini kınama amaçlı bulunduğundan bu görüş geçerli olarak kabul edilebilir.³⁵²

Tabatabai, tabi olmaktan kastın halef selef ilişkisi şeklinde olabileceğini, eskiden atalarının yaptığını, Hz. Peygamber dönemi Yahudilerinin devam ettirdiğini söylemiş ve ayetin muhatapları olarak b ve c seçeneğindeki Yahudileri kapsadığını ifade etmiştir.³⁵³

Mustafa Öztürk bu konudaki en isabetli görüşün Bakara suresi 49-50. ve devamındaki pek çok ayette görüleceği üzere Medine Yahudilerinin kendi tarihleriyle yüzleşmeleri dolayısıyla, hem geçmiş dönemlerdeki Yahudilere, hem Hz. Peygamber'le çağdaş Yahudilere, hem de ondan sonra gelen bütün Yahudilere işaret edildiğini söylemektedir.³⁵⁴

Âyette geçen "Tilv, tilavet" kelimesi bazılarına göre, "uyduğu, riâyet ettiği" anlamında, bazılarına göre ise "bir şeyi haber vermek, rivâyet etmek, bildirmek" anlamındadır.³⁵⁵ İbn Abbas'a göre: "arkasından gelmek, uymak" anlamında kullanılır.³⁵⁶ Taberi'ye göre şeytanlar bu işi okuyarak onun peşinden gitmiş, fiiliyata dökerek işlemiş ve rivâyet ederek yaymaya çalışmış olabilirler.³⁵⁷

الشَّيَاطِينِ kelimesi bazı müfessirlere göre bizzat şeytanlar veya cin şeytanlarıdır.³⁵⁸ Çünkü şeytanlarla sihir arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu yaptıkları kötülükler onların insanları etki altına almak, yönlendirmek ve yoldan çıkarmak için kullandıkları araçlardır. Faydasız işleri ve günahları süsleyerek bu şekilde insanları yoldan çıkarmaya çalışırlar.

³⁵⁰ Taberi, age, 1, 496.

³⁵¹ Ali Parlak, agm, 4.

³⁵² Mustafa Öztürk, age, 337.

³⁵³ Tabatabai, age, 1, 370.

³⁵⁴ Mustafa Öztürk, age, 337.

³⁵⁵ Taberi, age, 1, 316.

³⁵⁶ Kurtubi, age, 2, 270.

³⁵⁷ Taberi, age, 2, 320.

³⁵⁸ Kurtubi, age, 2, 271.

Bu konuda Süddi şöyle diyor:

“Şeytanlar göklere tırmanıp orada meleklerin konuştuklarını işitecekleri yerlerde bekliyorlardı. Melekler, aralarında doğum, ölüm, tabiat olayları gibi meydana gelecek olan konuları konuşunca bunları yeryüzünde bulunan kâhinlere ulaştırıyorlardı. Kâhinler de insanlara öğrendiklerini haber veriyordu. Olaylar kâhinlerin anlattığı gibi gelişince, insanlar onlara güveniyorlardı. Kâhinlere güven artınca bu defa getirdikleri haberlere yalan katarak iletmeye başlamışlardı”³⁵⁹.

Diğer bir görüşe göre, bunlar adeta şeytanlaşmış insanlardır. Yani, şeytanların yardımcısı olan kâfirlerdir. Bu durum Bakara suresi 14. ayette³⁶⁰ de anlatıldığı üzere şeytan tabiatlı kimselerdir. En başta gelen temsilcileri Yahûdîlerdir. Bu kimseler dünya tarihinde insanlığın en büyük sihirbazları ve kâfirleridir.

Âyette geçen علي harfi cer’i في anlamında (-de, -da, üzerinde, hakkında) değerlendirilmiştir. Yani Hz. Süleyman (a.s)’ın kıssaları, nitelikleri ve haberleri hakkında uydurduklarına tabi oldular. Bazı müfessirler ise علي harf-i cerinden sonra mahzûf bir “zamanında” kelimesi olduğunu ve ayetin "Süleyman’ın saltanatı zamanında" manasına geldiğini söylemişlerdir.³⁶¹

2.4.1.2 Hz. Süleyman’ın Mülkü ve Sihir

○ مَلِكِ سُلَيْمَانَ ifadesi, Hz. Süleyman (a.s)’ın şeriat ve peygamberliği "anlamında tefsir edilmiştir. Saltanatına peygamberliği ve şeriatının hükümleri dâhildir.³⁶²

Kaynaklarda Yahudilerin Hz. Süleyman’a sihir nispet etmesiyle alakalı çoğu zayıf, mesnedsiz ve İsrâîliyyât ürünü olan çok farklı rivayetler geçmektedir. Bunlardan belli başlıları şunlardır:

1) Şeytanlar Hz. Süleyman’ın ölümünden sonra sihir yazdılar ve bunun Hz. Süleyman (a.s)’a ait olduğunu iddia ettiler. Taberi, Said b. Cübeyr, Katade ve Mücahid’den şöyle rivayet eder: Hz. Süleyman (a.s) iktidarından çekildiğinde şeytanların telkinleriyle kâhinler, sihir kitapları yazdılar ve toplumda sihir yoluyla insanları etkileme hakkında çeşitli kitaplar ortaya attılar. Hz. Süleyman (a.s) Allah’ın izniyle saltanatını tekrar kazanınca bunlara galip geldi ve hepsini hükmü altına aldı.

³⁵⁹ Taberi, age,1, 315.

³⁶⁰ “İman edenlerle karşılaşıncı "inandık" derler, şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise "Biz sizinleyiz, biz yalnızca alay etmekteyiz derler.” Bakara, 2/14.

³⁶¹ Râzi, age, 3, 220.

³⁶² Razi, age, 3, 221.

Bütün sihir kitaplarını toplatıp tahtının altında bir mahzene gizledi. Hz. Süleyman (a.s) vefat edince şeytanlar insan suretine girerek şöyle dediler: “Ey insanlar! Bilin ki Süleyman sihirbazdı. Bu sihirle iktidarı elde ediyordu. Sözlerimize inanmazsanız, sakladığı kitapları gösterelim diyerek mahzeni açtılar. Birçok sihir kitabı çıkardılar. Bunun üzerine halk arasında “Demek Süleyman sihirbazmış, ülkesini sihir ile idare edermiş.” diye iftiralar yayılmaya başladı.³⁶³

2) İbn Abbâs'dan nakledildiğine göre Âsâf bin Berhiya adındaki Hz. Süleyman'ın kâtibi, İsm-i A'zam'ı biliyordu. Bu zat her emri kayda geçiriyor ve Hz. Süleyman'ın tahtının altında saklıyordu. Hz. Süleyman vefat edince, şeytânlar bu kayıtları çıkarmış ve emirnamenin satır aralarına sihir ifadeleri yazarak Hz. Süleyman'ın gücünün buradan geldiğini söylemişlerdir.³⁶⁴

Kurtubi'nin el-Kelbî'den naklettiği diğer bir rivayette ise: Şeytanlar sihre dair bilgi ve tılsımları Hz. Süleyman'ın kâtibi Asaf'ın diliyle yazdılar ve Allah, onun mülkünü elinden aldığı sırada Hz. Süleyman'a fark ettirmeden namazgâhının altına gizlediler. Hz. Süleyman vefatından sonra bunları çıkarıp O'nun insanlara bu tılsımlarla hükmettiğini söylediler. Bazı âlimler bu bilgilere inanmasa da bayağı kimseler onu öğrenmeye yöneldiler ve kutsal kitaplarını reddettiler. Bu tutumları Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olarak gönderilinceye kadar devam etti.³⁶⁵

3) Taberi İbn Abbâs'dan naklederek, şöyle der: Hz. Süleyman (a.s.) hanımlarından biri olan Cerade'yi çok seviyordu³⁶⁶ Bu eşinin akrabalarına iyilikte bulunmak isterken Allah O'nu bir imtihana tabi tuttu. Hz. Süleyman tuvalete veya hanımlarından birinin yanına gittiğinde mührünü Cerâde'ye verirdi. Bir gün Şeytân Hz. Süleyman (a.s.) in kılığına bürünerek geldi ve Cerade'den mührü istedi. Mührü ele geçirince şeytânlar, cinleri ve insanları hükmü altına aldı.³⁶⁷ Vezir Asaf, şeytanın davranışlarından şüphelenerek bu durumu hanımlarına sordu. Hanımları O'nun gusül abdesti almadığını, hayızlı iken kendilerine yaklaştığını söyleyince, başlarına geleni

³⁶³Taberî, age, 1, 318.

³⁶⁴İbn Kesir, age, 1,515.

³⁶⁵Kurtubi, age, 2, 269.

³⁶⁶Rivayete göre Hz. Süleyman Cerade'nin babasını savaşta yenerek kendisiyle de evlenir. Kadın babasını çok özler. Hz Süleyman eşinin bu özlemine dindirebilmek için babasının anısına heykelini yaptırır ve kadın bir süre sonra ona tapınmaya başlar. Hz. Süleyman yaptığıının yanlış olduğunu farkedince Allah'tan mağfiret diler. Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, 1, Diyanet Yay., Ankara 1992, 201.

³⁶⁷Taberi, age, 1, 317.

anladılar.³⁶⁸ İbn Abbâs bu olayla ilgili şöyle söyler: Hz. Süleyman, eşi Cerâde'nin yanına gelip mührünü ister. Kadın onu kendisine verdiğini söyleyince Hz. Süleyman (a.s.) mührü şeytanın ele geçirdiğini, bunun Allah'ın bir imtihanı olduğunu anlar. Tahtı elde eden Şeytânlar, içinde küfür ve sihir bulunan yazılar yazıp Hz. Süleyman'ın tahtının altına gizlerler. Sonraki dönemlerde bunları çıkarıp halkın arasında bu bilgilerin Hz. Süleyman'ın ilmi olduğu şeklinde yayarlar.³⁶⁹

Benzer başka bir rivayette: “Hz. Süleyman (a.s.)’a İsrâîloğulları dışında bir kadınla evlenmesi yasaklanmıştı. O ise bu kuralı çiğneyip yabancı bir kadın ile evlendi. Yüce Allah tahtını elinden alıp yerine bir şeytan oturtmak sûretiyle O’nu cezalandırdı. İnsanlar bir süre şeytanı Hz. Süleyman (a.s) zannetseler de yaptığı bazı uygulamalarından kuşkulandılar. Bunun üzerine O’nun küçüklüğünde öğretmeni, büyüdüğünde ise veziri olan Asaf b. Berhaya’ya gelerek tahtta oturan kişinin verdiği hükümlerin Süleyman’ın hükümleri gibi olmadığını ifade ettiler. Bu durumu hanımlarına danıştıklarında onlar da asla Süleyman olamayacağını, kendilerine hayızlı iken yaklaştığını ve gusül abdesti almadığını aksi takdirde helak olduklarını söylediler.”³⁷⁰

4) Ebu Miclez’den gelen bir rivayette şöyle anlatılır: “Hz. Süleyman, bütün canlılardan, insanlara zarar vermeyeceklerine dair söz almıştı. Herhangi bir insan kendine zarar verecek varlığa bu sözü hatırlatarak onun şerrinden korunurdu. İnsanlar daha sonraları bu sözleri sihirle karıştırıp "Süleyman’ın da yaptığı böyleydi” demeye başladılar.³⁷¹

5) Şeytânlar gökyüzüne çıkıp melekleri dinliyorlardı ve her doğrunun yanına yetmiş yalan ekleyip bunları halkın içine sızdıyordu. Allah durumu Hz. Süleyman (a.s.)’a bildirince, O da bunların kitaplarını toplatıp tahtının altına gizledi. Süleyman (a.s.) vefat edince, bir şeytân insanlara yasak hazinenin yeri diyerek orayı gösterdi. Kitapları çıkardılar ve Hz. Süleyman’ın milletleri kendisine bağladığı sihir olarak insanlar arasında yaydılar.³⁷²

³⁶⁸ Özkan Daşdemir, “Davutoğlu Süleyman Hikâyesinde Tevrat Kaynaklı Dönüştürmeler” *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.1, S.20, 2006, 20.

³⁶⁹ Taberî, age, 1, 317.

³⁷⁰ Kurtubi, age, 2, 270.

³⁷¹ Taberî, age, 1, 318.

³⁷² İbn Kesir, age, 1, 516.

6) Hz. Süleyman vefat ettikten sonra halk arasında hastalıklar ve ağrılar ortaya çıkmış, insanlar, “Süleyman sağ olsaydı bunlardan kurtulmanın çaresini mutlaka bulurdu” demiş, bunun üzerine şeytanlar halka görünerek, “Süleyman’ın bu gibi durumlarda ne yaptığını size gösterelim” demişlerdi. Sonra sihir muhtevalı bazı kitaplar yazarak ortaya çıkarmışlar, “Bunlar Süleyman’ın iş görürken kullandığı kitaplardı” diye yaymışlardı.³⁷³

7) Şii kaynaklarda Tabatabai, Tefsiru’l Ayyaşi ve Tefsiru’l Kummi de İmam Bakır’dan şöyle rivayet ederler: “Hz Süleyman vefat edince iblis bir kâğıda sihir uydurup üzerine şöyle bir not yazdı: Bu Asif b. Berhiya’nın sakladığı Davud oğlu Süleyman’a ait gizli ilim hazinelerinin saklı olduğu kitaptır. Bunları Süleyman’ın tahtının altına sakladı. Bir müddet sonra çıkarıp insanlara okudu. Kâfirler: “Demek ki Hz. Süleyman’ın gücü buradan geliyormuş” diye inandılar.³⁷⁴

Rivayetlerde Hz. Süleyman ile ilgili görüşler şöyledir:

1) Hz. Süleyman iktidarını kaybedince sihir artmış, daha sonra gücünü toparlayınca bu yazılan sihirleri namazgâhının altına saklamıştır. O ölünce şeytanlar bu yazıları tekrar çıkarmıştır.

2) Vezir Asaf bin Belhiya’nın yazdığı emirler Süleymanın tahtı altında toplanıyordu. Daha sonra yazılan bu emirler çıkarılmış ve aralarına sihir sözleri katılarak yazılmıştır.

3) Hz. Süleyman’ın tılsımlı mührünü hileyle ele geçiren şeytanlar bununla sihir yazdılar ve daha sonrada insanlara Hz. Süleyman’ın güç ve kudretini sihirle sağladığını anlattılar.

4) Şeytanlar diğer canlıların insanlara Hz. Süleyman’a verdikleri sözden dolayı zarar vermeyişlerini sihirle sağladığı fikrini yaydılar.

5) Şeytanlar göğe çıkıp melekleri dinler, yeryüzüne inince kâhinlere aralarına yalan katarak haberler getirilerdi. Bunların yazdıkları sihirleri Hz. Süleyman toplatıp, tahtının altına gizlemişti. Daha sonra şeytanlar bu yazıları çıkarttırıp, insanlar arasında yayılmasına sebep oldu.

Rivayetlere dikkat ettiğimizde akli ve nakli kaynaklara ters düşen mitolojik bilgilerle doludur. Çoğunlukla kaynaklarda geçen bilgiler rivayet ve dirayet yönünden

³⁷³ Matürudi, age, 1, 189.

³⁷⁴ Tabatabai, age,1, 372.

hiçbir tenkide tabi tutulmadan alınmıştır. Bazı müfessirler ise rivayetlerin senetlerini incelemeye tabi tutmuş fakat nakletmeye devam etmiştir.³⁷⁵

Hz. Süleyman'la ilgili rivayetler incelenirse şu noktalarda hatalar olduğu dikkat çekmektedir:

1) Rivayetlerde Hz. Süleyman (a.s) gibi bir peygambere türlü türlü iftiralar mevcuttur. Sihir kitaplarını toplayıp namazgâhının altına adeta muhafaza edercesine koyması akla mantığa aykırıdır. Böyle bir şey varsa bile Hz. Süleyman toplattığı sihir kitaplarını yakarak veya suya atarak yok ettiği anlatılmalıydı. Böyle olunca da onu takip eden zamanlarda sihir tatbikatından veya buna ait rivayetlerden bahsedilmemesi gerekirdi.

2) Hz. Süleyman'ın eşi Cerade hakkında onu çok sevmesi ve akrabalarını kayırmak istemesi batıldır. Bir peygamber, hükmedeceği davayı sadece hakkaniyetle karara bağlar. Hatır için adaletin normal işleyişini bozamaz. Peygamberlerin tamamı günah işlemekten masumdur. İsmet sıfatları icma ile sabittir.³⁷⁶ Ayrıca hanımının hatırı için bir peygamberin put diktirmesi söz konusu olamaz. Böyle bir durumun O'ndan gizlice yapıldığının düşünülmesi, vahye muhatap olan peygamber için geçerli olamaz.

3) Şeytanın Hz. Süleyman'ın kılığına girerek yüzüğünü çalması da gerçek dışıdır. Eğer şeytan görüntü ve yaratılış itibariyle peygamberlere benzemeye güç yetirebilseydi, o zaman Allah'ın gönderdiği dinlerin hiç birine itimad edilmezdi. Eğer bu şeytanlar insanları yoldan çıkarmak ve saptırmak maksadıyla Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. İsa ve Hz. Musa gibi peygamberlerin kılığına girebiliyorlarsa, bu durumda dini tümünden geçersiz kılabilmektedir.

4) Şeytanları Hz. Süleyman (a.s)'ın eşlerine musallat etmesi ve Hz. Süleyman'ın kılığına bürünüp onlarla beraber olmasına izin vermesi Yüce Allah'ın hikmet ve azametine yakışmaz.³⁷⁷

5) Şayet şeytan, Allah'ın elçisi karşısında bu kadar muktedirse, bütün her şeyi bozup yok etme gücüne sahip olmalıdır.

6) Bütün rivayetlerde ortak olan şey sihir olarak yazılan kitapların vahiyle uzaktan yakından alakasının olmamasıdır. Hepsi şeytan veya şeytan tabiatlı insanların

³⁷⁵ Kurtubi, age, 2, 270.

³⁷⁶ İbnü'l-Arabi, age, 1, 43.

³⁷⁷ Râzi, age, 3, 221.

uyduruğu yazılardır. Ayrıca Hz. Süleyman'ın kudretinin mühründe olduğu şayiasında herhangi bir nakli delil bulunmamaktadır. Ayrıca Allah'ın: "*Hâlbuki Süleyman asla kâfir olmadı*" ayeti, Hz. Süleyman'ı küfürden tenzihini açıkça ortaya koyar. Dolayısıyla ayet Yahudilerin küfre ve sihre nisbet etmiş oldukları Hz. Süleyman'ın bu günahları işlediği iddialarına karşı reddiye niteliğindedir.

2.4.2 Meleklerin Şartlı Sihir Öğretmesi ve Sonuçları

Âyetin gelişme bölümü, gramer açısından farklı yorumlamaya müsait, bir dizilime sahiptir. Bu bölümde sihir ve melek isimleri bir arada geçmektedir.

"Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve Babil'deki Harut ve Marut adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. Sakın küfre girme" demedikçe, kimseye öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı".³⁷⁸

Müfessirler genelde meleklerin, sihrin zararları konusunda uyarıda bulunduktan sonra öğrettiklerinden bahsetmektedir. Fakat güzel ahlakı esas alan İslam Dininin, peygamber veya meleklerin vasıtasıyla, toplumda ailelerin parçalanmasına sebep olan sihri öğretmesi bağdaşmamaktadır. Peygamberlerin insani davranışlar göstermelerine karşı şaşırın müşriklere karşı Kur'an-ı Kerim'in tavrı ayette net bir şekilde ifade edilmektedir: "*Şöyle dediler: "Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, sokaklarda gezer? Ona, beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya! Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya besleneceği bir bahçe olsaydı ya!" Bu zalimler, inananlara:"Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler. Sana nasıl misaller getirdiklerine bir bak! Onlar sapmışlardır, yol bulamazlar.*"³⁷⁹ Bu ifadeleri "*De ki: Eğer yeryüzünde, insanlar yerine yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten melek peygamber indirirdik*"³⁸⁰ ayeti desteklemektedir. Dolayısıyla büyük günahlardan sayılan, kâfirlere, şeytanlara izafe edilen, sihrin, melekler aracılığıyla öğretilmesi, İslami verilere aykırı görünmektedir. Zaten ayetin üst kısmında Allah, şeytanların sihir öğretmek küfre girmiş olduğundan bahsetmişti. Burada meleklerin öğrettiği bilgi sihre karşı panzehir mahiyetinde bir bilgi olabilir. Çünkü zaten sihir bilen bir kavme tekrardan sihir

³⁷⁸ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 12, Diyanet Yay., Ankara 2011, 20.

³⁷⁹ Furkan, 25/7-9.

³⁸⁰ İsra 17/95.

öğretmek üzere melek gönderilmesi doğru olmazdı. Dolayısıyla öğretilen bilgi, sihir olmamakla beraber kötü niyetli kimselerin elinde sihre malzeme oluşturacak başka bir bilgi niteliğinde görünmektedir.

2.4.2.1 İslami Kaynaklarda Harut Marut

Tefsir kitaplarında iki melek hakkında birbirine benzer çok çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Biz burada ilk dönem tefsirlerde ve hadis kaynaklarında geçen birkaç rivayeti zikredeceğiz.

1) Ebu Salih, Harut ve Marut ile ilgili şunu rivayet etti: “Harut ile Marut, Allah'a itaat eden iki melekti. Bunları, Allah yeryüzüne insanları sihir öğretmek için gönderdi. Allah onlara, “Biz imtihan vesilesiyiz, sakın küfretme!” demeden kimseye sihri öğretmemesi için emir vermişti. Eğer uyardıkları halde sihir öğrenmek için ısrar ederse ona, “Şu şu yere gidip şu şu işleri yaptığın takdirde sihirbaz olursun” derlerdi.”³⁸¹

2) İlk dönem tefsirlerde Hz. Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbas, İbn Ömer, Ka'b el-Ahbar, es-Süddî ve el-Kelbî'den şu anlamda rivayetler gelmiştir: Hz. İdris (a.s) döneminde insanlar arasında fesad alabildiğince çoğaldı. Allah melekler için göğü açtı. Onlar, insanların işlediği günahları görünce “Rabbimiz, yarattığın, meleklerle secde emir verdiğin ve her şeyin ismini öğrettiğin Âdemoğulları günaha dalmışlar.” dediler. Allah da "siz de olsanız aynı şeyleri yapardınız.” buyurdu. Melekler: “Rabbimiz! Biz seni tenzih ederiz. Günah işlemek bize yaraşmaz.” dediler. Bunun üzerine Allah onları imtihan etmek için yeryüzüne gönderilmek üzere aralarından iki melek seçmelerini emreder. Onlar Harut ve Marut'u seçerler. Bu ikisi yeryüzüne indirilir. İnsanoğullarına haram olan her şey onlara da haram kılınır. İndirildikleri gün "Bizaht" isminde güzel bir kadına aşık olurlar ve ona zina yapmayı teklif ederler. Kadın bu ikisine Allah'a ortak koşarlar, içki içip, adam öldürür ve puta taparlarsa teslim olabileceğini söyler. İki melek "Fakat biz Allah'a ortak koşamayız.” derler. Melekler kadına tekrar aynı teklifi yapar, kadın içki içmelerini ister. Melekler içki içerek sarhoş olurlar. Zina ederken yanlarına gelen dilenciyi durumlarının açığa çıkmasından çekinerek öldürürler. Allah

³⁸¹ Mukatil bin Süleyman, age, 1, 109.

sema kapılarını meleklerle kapatır. Ya dünya ya da âhiret azabından birini seçmelerini ister.

Harut ve Marut dünya azabını tercih ederler. Bunun üzerine onlar, Babil’de baş aşağı asılarak, insanlara sihiri öğretmekle görevlendirilirler.³⁸² Ka'b el-Ah-bar'a göre işledikleri günahlardan dolayı insanlara şaşırın bu iki melek daha bir gün geçmeden Allah'ın kendilerine haram kıldığı bütün günahları işlerler.³⁸³

Başka bir rivayette “Zühre onlardan söyleyerek semaya çıktıkları ismi öğrenmek ister. Onlar da bu ismi kadına öğretirler. O da adı söyleyerek göğe yükselir ve hilkatı değiştirilip parlak bir yıldız dönüşür.³⁸⁴

Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Allah Zühre'ye lanet etsin! Çünkü Harut ve Marut isimli iki meleği baştan çıkarın odur.³⁸⁵

Süddî'den gelen başka bir rivâyet şu şekildedir: Harut ile Marut, davranışlarından dolayı insanları kınarlar. Allah bu iki meleğe:

"Ben, insanoğluna on şehvet verdim. Onlar, bu şehvetleriyle bana isyan ediyorlar." Harut ile Marut şöyle der:

“Biz olsaydık öyle olmazdık." Bu sözleri üzerine Allah onlara on şehvet vererek dünyaya gönderir. Bu ikisi insanlar arasında davalara bakıp, akşam olunca dua okuyarak göğe çıkarlar. Birgün "Zühre" isminde kocasından şikâyetçi olan bir kadın gelir. Bu kadının güzelliği karşısında Melekler hayran kalırlar. Meleklerden biri arkadaşına: "Bu kadına âşık oldum” der. Diğeri de:

"Ben de sana aynı şeyi utandığımın söyleyemedim, deyince diğeri:

"Bunu ona söyleyelim mi?" diye sorar. Arkadaşı kendisine Allah’ın azabını hatırlatınca:“Tövbe ederiz” diye cevaplar. Kadın tekrar gelince melekler, kendisine âşık olduklarını itiraf ederler. Kadın kocasını davada haklı çıkardıkları takdirde onlarla ilişkiye girebileceğini söyler. Bunun üzerine Melekler davayı kadının lehine karara bağlarlar. Kadın buluşma yeri olarak harabelerden bir yeri söyler. Melekler kararlaştırılan yere geldiğinde Onlardan önce biri kadınla yalnız kalmak ister. Kadın göğe çıktıkları duayı okumadan tekliflerine rıza göstermeyeceğini söyler. Onlar da

³⁸² Taberî, age, 2, 287.

³⁸³ age, 2, 288.

³⁸⁴ age, 2, 289.

³⁸⁵ İbnü'l Cevzi, age, 129.

kadına bu duayı öğretirler. Kadın duayı öğrenir öğrenmez okuyarak semaya çıkar. Harut ile Marut akşamleyin göğe çıkmak isterler. Fakat başaramayınca hatalarını anlarlar.³⁸⁶

3) O günlerde yeryüzünde görevli olan peygamber iki cuma arasında duâ eder ve cuma günü olduğunda duası kabul olurdu. Harut ile Marut göğe çıkamayınca bu peygambere gelerek, ondan kendileri için Allah'a tevbe etmesini isterler. Peygamber bu ikisine der ki: Allah size merhametiyle muamele etsin, fakat yeryüzü halkı gökyüzü halkı için ne isteyebilir ki? Harut ile Marut bir imtihana tabi tutulduklarını söylerler. Peygamber Cuma günü onlar için dua eder fakat cevap alamaz. Ertesi cuma tekrar dua eder; dünya ve ahiret azabı arasında muhayyer kaldıkları bildirilir. Harut ve Marut konuyu aralarında istişare edip dünya azabını tercih ettiklerini söylerler. Böylece ateşle dolu bir kuyuda demirden palangalar üzerine konularak aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya doğru çekilerek azâb edilirler.³⁸⁷

Kelbi'ye göre Allah'ın yeryüzüne gönderdiği iki meleğin adı Azze ve Azaya idi. Fakat tıpkı İblis'in Allah'a karşı gelince adının şeytana değişimi gibi bunlar da günah işleyince adları Harut ve Marut olarak değişmiştir.³⁸⁸ Başka bir rivayette bu peygamberin Hz. İdris olduğu söylenir.³⁸⁹

İlk dönem tefsirlerde geniş yer alan kıssa, hadis kaynaklarında “*yeryüzüne inen iki meleğin macerası*” adı altında bir başlıkta sunulmuştur. Ahmed bin Hanbel'in El-Müsned'inde Abdullah bin Ömer'den yapılan rivayette kıssa şöyle anlatılır:

“Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir: “Hz. Âdem (a.s.)'i yeryüzüne inince melekler: “Ya Rab! Biz seni hamdinle tesbîh ve takdîs edip dururken orada fesad çıkaracak, kan dökecek kimse mi yaratacağın?” deyince Allah da: Sizin bilmiyeceğinizi herhalde ben bilirim demişti. Melekler buna karşı şunu ileri sürdüler: “Ya Rab, biz sana onlardan daha itaatkâriz”. Bunun üzerine Allah meleklerle: “İki melek getirin! Onları yeryüzüne indirelim ve ne yapacaklarına, bakalım!” dedi. Melekler: “Ya Rab! Harut ve Marut'u getirdik” dediler. Onlar yeryüzüne indirildiler. İnsanların en güzel kadını olarak “Zühre” onlara temessül ettirildi. Zühre, Harut ve Mârut'un yanına geldi. Bu iki melek Zühre ile yakınlaşmak istediler. Zühre: “Şu şirk kelimelerini söylemeden teklifinize yanaşmam” dedi. Melekler: “Vallahi biz ebediyyen hiç bir şeyi Allah'a ortak koşmayız” dediler. Kadın onlardan ayrıldı gitti. Sonra kucüğında bir çocukla geldi. Melekler yine ondan murad almak istediler. Kadın: Bu çocuğu öldürmeden olmaz vallahi! Dedi. Harut ve Marut:

³⁸⁶ Taberî, age, 1, 288.

³⁸⁷ age, 1, 288.

³⁸⁸ Ebu İshak Ahmed Sa'lebî, *El Keşf ve'l Beyân Kur'an*, 1, Darul Kitab El İlmiye, Beyrut 2004, 164.

³⁸⁹ Kurtubi, age, 2, 287.

“Hayır, vallahi onu öldürmeyiz” karşılığını verdiler. Kadın onlardan ayrıldı gitti. Sonra elinde bir şarap kadehi ile geri geldi. Melekler kadından tekrar murad almak istediler, Kadın:

“Bu şarabı içmedikçe vallahi olmaz ” dedi. Şarabı içtiler, sarhoş olunca kadınla düşüp kalktılar ve çocuğu öldürdüler. Melekler ayılınca kadın:

“Vallahi sana karşı yapmayız diye direndiğiniz her şeyi, sarhoşken yaptınız” dedi. Harut ile Marut dünya azabı ile âhiret azabından birini tercihte serbest bırakıldılar da dünya azabını tercih ettiler.”³⁹⁰

2.4.2.1.1 Rivayetin Sıhhati

Kıssanın anlatıldığı meşhur hadisin ravi zinciri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2. Hz. Peygamber' e merfu olarak ulaşan sened tablosu

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan bu merfu hadis için illetli olduğuna dikkat çeken İbn Kesir hadisi garib hadis³⁹¹ olarak sınıflandırır.³⁹² Senesinde yer alan Musa b. Cübeyr el-Ensari es-Sülemi nin, İmam Ahmed ve İbn Mace'nin ravilerinden olduğunu söyler.³⁹³

İbn Hibban ise hadisi sahih olarak değerlendirmiş, Musa b. Cübeyr'in güvenilir bir ravi olduğunu belirtmiştir. Ancak bazı rivâyetlerinde karışıklık ve şaz hususların

³⁹⁰ Ahmed İbn Hanbel, age, 6177.

³⁹¹ Garib hadis, isnad zincirinde râvisinin teke düştüğü (teferrüd ettiği) hadislerdir. Salahaddin Polat, “Ferd”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 12, İstanbul: Diyanet, 1995, 368.

³⁹² Kürşat Demirci, “Harut ve Marut”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.16, Diyanet Yay., İstanbul 1997, 262-264.

³⁹³ İbn Kesir, age, 1, 524.

bulunabildiğini söylemiştir. İmam Zehebî bu ravinin sîka bir kimse olduğunu belirtmiş, ama İbn Hacer O'nun mestur³⁹⁴ bir ravi olduğunu, böylece bir ravinin teferrüdü sebebiyle bu isnadın illetli olduğunu söylemiştir.³⁹⁵ Rivayetlerde meleklerin ismetine ve Kur'an ile sünnet naslarına muhalif pek çok münker ve illetli haber bulunmaktadır. Yani Harut ve Marut kıssasının merfu bir hadis zannedilmesine rağmen, hakikatte dönüp dolaşıp Ka 'bu'l-Ahbbar vasıtasıyla İsrailoğullarına ait kitaplardan nakledilen asılsız bir hikâye olmaktan öteye geçmediği beyan edilmiştir.³⁹⁶

Kadı İyad şöyle demektedir:

“Ehli ahbarın ve müfessirlerin bu kıssa ile ilgili olarak rivayet ettikleri haberler ile Hz. Ali ve İbni Abbas'tan aynı konuya dair gelen hadisler Hz. Peygamber'den sahih yolla gelmemiştir. Ayrıca bu bilgiler kıyas yolu ile düşünülüp kabul edilecek türden değildirler. Bu haberler Yahudilere ait kitaplardan aktarılmış bir takım düzmelerden ibarettir”.³⁹⁷

Harut ve Marut ile anlatılagelen hikâyeleri incelediğimiz zaman bu ikisi yeryüzüne şu sebeplerle indirildiği anlaşılmaktadır.³⁹⁸

a) Melekler insanların bunca nimete karşın günaha düşmelerini hayretle karşılamaları sonucu Allah'ın onlarında aynı hataya düşeceklerini göstermek üzerine iki meleği yeryüzüne göndermiştir.

b) İnsanlara sihri öğretmek ve bunun zararları hakkında insanları uyarmak amaçlı indirmiştir.

c) Allah insanları hak dine yöneltmek ve sihirden uzak tutmak amacıyla iki meleği indirmiştir.

d) Mucize ve sihrin arasındaki farkı anlatmak amaçlı göndermiştir.

e) Sihir o devirlerde mendup ve mübah olduğu için göndermiştir.

f) İnsanların cinlere karşı kendilerini koruyabilmeleri için Allah sihir ilmini bu iki melek vasıtasıyla öğretmiştir.

g) Mükellifiyeti zorlaştırmak amaçlı gönderilmiş olabilir. Çünkü insan yapısı gereği kendine zevk veren şeyi öğrendikten sonra terk etmesi zordur. Fakat yapmaması halinde büyük mükâfatlar elde eder.

³⁹⁴ Muhaddisler, “mesturu'l hal” (kendilerinde İslam alametleri bulunan) ravinin teferrüd ettiği rivayetlerin muteber olmadığını ya da en azından ihtiyatla karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Emin Aşikkutlu, “Mestur”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, Diyanet Yay., Ankara 2004, 337.

³⁹⁵ İbn Kesir, age, 1, 525.

³⁹⁶ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 201.

³⁹⁷ Kadı İyad, age, 711.

³⁹⁸ Razi, age, 3, 234.

2.4.2.1.2 Meleklerin Cezası

Tefsir kaynaklarında uzun uzun bu meleklerin nasıl cezalandırıldığı izah edilmektedir. Müfessirler bu konuda çok çeşitli rivayetler nakletmişlerdir. İbn Mesut kıyamete kadar saçlarından asılı olarak, Mücahid ise ateş ile dolu bir kuyuya atılarak cezalandırıldığını söylemiştir.³⁹⁹ Kıyamete kadar sürecektir şekilde saçlarından veya ayaklarından asılıp demir kırbaçlarla dövülme cezası verildiği rivayet edilir.⁴⁰⁰

Bir başka görüşe göre dünya ve ahiret azabı konusunda serbest bırakıldıkları, onların ise dünya azabını tercih ettiği anlatılmaktadır. Böylece kanatlarının altında demirden palangalar üzerine konularak aşağı yukarı çekilerek azâb edildiği rivayet edilmektedir.⁴⁰¹

İbn Arabî o ikisinin azabına işari bir yorum getirerek “*Madde buharları ve hile kapsamına giren ilim ve amellerden, göz bağcılık ve tılsımlardan oluşan şehvet ateşinin dumanları arasında ve dar bir mekânda azap görüyorlardı.*” demiştir.⁴⁰²

Rivayete göre sihir öğrenmek isteyen bir kişi Harut ve Marut’un yanına gitti. Onlar ayaklarından asılmış, gözleri kızarmış, derileri simsiyahtı. Dilleri ile su arasındaki mesafe dört parmak mesafedeydi. Onların cezası suya bu kadar yakın oldukları halde susuzluktu. Harut ve Marut’un bu vaziyeti adamı korkuttu ve irkilerek “la ilahe illallah” dedi. İki Melek bu sözü duyunca adama kimin ümmetinden olduğunu sordular. O da “Muhammed’in ümmetindenim” dedi. Melekler sevinerek Allah’a şükrettiler. Adam sevinçlerinin nedenini sorunca Melekler:

-“O ahir zaman peygamberidir. Artık işkencemizin bitmesine az zaman kaldı.” dediler.⁴⁰³

3.4.2.1.3 Harut ve Marut’un Melek Olup Olmaması

لَمَلَكَيْنِ kelimesini, fetha ile okuyanlar bu ikisinin melek olduğunu iddia etmişlerdir. Mütevatir kıraatlar melekeyni kelimesini yani “iki melek “anlamına gelen okuyuşu tercih etmişler ve ikisinin melek olduğu yönde meal vermişlerdir.

³⁹⁹ İbnü’l Cevzi, age, 129.

⁴⁰⁰ Mehmet Fatih Dede, İbâzî Tefsir Geleneğinde İsrailiyat Meselesi: İtfiyiş Örneği, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.2, (2017), 893.

⁴⁰¹ Taberi, age, 1, 319.

⁴⁰² İbn Arabî, age, 93.

⁴⁰³ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, 154.

1) Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud. Hz. Ali, Süddi, Kâ'bul Ahbar'a göre bunlar iki melektir.⁴⁰⁴

2) İbn Kesir çoğu Selef Uleması hakkında, “Harut - Mârut’un semadan inen iki melek olduğu ve yeryüzünde yaşadıkları olaylardan sonra durumlarının çok başka boyutlara ulaştığı görüşündedirler” der. Bu görüşü yukarda zikrettiğimiz Ahmed b. Hanbel'in Müsned isimli eserinde vârid olan merfû hadîsle teyid eder.

3) Bu ikisi Es Sicill isimli meleğin yardımcılarıdır.⁴⁰⁵

4) Yahudiler bu ikisinin Cebrail ve Mikail isimli melekler olduğunu söylemişlerdir. Yüce Allah da bunu nefyetmektedir.⁴⁰⁶

5) Elmalılı meleklerin Cebrail (a.s) gibi vahiy getiren meleklerden değil: ilham veren türden olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁷

6) Fahreddin Razi bu ikisinin melek olabileceğini söyler. O dönem insanlar sihir konusunda daha önce bilinmeyen şeyleri söyledikleri için, Allah bu iki meleği ya insanlara bu yalancılara karşı koyabilsinler diye sihir öğretilmeleri için göndermiş yâ da mucizenin sihirden farkını ve sihrin mahiyetini göstermek üzere göndermiş olabilir.⁴⁰⁸

Melek olmadıklarını ileri sürenler الْمَلَكَيْنِ ifadesini, şaz kabul edilen rivayetle melikeyn şeklinde okur ve “...İki meliğe ” şeklinde anlam verirler. Bunlar:

1) Bu iki melik Babil'de hükümdarlık yapan kâfir kimseler idi.⁴⁰⁹

2) İbn Ebzâya göre bunlar Hz. Davud ve Hz. Süleyman'dır. Ancak İbnu'l Arabî bu görüşe zayıf olduğunu iddia ederek katılmaz.⁴¹⁰

3) İbn Ebu Hatim, cesur iki kişi veya cinlerden iki kabiledir.⁴¹¹

Kâsımî konu ile ilgili muhakkiklerin çoğunluğunun görüşünün de bu yönde olduğunu ifade ederek şunları söyler:

“Harut ve Marut Bâbil’de takvaları ve salih olmaları ile tanınmış ve insanlara sihri öğreten iki kişidir. İnsanların bu iki melek hakkındaki iyi düşüncelere sahip olmaları, insanların gözünde gökten indikleri düşüncesine götürdü. Ve aynı zamanda bunların öğrettiklerinin de Allah’tan gelen vahiy kaynaklı bilgi olduğunu düşündüler. Bu iki adamın sihre dair bilgilerinden ve insanların onlara iyi niyetli

⁴⁰⁴ Taberi, age, 1, 321.

⁴⁰⁵ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 154.

⁴⁰⁶ Kurtubi, age, 2, 283.

⁴⁰⁷ Elmalılı, age, 1, 327.

⁴⁰⁸ Râzi, age, 3, 236.

⁴⁰⁹ Kurtubi, age, 2, 286.

⁴¹⁰ Age, 2, 248.

⁴¹¹ İbn Kesir, age, 1, 521.

yaklaşımlarından dolayı bunlar sihri öğrenmek isteyen kimselere “Biz bir fitneyiz (imtihan aracıyız) sakın inkârcı olmadıyorduk” .⁴¹²

Yani "Senin şükür mü edeceğini yoksa küfre mi gireceğini sınamaya geldik. Biz sana inkârcı olmamanı tavsiye ediyoruz." diyerek sahip oldukları ilmin ilâhî kaynaklı olduğunu ve kendilerinin ancak iyiliği dilediklerini ifade ediyorlardı.

Reşîd Rızâ “melekeyn” (iki melek) kelimesinin, “iki kudretli kişi” veya “iki ruhanî kişi” anlamında mecaz olduğunu ileri sürer. Çünkü krallıkta da söz ve davranışlarıyla insanları etkilemek, kendine bağlamak ve yönetmek yani bir anlamda büyülemek sözkonusudur.⁴¹³

Ekrem Sarıkçıoğlu bu konuyla ilgili ele aldığı “Babil’de Harut ve Marut’un Meleklığı” isimli makalede Hârut ve Mârut’un, Bâbil’de görevli, ünvanları “melek” olan “iki insan ya da bilge rahip” anlamında yani mecazî anlamda kullanıldığını ifade etmiştir. Makalede bunun delili olarak Bakara suresi 248’de⁴¹⁴ Ahid sandığını taşıyan rahipler için mecazî anlamda “melek” deyimini kullandığı gibi Bakara 102.ayette de aynı anlamda kullanılmıştır. Dolayısıyla melekeyn kelimesinin melikeyn şeklinde okumak doğru değildir. Melikeyn şeklinde okuma, ayetin anlam bütünlüğünün sağlanamaması nedeniyle sihir öğretme olgusunun meşru bir zemine oturtulma çabalarının bir tezahürüdür.⁴¹⁵

Müfessirler Harut ve Marut’un kim olduğu hakkında çok çeşitli yorumlar yapmışlardır. Mütevatir okunuş şekline göre Harut ve Marut’u, iki melek şeklinde düşünmek daha mantıklı görünmektedir. Çünkü bu durum genel işleyişe aykırı görünmemektedir. Cibril Hadisinde⁴¹⁶ olduğu gibi melekler müminleri bilgilendirmek amaçlı insanlarla görüşebilirler.

⁴¹² Muhammed Cemâleddîn Kâsımî, *Mehâsinü’l Te’vîl*, 1, Daru’l İhyâu Kütübi’l Arabî, Beyrût 1957, 210.

⁴¹³ Muhammed Abduh ve Reşîd Rızâ, age, 402.

⁴¹⁴cc...*Harun ailesinin geriye bıraktığından bir kalıntı bulunan meleklerin taşıdığı (Allah’ın Ahid Sandığı) Tabut’un size gelmesidir...*” Bakara 2/248.

⁴¹⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, “Babil’de Hârut ve Mârut’un Meleklığı Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.33, 2014, 143.

⁴¹⁶ Buhârî, İman, 1.

2.4.2.1.4 Zühre

Eski Yunan'da Afrodite, Romalılarda Venüs, Arapça'da ise karşılığı Zühre olan yıldız, doğu mitolojisinde Harut ve Marut'u yoldan çıkardıktan sonra yıldızla dönüşen güzelliği ile meşhur bir kadındır.⁴¹⁷

Müfessirler Zühre hakkında da bazı yorumlarda bulunmuşlardır. Bazılarına göre Allah bu iki meleği şehvetleri ile imtihan etmek isteyince, Zühre denilen yıldız kadın suretinde yeryüzüne indirmişti. Başka bir görüşe göre yeryüzünde zina işleyen bir kadındı. İki melek bu kadınla sınıandı. Onunla zina yapmak için semaya çıkarken okudukları duayı öğrettiler. Böylece Zühre göğe yükseldi. Önceden ismi "Bîzuht" iken Allah şeklini değiştirip Zühre yıldız haline soktu.⁴¹⁸

Kıssada Zühre'nin ceza olarak yıldızla dönüştüğü ifade edilmektedir. Günahkâr olan bu kadının, parlak ve güzel bir yıldız olması mantığa aykırı görünmektedir. Gerçekte Zühre denilen yıldız, evrenin yaratıldığı günden beri yerinde bulunan bir gök cisimidir.⁴¹⁹

Şii müfessirlerden Tabatabai kıssanın özellikle Zühre ile ilgili kısmını uzun uzun yorumlamış; astronomi ilmini, gezegenlerin mahiyetini, yapısındaki elementleri, hacmini vs ortaya koyduktan sonra "Venüs gezegeninin Zühre adındaki kadının dönüşümü ile oluştuğunu söylemek Yunan mitolojisinde yer alan gülünç bir iddiadır" demiştir.⁴²⁰ Alusi ise Zühre'yi dünya hayatının güzellikleri⁴²¹ olarak yorumlamıştır.⁴²²

⁴¹⁷ *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Zühre", Kapı Yay., İstanbul 2005, 494.

⁴¹⁸ Razi, age, 3, 237.

⁴¹⁹ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 207.

⁴²⁰ Tabatabai, age, 1, 376.

⁴²¹ Alusi, age, 1, 341.

⁴²² Alusi'nin bu ayetle ilgili işari yorumu: "Şeytan" dan maksat, "Nefisler"; "Süleyman" dan maksat, "Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan Ruh"; "Kafir olan ve insanlara vesevese ve sihir öğreten şeytanlar da "Nefis ve heva" ve bunlara "inen" şey ise felsefe ve bidat gibi "Ruh ve Kalb'e faydasız ilimlerden gelen "fitne ve şüpheye açık fikirler "Babil" ise "insanın cesedi"; Harut "Ruh", Marut ise "Kalb" dir ve bunlar, ruhani alemde, cismani aleme inerek hakkı sağlamak ve batılı yok etmek üzere görevlendirilmişlerdir. Kalp ve Ruh dünya hayatının güzellikleri olan "Zühre" ile imtihana tabi tutulup "şehvet ateşine" düşmüşlerdir. Neticede akli sarhoş eden "hırs" ve "gaflet" şarabını içip, değersiz "dünya kadını" ile zina etmişler, "heva putu"na tapıp, "süfli şeylere düşerek" baş aşağı azap çekmektedirler.

2.4.2.1.5 Meleklerin Öğrettikleri

“Biz ancak bir fitneyiz” kısmında geçen “fitne” kelimesi “insanların inançlarında sabırlı olup olmadıklarının denenmesi, imtihandan geçirilmesi” anlamında kullanılmıştır. Bu melekler böyle bir imtihan için gönderilmişlerdir.⁴²³

Kadı Beydavi muhtemel manalarından bir tanesini de şöyle vermiştir: “O ikisi biz fitneye maruz kalmış iki kişiyiz, sakın bizim gibi olma demedikçe kimseye sihir öğretmezlerdi.”⁴²⁴ Ne ile kâfir olunacağı konusunu bazı âlimler büyü yapmak suretiyle diye yorumlarken bazıları ise büyü öğretmek küfre düşme şeklinde yorumlarlar. Mehdevî'ye göre onlar sözlerini ancak sapıklığı düşmüş kimselere söyledikleri için bu bir istihzadır.⁴²⁵

Meleklerin öğretme şekli üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Âlimler zahiri öğretme yani bildirme şeklinde olabileceği gibi, karı kocanın arasını açmayı öğretme veya kendilerine verilenlere başka şeyler ekleyerek öğretme olabileceğini söylemiştir. Hz. Ali (r.a)'e göre bu iki melek sihirden insanları uzaklaştırmak için gönderilmişler. Bundan dolayı, mahiyetini öğretip sihirden uzak durmalarını anlatıyorlardı. Bir şeyin zararını bilmeyen kişi ondan kaçınmayacağı için melekler önce sihri ve etkisini öğretiyorlar, sonra yasaklıyorlardı. Bu tarz yasaklama ilme dayandığı için daha etkili oluyordu.⁴²⁶

Mukatil bin Süleyman şeytanların ve Harut ve Marut'un öğrettiği bilgileri ayırım yoluna gitmiş; şeytanların sihir, iki meleğin ise sihirle gerçek bilgiyi ayıran tefrika bilgisi öğrettiğini anlatır.⁴²⁷

Ayetin metni dikkatli okunduğunda Harut ve Marut'un insanlara sihir öğrettiği anlatılmamaktadır. Elmalılı Hamdi Yazır, Harut ve Marut'un öğrettiği bilginin sihir olmadığını, fakat öğretme şekli ve bilginin kötüye kullanılması yönüyle sihir veya küfür olabileceğini yani fesad ehlinin elinde küfre vesile olabilecek bir bilgi barındırdığını söylemektedir. Bu bilgiyi öğretecekleri insanlara “öğreteceğimiz bilgiler fitneye müsaittir, kötüye kullanılması mümkündür. Sakın kötüye kullanıp küfre girme” diye

⁴²³ Hayreddin Karaman vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2003, 1, 144.

⁴²⁴ Kadı Beydavi, *Beydavi Tefsiri*, Şadi Eren (çev.), Selsebil Yay., İstanbul 2011, 174-177.

⁴²⁵ Kurtubi, age, 2, 279.

⁴²⁶ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 140.

⁴²⁷ Mukatil b. Süleyman, age, 1, 109.

nasihat ettikten sonra birşeyler öğretirlerdi. Gelişi güzel herkese öğretmezler, suistimalden uzak tutmaya çalışırlardı. Fakat niyeti kötü olan şeytan tabiatlılar bu bilgilerle insanlara sihir öğretirlerdi.⁴²⁸

2.4.2.1.6 Harut-Marut kıssası ne zaman gerçekleşti?

Kıssanın ne zaman meydana geldiği ile ilgili rivayetleri incelediğimiz zaman iki farklı dönem dikkati çekmektedir.

Birincisi; İbn Kesir Ahmed İbn Hanbel'in Rasûlullah (s.a.)'tan yaptığı bir rivayete göre: “Allah, Hz. Âdem'i yeryüzüne indirdiğinde, melekler; “Ey Rabbimiz, biz seni hamd ile takdis ederken yeryüzünde fesâd çıkarıp kan dökecek birilerini mi yaratacaksın?”⁴²⁹ yorumundan kıssanın Hz. Âdem zamanında gerçekleştiğini anlıyoruz.

Diğer rivayette;“İdris Peygamber zamanında melekler, insanların günaha dalmalarına şaşırarak: “Ey Rabbimiz! Meleklerine secde ettirdiğin âdemoğlu günah batağında yüzüyor, dediler”⁴³⁰ Buradan olayın Hz. İdris (a.s) döneminde gerçekleştiği düşünülebilir.

Âyetin baş kısmında Hz. Süleyman'dan bahsedildiği için bu dönemle bağlantı kurularak kıssanın o zamanlarda gerçekleştiği de rivayet edilir.⁴³¹ Fakat bu yorumların hepsi nakli bilgiye dayanmayan farazi ifadelerdir.

2.4.2.1.7 Karı-Kocanın Ayrılması

Harut ve Marut kıssasında vurgulanan sihrin öğrenilmesinin en kötü sonucu karı kocanın arasının açılmasıdır. Bu kısmın “karı koca arasında nasıl huzursuzluk çıkarılacağını öğreniyorlardı” şeklinde tercüme edilmesi de mümkündür.⁴³²

Yani daha önce eşler arasında sevgi ve muhabbet varken, aralarında ayrılık ve anlaşmazlık başlıyordu.⁴³³

⁴²⁸ Elmalılı, age, 1, 170.

⁴²⁹ İbn Kesir, age, 1, 523.

⁴³⁰ Sedat Kardeş, “Divan Şiirinde Sihir ve Büyünün Kaynağı: Harut ve Marut” *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.50, 2013, 32.

⁴³¹ Taberî, age, 315.

⁴³² Muhammed Esed, age, 29.

Âlimler bu ayrılık hususunda iki görüş belirtmişlerdir:

a) Sihir yaparak kâfir olanların mü'min olan hanımıyla nikâhı düşer ve arasında ayrılık meydana gelir. Cessas, sihir sebebiyle karı kocanın ayrılmasını, sihirle uğraşanın kâfir olması neticesinde nikâhın düşmesi veya karı-koca arasında vesvese, dedikodu, nemime gibi kötülüklerin ortaya çıkması sonucu ayrılığının meydana gelmesi şeklinde izah etmektedir.⁴³⁴

b) Sihir yapanlar, eşleri, yalanı gerçekmiş gibi gösterme, hile, kışkırtma ile ayırır.⁴³⁵

Taberi'ye göre sihirbaz bazı hakikatları büyülenen kişinin gözüne farklı gösterir, onu vehme düşürür. Böylece hanımını bulunduğu halden daha kötü gösterir. Kişi eşini sevmez veya nefret eder. Böylece karı kocanın arası açılır. İşin aslına bakıldığında onların arasını açan Allah'tır, fakat sihirbaz buna sebep olur.⁴³⁶ Elmalılı, sihrin etkisinin kalp üzerinde olduğunu; fikirleri bozup, gönülleri çeldiğini, ahlakı yok ederek, toplumları fitne batağına götürdüğünü ifade eder.⁴³⁷

Âyette geçen “مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ”, “onunla arasını açacak şeyler” kısmında ma-i mevsule ve bihi edatıyla ilgili değişik yorumlar yapılmıştır:

- a) Meleklerden aldıkları bilgilerle karı koca arasını açmayı öğreniyorlardı.
- b) Meleklerden aldıkları sihirle bu işi yapıyorlardı
- c) Küfür ve şirkle çiftlerden birini diğerine kışkırtıyorlardı.
- d) Karı koca arasına söz getirip götürerek aralarının açılmasına sebep oluyorlardı.⁴³⁸

Karı koca arasını ayıran bilginin ayet metninde meleklerden geldiği açıkça ifade edilmemektedir. Müfessirler, ayetin üst kısımlarındaki ifadelerden dolayı meleklerden aldıklarını ifade etmiştir. Sihrin karı koca arasını ayıracak bir etkisinden söz edilmesi sihrin bizatihi bu işleri gerçekleştirdiğinin delili değildir. Zira ayetin devamında Allah dilerse sihrin zararlı bir etkisi olacağından bahsetmektedir. Bu durumu, Yahudiler

⁴³³ Muhammed Ali Es Sabuni, age, 108.

⁴³⁴ Ebû Bekir Ahmed Cessâs, *Ahkamul Kuran*, Mehmet Keskin (çev.), İtisam Yayınları, İstanbul 2016, 1, 57.

⁴³⁵ Razi, 3, 39.

⁴³⁶ Taberi, age, 1, 322.

⁴³⁷ Elmalılı, age, 1, 372.

⁴³⁸ Ahmet Bedir- H. Hüseyin Tunçbilek, agm, 12.

tarafından aşikâr olan olayların bizlere aktarılması şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

2.4.3 Sihir Yapanlar ve Akıbetleri

Âyette Mücahid, Süddi ve Sevri tarafından "nasip" olarak izah edilen خَلَق kelimesi, “delil, din, destek ve güç” anlamlarında da yorumlanmıştır.⁴³⁹

“Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!”

Âyetin bu son kısmında sihir olayı sünnetullah dairesinde değerlendirilmiştir. Allah’ın ezeli ilmiyle bildiği şeyin yani kader ve kazanın önüne geçilemeyeceğini çünkü fayda ve zarar denilen şeyin ancak Allah’ın izni ile meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda sihirbazların, hiç kimseye O’nun izni olmadıkça zarar veremeyecekleri bildirilmiştir.⁴⁴⁰ Bu kötü fiili yapmaya devam edenlerin de ahiretteki durumlarından bahsedilmiştir.

2.5 Kıssadan Mesajlar

Cahiliye toplumundaki İslam’ın temel gaye ve hedefleri ile bağdaşmayan inanışları düzenlemek amacıyla gönderilen Kur’an-ı Kerim 23 yıllık süreç içerisinde, Yüce Yaratıcı’dan gelen uyarıcı bir kitap olmasından dolayı, çoğu kez ayetleri, detaylı olarak anlatmamış, bunun yerine mevcut sorunların çözüm yollarına yönelik pratik cevapları esas almıştır. Bundan dolayı Kur’an’da bahsedilen olaylar tarihi bir olayın bütünlüğünde detaylı bir şekilde aktarılmak yerine kısaca hatırlatmalarda bulunan kelimeler veya fragmanlar üzerinden gönderilmiştir. Bakara suresi 102. ayetinde de bu şekilde bir anlatım tarzı görmekteyiz. İcaz yönü kuvvetli olan ayette Harut – Marut, melek, sihir ve küfür kelimeleri anahtar olarak seçilmiş ve sanki konu muhataplar tarafından derinlemesine biliniyor ve yanlış olan tutum düzeltiliyormuş gibi ayrıntılı bilgi vermek yerine, mesaja odaklı cümleler zikredilmiştir. Çünkü amaç, olayın ayrıntılarını anlatmak değil; verilmek istenen mesajdır.

⁴³⁹ Taberi, age, 1, 324.

⁴⁴⁰ Seyyid Kutup, age, 54.

Âyet sihrin kötülüğünü, tarihsel olarak birbirinden farklı iki olay üzerinden sunmaktadır. Birincisi Yahudilerin Hz. Süleyman'ın saltanatını sihirle idare ettiği yönündeki düşüncelerine yapılan itiraz, ikincisi ise Babil'de sihir öğreten meleklerdir. Bu iki önemli kanıt bir ayette birleştirilerek sistematik bir şekilde sunulmaktadır.

Âyetin ilk cümlelerindeki ibarelerden anlaşılmaktadır ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde, Hz. Süleyman (a.s) hakkında ileri geri konuşan bir grup Yahudi vardı. Âyette küfre girdikleri söylenen bu grup eleştirilmiş, Hz. Süleyman (a.s)'ın hükümranlılığı ve peygamberliği hakkında uydurdukları bu yalanlara cevaben Yüce Allah: " وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا " "Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar (şeytan karakterliler) kâfir oldular" buyurarak takip ettikleri yolun batıl olduğunu söylemiştir. Bu ifadeler aynı zamanda Hz. Süleyman için berat ve küfürden arındırmadır. O halde ayetin bu kısmında asıl maksad Hz. Süleyman'ı Yahudilerin bu çirkin iftiralardan tenzih ederek, sihrin kaynağının peygamber veya melekler olmadığını, aksine şeytanlar veya şeytan tabiatlı insanlar olduğunu ifade ederek, müminleri yanlış inanç ve uygulamalardan korumaktır.

Âyetin ilk bölümünde Yahudilerin Hz. Süleyman'la alakalı iftiraları çürütüldükten sonra ikinci kısmında kurulmuş olan ince tenasüp sayesinde sihri Harut ve Marut adlı iki meleğin insanlığa öğrettiğini yaymaya çalışan Yahudilere karşı ikinci ikaz ile karşılaşmaktayız. Bu kısım Yahudilerin, sihrin vahye dayalı bir bilgi olduğunu ispat etmek için kullandıkları Harut ve Marut efsanesine bir itiraz mahiyetindedir.

Âyetin vermek istediği mesaj doğrultusunda tercüme yapan bazı âlimler anlam kurgusunu, bu ele alış şeklini destekleyecek tarzda kuramadıkları için çelişki oluşmaktadır. Müfessirlerde meleklerin sihir öğretmesi konusunda bir tedirginlik söz konusudur. Çünkü ilk kısımda Harut ve Marut'a indirilen bir bilgidен bahsederken sonraki kısımlarda bu ikisinin uyarıda bulunduktan sonra bilgiyi (sihir) öğretilmelerini anlatmaları arasındaki çelişkili durum dikkat çekmektedir.⁴⁴¹

Yahudilerin anlatageldikleri kıssada meleklerin yeryüzüne insanların işledikleri günahlardan dolayı onları kınamaları üzerine indirilmelerinden bahsedilir. Bu ayette ise

⁴⁴¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*, Bayraklı Yay., İstanbul 2007,483.

Harut ve Marut'a indirilen bir bilgi anlatılır. Tefsir kaynaklarında ayetin doğru anlaşılması ve yorumlanması için birbirinden farklı yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Özellikle Harut ve Marut adlı meleklerin sihirle ilişkilendirilmesi konusunda aşağı yukarı aynı konu etrafında çoğu israiliyyat, efsane tarzı birbirinden tutarsız rivayetler bulunmaktadır. Örneğin meleklerin yeryüzüne inişleri ile alakalı olarak, sihir konusunda bilgilendirmek amaçlı bir inişten bahsedilmemektedir. O ikisinin sihir öğretilmelerine ise günaha girdikten sonra cezalandırmaları sırasında değinilir. Kıssadaki bir diğer tutarsızlık ceza çekerken bir taraftan da hala sihir öğretmeye devam etmeleridir. Ayrıca pişman olan bu melekleri Allah'ın affetmemesi, O'nun Rahman ve Rahim oluşuna ters düşmektedir. Âdem'e secde etmeyen İblis yaptığı başkaldırı sonucu Allah'ın rahmetinden kovulmuştur. Buradaki melekler ise pişman olup affedilmek için uğraştıkları halde affedilmemiştir. Ayrıca kıssa Ahmed Bin Hanbel'in müsnedinde Hz. Peygamber'in dilinden anlatılmaktadır. Bu da günahlardan masum peygambere bir iftira mahiyetindedir. Müfessirler bir yandan rivayetlerin fasid ve merdud rivâyetler olduğunu zikrederken diğer yandan uzun uzun anlatılmaktan da geri durmamaktadırlar. Kuran-ı Kerim'de bu konuları destekleyen bir anlatım olmadığı halde gerçek dışı rivayetler çoğu zaman herhangi bir tenkide tabi tutulmadan alınarak, gelecek nesillere aktarılmıştır. Bir kısım müfessir tefsirlerinde, bu asılsız rivayetlere yer vermekle beraber, anlatılanları reddetmiş, anlam ve sened yönünden yalan olduğu belirterek, Yahudi kaynaklı asılsız sözler olduğunu beyan etmiştir.⁴⁴²

Abdullah Aydemir eserinde bu rivayetler için şöyle demektedir;

“Birçok İslâmî eserlerde, Harut ve Marut'a ait rivayetler gerçek olmadığı halde cezalarından bahsedilmiştir. Müfessirler, bu türlü düzmeceler, melekler hakkında caiz olup olmadığını araştırmaya gerek görmeden onların cezaları ile uğraşmışlardır. Kıssanın isrâiliyyat olduğu kesin iken meleklerin ceza şekli üzerinde durmaya gerek yoktur!”⁴⁴³

Harut ve Marut'un imtihan için gönderildiklerini ifade etmek için uyarıda bulunarak şartlı sihir öğrettikleri kısımda, bazı müfessirlere göre, وَمَا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ve عَلَى الْمَلَائِكِينَ cümleleri arasında gramer ve zaman kipi yönünden sihir öğretme yaklaşımını destekleyen bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu görüşe göre, eğer bu iki cümle arasında şart-cevap ilişkisi olsaydı bu durumun i'rab bakımından iki cümle

⁴⁴² İbn Kesir, age, 1, 528.

⁴⁴³ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 207.

uyumlu olması gerektirirdi. Zaman kipinin birbirine uymaması, iki cümle arasında bir anlam ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde iki meleğin sihri öğrettiği ve bunu da gerekçeli olarak yaptığı ifade edilmek istenseydi, o zaman, takip eden cümleye gerek olmazdı. Âyetin klasik şekilde yorumlanması ayetin sihrin kötü bir şey olduğuna dair vermek istediği mesajı örtmekle beraber sihri savunanları haklı çıkarmaktadır.⁴⁴⁴

Ayette önemli olan nokta, Harut ile Marut'un öğrettiği bilginin "sihir" olduğunun açıkça ifade edilmemesidir. Hayrettin Karaman'a göre ayet, insan ve cin şeytanlarının hem sihir öğrettiklerini hem de Harut ve Marut isimli meleklerle bildirileni öğrettiklerini söylemektedir. Buradan, Allah'ın gönderdiği veya bildirdiği bilginin sihir değil, başka bir bilgi olduğu ve sihir bilgisinden ayrı tutulduğu görülmektedir. Bu bilgiyi alan kötü niyetli kimseler karı kocayı ayırmak gibi konularda kullanılmaktadırlar. Kişi ile eşinin ayrılması sonucunu doğuran, görüleceği üzere büyü değil, büyücülerdir. Onların telkinleri, bilgilerini kötüye kullanmaları bu duruma sebep olmaktadır.⁴⁴⁵ Aynı şekilde insanlığın kurtuluşu için gönderilen Kur'an ayetleri de bu tarz kötü niyetli kimselerin elinde sihir yapma amaçlı kullanılmaktadır.

Meleklerin insanlara telkin edeceği bilgileri, kötü tabiatlı olanlar, yapılan uyarılara rağmen kötü amaç doğrultusunda kullanırlar. Sirke yapacak birine, "Bunu ekşitme, yoksa şarap olur" dersek onun niyeti kötüyse, öğrendiği bu bilgiyle özellikle "şarap olsun" diye ekşiterek içebilir. Bu mantıktan hareketle şeytan tabiatlı insanlar, Harut ile Marut'un telkinlerini, içlerindeki kötü niyetleri için kullanmışlardır. Bu bilgi, sihir olarak yanlış kullanıma uygun bir bilgi olduğundan, Şeytanlar, ikisini birbirine karıştırarak bir yığın büyü ve tılsım ortaya atmışlardır.⁴⁴⁶

Bilginin kötüye kullanılması bütün ilimler için geçerlidir. Bilgi iyi amaçlı kullanılırsa zehirden şifalı ilaç yapılır; kötüye kullanılırsa o bilgi zehir olur. Şerrinden korunmak amaçlı sihir de bu şekildedir. Zemaşşeri felsefe ilmini öğrendiği zaman kişiyi azgınlığa sevkedeceğinden emin olamayacağı gibi sihri de bu tarz bir ilim olarak görür. Kişi şer amaçlı kullanacaksa hiç öğrenmemesi daha uygundur.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ Ali Parlak, agm, 8.

⁴⁴⁵ Sihir, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00187.htm> (8.03.2019)

⁴⁴⁶ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 136.

⁴⁴⁷ Zemaşşeri, age, 1, 462.

Allah, Harut ve Marut üzerinden sihir denen olayın iç yüzünü ve sihirbazların kötülüklerini insanlara anlatmayı murad etmiş olabilir. Yani ayetin maksadı Harut ve Marut'u anlatmak değil, bunların üzerinden sihri meşru görenleri eleştirerek, ikaz edip ahiretle ilgili neticesini konusunda öğüt vermektir. Âyette sihrin bir fitne, yani, insanlar için bir imtihan vasıtası olduğu bildirilmiştir. Allah sihrin yapılmasını ve öğretilmesini küfür sebebi saymış ve bu hüküm Harut ve Marut adlı iki melek üzerinden dile getirilmiştir.⁴⁴⁸

Yahudilerin Hz. Süleyman'ın gücünü sihirden aldığı ve Harut Marut'un sihir öğrettiği delilleri çürütüldükten sonra sihir yoluyla yaptıkları kötü davranışlardan önemli bir kesit (karıkocanın ayrılması) sunulmaktadır. Âyette sihirle uğraşanların karı kocanın ayrılması gibi mevcut uygulamalarından örnek verilerek yaptıkları yanlış davranış zihinlerde biraz daha netleştirilmiştir. Aynı zamanda bunun İslam tarafından onay görmediği vurgulanmıştır. Bu noktada ayetten çıkarılacak anlam şöyle de düşünülebilir. “Hz. Süleyman sihirle uğraşarak küfre girmediği ve Babil’de Harut ve Marut isimli iki melek de “biz ancak imtihanınız ve sakın inkâr edenlerden olmayın” diyerek sihirle uğraşmadığı halde, “Medineli Yahudiler karıkocayı ayırdıkları şeyin bilgisini o ikisinden öğrendiklerini mi iddia ediyorlar ?”⁴⁴⁹ Böylece ayetin vermek istediği mesaj, daha güçlü cümlelerle bir sonuca bağlanmaktadır. Sihirle uğraşan Yahudilerin, ahiretteki durumlarını gayet iyi bildikleri halde, kendilerine yararı olmayacak bilgilerin peşinde koşmaya devam ettikleri ifade edilmektedir.⁴⁵⁰ Sihir yoluyla yapılan çirkinliklerden sunulan bu kesit ile hem muhataplar ikaz edilirken hem de kulun bilinç dünyasına Allah dilemediği sürece bu boş ve gereksiz işlerden korkmaya gerek olmadığı düşüncesi hâkim kılınmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in evliliklerde rağbet ettiği karşılıklı sevgi ve saygıdır.⁴⁵¹ Eşler arasında meydana gelen sıkıntılarda sorunu akılcı yollarla çözme⁴⁵² yerine sihir gibi yöntemlerle çözmeye çalışmak problemlerin daha derinleşmesine sebep olur. İnsanların zaafalarını kullanarak maddi kazanç sağlamak isteyen bu şeytan tabiatlı insanlardan

⁴⁴⁸ Seyyid Kutup, age, 5.

⁴⁴⁹ Ali Parlak, agm, 12.

⁴⁵⁰ Hayreddin Karaman vd, *Diyanet Kur'an Yolu*, 146.

⁴⁵¹“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” Rum 30/21.

⁴⁵² Nisa, 4/35.

medet ummak doğru değildir. Çünkü bu kimseler sihir yoluyla insanların gönüllerine şüphe tohumu atarak aile mefhumunun zayıflamasına sebep olurlar.

Hz. Peygamber şeytanların aile kurumunun yıkmak için nasıl uğraştığını temsili olarak anlattığı bir Hadis-i Şerif'te, Şeytan'ın dünyanın her tarafına yardımcılarını gönderdiğini; bunlar döndüğünde onlara ne yaptıklarını sorduğunu, özellikle eşler arasını ayırdığını söyleyen şeytani kucaklayıp çok büyük bir iş başardığını söylediğini ifade eder.⁴⁵³ Dolayısıyla sihirle uğraşanları en büyük zararı, şeytanların da yardımıyla kadın ve erkeğin arasına fitne tohumu atarak şüpheye sebep olmaktır. Böylece toplumun temel taşı olan ailelerin temelinden sarsılarak yıkılmasına sebep olurlar.

Âyetin son kısmında sihirle uğraşanların ilkesel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Sihrin ancak Allah'ın bilgi ve iradesiyle tesirinin olabileceği vurgulanırken bu kadar uyarıya rağmen hala bu işle uğraşanların dünya ve ahirette kurtuluşlarının olmadığı vurgulanmaktadır. Sihirbazlar ahirette nasipleri olmadığını, sihre aldananların sonunun hüsrana olduğunu çok iyi bilirler. Fakat bu bilgilerinin gereği gibi değil, dünyalık geçici menfaat için cahilce davranırlar. Dolayısıyla bunların en büyük zararı kendinedir. Hâlbuki inanıp hak içerikli mesajı destekleselerdi, bu kendileri için daha hayırlı olacaktı. Dünya hayatlarını çirkin ve faydasız işlerle geçirirken aynı zamanda ahiretlerini de heba etmektedirler.

2.6 Kıssanın Kur'an-ı Kerim'de Geçme Hikmeti

İnsanlık tarihinde peygamberlik ve vahiy müessesesine baktığımızda Allah mesajlarını peygamberler aracılığıyla iletmiş ve vahyi ileten ile vahyin muhatabı her zaman insan olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de "*Şayet biz peygamber olarak bir melek gönderseydik, onu da insan şeklinde gönderirdik ve kâfirleri içinde buldukları şüphelerine yine düşürürdük*"⁴⁵⁴ ayetinde bu durum açıkça ifade edilmektedir. Âyetin anlaşılmasında önem arzeden Harut ve Marut isimli iki melek ile sihir arasında bağlantı kurulması, vahiy müessesesi içinde genel tecrübeye uygun olmayan durumdur. Bu durumu söz konusu meleklerin Cebrail (a.s) gibi değilde nüzulde daha aşağı seviyede

⁴⁵³ İbn Hanbel, age, 332, 354, 366, 384.

⁴⁵⁴ Enam, 6/9.

ilham veren melekler cinsinden olduğunu söyleyerek açıklayanlar vardır.⁴⁵⁵ Allah'ın daha sonra bu emirleri nesh ettiği, fakat cinlerin bu emirleri uygulamaya devam ettiği şeklinde yorumlayanlar da mevcuttur.⁴⁵⁶

Maturidi'ye göre bu ilahi beyanda Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nübüvveti ispatlanmaktadır. Çünkü O Yahudilere kendi kıssalarını olduğu gibi haber vermektedir. Bu husus O'nun kıssayı Allah sayesinde bildiğini göstermektedir. Ona göre bu ayetin hikmeti Rasülü bilgilendirmek ve Hz. Süleyman'a küfür nispet edenlerin yalanını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca münecimlerin, sihirbazların Allah'tan aldığı bilgilerle gaybı bildikleri yönündeki görüşlerini çürütmektir.⁴⁵⁷ Daha önceki ayetlerde Hz. Süleyman (a.s)'ı küfürle itham eden herhangi bir ifade yokken, bu ayette Hz. Süleyman'ın ismi doğrudan küfür ve sihirle beraber anılmıştır. Çünkü Yahudiler Hz. Süleyman'ın muazzam saltanatını sihir ile elde ettiğini söylüyorlardı. Böylece ayette Hz. Peygamber'in döneminde kendisinin Allah'ın elçisi olarak geldiğini bildikleri halde onun nübüvvetini inatla reddeden Yahudi din adamları kınanmaktadır. Medineli Yahudiler tıpkı geçmişteki şeytan tabiatlı atalarının, Hz. Süleyman'ın saltanatı hakkında uydurdukları yalanlara tabi oldukları gibi kendilerinin de aynı yolun yolcusu olduklarını ortaya koymuşlardır. Kıssada ayete siyak ve sibak açısından baktığımızda Medine Yahudilerinin bu tutumlarından dolayı kınandıkları göze çarpmaktadır.⁴⁵⁸ Yahudilerin tarihin her döneminde ellerindeki bilgileri tahrif etme meylinde olmaları, onların karakteristik özelliğidir. Âyetin satır aralarında Hz. Süleyman'ın sihir yapmadığı, fakat şeytan tabiatlı kimselerin insanların algıları üzerinde oynayarak yanlış anlaşılmalara neden oldukları vurgulanmaktadır.

Yapılan rivayetler günümüz insanları için masal veya efsane olarak algılansa da yaşanabilir durumlardır.⁴⁵⁹ Çünkü o dönemlerde Allah'ın birçok mucizesi insanların gözleri önünde cereyan etmekteydi. Dolayısıyla Allah insanlara öğretmek istediği bilgiyi Hz. Meryem (a.s)'a gelen melekler⁴⁶⁰ gibi, iki melek vasıtasıyla bildirmiş olabilir. Fakat meleklerin insanlığa öğrettikleri bilginin sihir olduğu uygun bir düşünce

⁴⁵⁵ Elmalılı, age, 1, 370.

⁴⁵⁶ Ahmet Bedir ve H. Hüseyin Tunçbilek, agm, 5.

⁴⁵⁷ Maturidi, *Tevlatül Kuran*, 1, 188-195.

⁴⁵⁸ Mustafa Öztürk, age, 337.

⁴⁵⁹ Mehmet Şükrü Nar, "Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Folklor/Edebiyat*, C.20, S.79, (2014), 356.

⁴⁶⁰ Meryem, 19/17-19.

olarak görünmemektedir. Burada melekler sihir gibi toplumu ifsad edecek bir zehre karşı panzehir olabilecek başka bir bilgi ile gelmiş olabilirler. Fakat kötü niyetli kimseler, bu bilgileri özellikle meleklerin uyarıları ile kendi arzuları doğrultusunda, karı-koca arasını açmak için kullanmışlardır. Dolayısıyla ayetin hikmeti; Hz. Süleyman'ı Yahudilerin iftiralardan tenzih etmek, kötülüğün kaynağının peygamberler veya melekler değil, şeytanlar veya şeytan tabiatlı cinler veya insanlar olduğunu, meleklerin insanlara telkin edeceği bilgileri birer imtihan sebebi bilip, bunları hayırlı konularda değerlendirmek gerektiğini anlatmak, böylece müminleri yanlış inanç ve uygulamalardan korumaktır.⁴⁶¹

⁴⁶¹Hayreddin Karaman vd, *Diyanet Kur'an Yolu*, 147.

3. BÖLÜM

KISSAYA KLASİK VE ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

Bakara 102. ayetin anlaşılması noktasında indirildiği tarihsel arka planı bilen ilk dönem müslümanlar arasında bir sorunla karşılaşılmamıştır. Zamanla sahabelerin vefatı, Tabiin zamanında İslam coğrafyasının genişlemesi ve başka dinlerden gelenlerin Harut Marut'la alakalı yaptıkları rivayetler sebebiyle yorumlama bağlamında farklı anlayışlar başlamıştır. Konuyla alakalı yapılan rivayetin fazlalığı meseleyi iyice karıştırarak çetrefilli bir duruma getirmiştir.

3.1 KLASİK YORUMLAR

Klasik dönem müfessirleri, israiliyyata dair rivayetleri eserlerine almışlar ve ayetin anlaşılması bu rivayetlere uygun olarak şekillenmeye başlamıştır. Varolan israilî hikâyelerin uygunluk göstermesi sonucu Harut ve Marut ile alakalı rivâyetler, akla ve nakle ters durumları ihtiva etse de kimi zaman tahlil, tahkik ve eleştirileri süzgecinden geçirilmeden genişçe anlatılarak tefsirlere alınmışlardır. Rivayetlerin çokluğu ayetin anlaşılmasında karmaşıklığa sebep olmakla beraber sonraki dönemlerde müslümanlar tarafından hikâyenin İslâm kaynaklı olduğu düşüncesine de yol açmıştır. Dolayısıyla müfessirler meseleye sihrin insanlara Harut-Marut tarafından öğretildiği ön kabulünden hareketle bakarak, sihir, mahiyeti, meleklerin şartlı sihir öğretmeleri, hatta Babil şehrinin konumlarına kadar pek çok teferruat bilgiden bahsetmiştir.

Klasik tefsirlerde aralarında Taberî, İbn Kesir, Kurtubî ve Râzî gibi büyük müfessirlerin bulunduğu âlimler ayetin karmaşık yapısını çözmek amaçlı, metin çözümlene tekniği ile yorumlama yoluna gitmişlerdir.⁴⁶² Bir yandan ayetin orijinal metnine sadık kalmış; diğer yandan rivayetleri uzun uzun anlatarak meleklerin insanlara sihri uyarıda bulunduktan sonra öğrettiklerini vurgulamışlardır. İbn Kesîr bu rivâyetlerin hepsinin uydurma olduğunu ve aslında Yahudi asıllı Ka'b el-Ahbâr'dan kaynaklandığını belirtmekle beraber rivayetleri dikkat çekmek amaçlı eserine aldığını ifade etmiştir.⁴⁶³ Bir kısım müfessirler meleklerin sihir öğrettiğini diğer bir kısım ise sihir öğreten melek tiplemesinden tedirgin olarak meleklerin sihirle ilgisinin olmadığını

⁴⁶² Mehmet Adıgüzel, "Kur'an'ı Anlama Olgusu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.24, (2005), 75-90.

⁴⁶³ İbn Kesir, age, 1, 526.

öne sürmüşlerdir.⁴⁶⁴ Fakat ikinci yaklaşımda ayetin kurgusunu tam olarak oturtamadıkları için oluşan çelişki tam anlamıyla çözülememiştir.

Âyetin geleneksel anlayışla detaylı olarak anlatılması asıl vurgulanmak istenen mesajı gölgelemiş, sihrin gerçek olduğunu savunanların tezlerine ise olumlu katkı sağlamıştır. Derveze Harut ve Marut ile alakalı rivayetleri ihtiyatla karşıladığını belirtmiş, kıssanın Yahudilerle alakalı olarak sunulmasından dolayı onlarca hikâyeye atıfta bulunulduğunu söylemiştir.⁴⁶⁵

Bilinen en eski tefsirlerden olan Abdullah b. Abbas iki meleğin kabirde sorgu sual meleği olan Münker ve Nekir olabileceğini, gökyüzünde Azra ve Azira, dünyada ise Harut ve Marut olarak isimlendirildiklerini rivayet etmektedir.⁴⁶⁶ Özellikle tefsir kitaplarında İbn Abbas'a isnad edilen pek çok israiliyyat bilgi bulunmaktadır. Oysa Abdullah b. Abbas ehli kitaba soru sorulmasını şiddetle karşı çıkmış ve onlara soru soranları kınamıştır.⁴⁶⁷ Tefsir kaynaklarında yer alan O'na ait bu rivayetlerin kendisiyle ilgisinin olmadığı sonradan ona nispet edildiği bilinmektedir.⁴⁶⁸

Mukatil bin Süleyman ise kıssa ile ilgili olarak iki meleğin yeryüzüne insanlara sihir bilgisini öğretmek ve sınamak amaçlı geldiğini ifade eder. Bu dönem henüz tefsire israiliyyat etkisinin karışmadığını görüyoruz. Dolayısıyla sadece ana metin üzerinden yorum yapılmakta, detay konulara girilmemektedir.⁴⁶⁹ Sonraki dönemlerde ayeti Babil'de iki meleğe sihir bilgisi indirildiği yönünde yorumlayanlar, hayır ve şerri Allah yarattığına göre haram olan sihri indirmesinde de bir sakınca olmadığını söylerler. Allah adam öldürme, hırsızlık, zina gibi günah olan işleri tanıttıktan sonra yasakladığı gibi, sihri de bu yolla kullarına önce tanıtmış, sonra yasaklamıştır. Bu âlimlere göre sihri öğrenmekten ziyade yapmanın haram olduğu ifade edilir. Dolayısıyla ayette kendilerine sihir bilgisi verilen iki melek insanları sihrin kötülüğü konusunda uyardıktan sonra bu ilmi öğretmişlerdir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ Kurtubi, age, 2, 282.

⁴⁶⁵ Derveze, age, 16, 208.

⁴⁶⁶ Abdullah b. Abbas, *Tefsiru Abdullah bin Abbas*, Ahmed Umrani (thk.), Fas 2011, 1,106.

⁴⁶⁷ Buhari, 96/25.

⁴⁶⁸ Ali Kuzudişli, "İsrailiyyat Hadis Rivayetlerine Nasıl Karıştı?", *1.Uluslar arası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı*, C.1, Konya 2017, 43.

⁴⁶⁹ Mukatil bin Süleyman, age, 1, 109.

⁴⁷⁰ Taberi, age,1, 320.

Kurtubi ayetin kelime kelime tahlil ederek açıklamasını yapmış, özellikle sihir ve gerçekliği, Harut - Marut ve melekeyn isimleri üzerinde durmuştur. O'na göre Kuran'da ve Hz. Peygamber'in Hadis-i Şeriflerinde sihirden bahsedilmiş olması sihrin gerçekliğinin isbatıdır. Âyette takdim ve tehir olduğunu savunmaktadır. Bu şekilde anlamı şöyle olur: "Süleyman asla küfre girmedi, iki meleğe de (sihir namına) birşey indirilmedi, fakat o şeytanlar küfre girdiler ki (bunlardan) Harut ile Marut Babil'de sihri insanlara öğretiyorlardı." Harut ile Marut ayetin "Fakat şeytanlar küfre girdiler" kısmındaki "şeytanlar" ifadesinden bedeldir. O'na göre bu şekilde açıklama ayetin en uygun ve en sahih şeklidir, bunun dışındakilere de itibar edilmez. Çünkü sihrin menşei şeytanlardır. Devamında zayıf olduğunu belirterek Harut ve Marut'la alakalı rivayetleri sıralar.⁴⁷¹

Fahreddin Razi Bakara 102. ayetinin tefsirinde Harut ve Marut hakkında uzun izahatler vermesine rağmen Bakara 30. ayette meleklerin masum olduklarını açıkladıktan sonra söz konusu kıssa hakkında "çirkin ve aslı olmayan bir şey"⁴⁷² tabirini kullanmıştır. Razi iki meleğin insanlara haram olan yani yıldızları ilah edinmek suretiyle yapılan sihri öğretmediğini, zararından kaçınmak amaçlı bilgiler verdiğini söyler. Melekler insanlara sihri tarif edip, çeşitli hilelerini göstererek bunları yapmadan önce sihrin zararlı olduğu konusunda nasihat ediyorlardı. Böylece insanlar sihir ve mucize arasındaki farkı da daha kolay kavıyorlardı. Yani "sihri öğrenmede maksadın iyi olsa da bu sayede günah ve kötülöklere düşebilirsin, öğrendikten sonra sakın yasak olan yerlerde veya dünyevi bir menfeat elde etmek amaçlı kullanma!" diye tembihliyorlardı. Yahudiler ise her iki sihir çeşidini de öğrenip kullanmaktaydılar. Meleklerin bu bilgiyi insan suretinde mi, asli şekillerin de mi öğrettiği konusunu da irdeleyerek, "eğer bunlar insan şeklindeyse, etrafımızda müşahede ettiğimiz insanların gerçek insan mı, melek mi olduğunu nereden bileceğiz?" diye bir soru sormaktadır. Cevap olarak ise o dönem insanların böyle olağanüstü olayları garipsemediği yönünde açıklamaktadır. Buna delili olarak Cebra'l'in Hz. Peygambere yakışıklı bir sahabe olan Dihyetü'l Kelbi şeklinde geldiğinde Müslümanların bu durumu sorgulamamalarını

⁴⁷¹ Kurtubi, age, 2, 284-285.

⁴⁷² Razi, age, 2, 177.

gösterir. Harut Marut kıssası diye anlatılan rivayetleri fasit, merdud ve kabul edilemez olduğunu zikretmektedir.⁴⁷³

Taberi'nin ayetle ilgili rivayetleri daha önceki kısımlarda anlatılmıştı. Bunlara ilave olarak şunlar söylenebilir: Âyet sihrin Hz. Süleyman döneminde inmediğini ve Hz. Süleyman'ın bu tür küfür nevi şeylere bulaşmadığını beyan içindir. Harut ve Marut isimli meleklerin insanlara Allah'ın dilemesiyle sihir öğrettiğini ve Yahudilerin hem şeytanların öğrettiği sihre hem de bu iki meleğin öğrettiklerine daldıklarını ifade etmektedir. Âyet hakkında genelde Abdullah b. Abbas'tan gelen rivayetleri esas aldığını belirtmiştir.⁴⁷⁴

İbn Kesir'e göre ayet Yahudilerin gizli tuttıkları bilgileri açığa çıkarmaktadır. Bunun üzerine Yahudiler kendi aralarında Hz. Peygamber hakkında "bu adam Tevrat'ı bizden daha iyi biliyor" diye itiraf etmekteydiler. Müfessir, Hz. Süleyman'a atılan iftiraları, sihri, Harut ve Marut kıssası olarak anlatılanları izah ettikten sonra bu rivayetler için "bir yığın saçma sapan hikâye" demektedir. O'na göre Allah bu ayeti bizlere Yahudilerin peygamberlere nasıl iftira atıp yalanladıklarını görerek ibret almamız için indirmiştir. Sihrin ayette net çizgilerle açıklamamasının hikmeti ise bilimin sürekli bir tekâmül halinde olmasından dolayı o dönemin insanları için uygun olmayacağındandır. O'na göre Selef-i sâlihînin çoğunluğu, Harut ile Mârut'un gökten inen iki melek olduğunu ve yeryüzünde durumlarının farklı bir hal aldığını düşünür. Kendisi rivayetleri ihtiyatla karşılamakta, Allah'ın ibret almamız için gönderdiği icaz yönü kuvvetli bir kıssa olarak değerlendirmektedir.⁴⁷⁵

Kuşeyri anlatılan kıssalara farklı bir bakış açısıyla bakmış ve kıssanın yorumunda kişinin zaaf noktasına dikkat çekmiştir. Ona göre nefsanî duygular peşinde koşan insan, bu uğurda eş, çocuk gibi en değerli varlıklarını bile feda eder. Bu yüzden insanın güzel bir hayatının olması için öncelikle nefsine hâkim olmayı bilmesi gerekir. Bu kıssada anlatılan bazı rivayetler zayıf görülse ve israiliyyat olsa da nefsin arzuları için uğraşmanın insanı değil meleği bile yoldan çıkaracağına delalet etmektedir.⁴⁷⁶

Zemahşeri'ye göre Harut ve Marut gerçekliği olan iki melek olup, insanlara Allah tarafından sihir öğretmek üzere gönderilmiştir. Kim bu ilmi öğrenip uygulamaya

⁴⁷³ Razi, age, 3, 238.

⁴⁷⁴ Taberi, age, 1, 314-325.

⁴⁷⁵ İbn Kesir, age, 1, 530.

⁴⁷⁶ Abdulkarim b. Hevazin Kuşeyrî, *Letaifu'l-İşarat*, 1, El-Heyetü'l Mısriyye Li'l-Kitab, Mısır 1, 1097.

kalkarsa kâfir, korunmaya çalışırsa mümin olacaktır. Fakat sihrin gerçekliğinin olmadığını, sadece karı koca arasında ihtilaf, dikbaşlılık, öfke gibi huzursuzluklar meydana getirdiğini ifade etmiştir. Çünkü O'na göre ayetin devamındaki Allah'ın dilemediği sürece kimseye zarar veremeyeceklerini ifade etmesi sihrin gerçekliğinin delilidir.⁴⁷⁷

İbnü'l Cevzi iki meleğin yeryüzüne iniş hikâyesi olarak anlatılan rivayeti İbn Abbas ve İbn Mesut'tan geldiği için kabul etmiştir. Yeryüzüne indikten sonra ne günah işlediklerini ve nasıl azaplandırıldıklarını tartışmış, Babil şehrinin yeri ve sihirbaza uygulanacak cezalar hakkında detaylı bilgi vermiştir.⁴⁷⁸

Beydavi ayetin bir önceki ayete atıf mahiyetinde olduğunu yani Yahudilerin Allah'ın kitabını arkalarına atarak sihir kitaplarına sarıldıklarını ifade etmektedir. Sihirle uğraşan insanların şeytanın yolunu takip ettiklerini ve asla felah bulamayacaklarını belirtmektedir. İki meleğin yeryüzüne sihir ve mucizenin ayrı olduğu bilgisini öğretmek üzere indiğini, bu konuda anlatılan hikâyelerin ise israiliyyat olduğunu söylemektedir. Âyetin farklı kıraatlarla okuma ve anlaşılma durumlarını sıraladıktan sonra sihir öğrenmenin insana dünyada ve ahirette fayda sağlamayacak bir bilgi olduğunu ve ondan kaçınmanın en uygun durum olduğunu anlatmaktadır.⁴⁷⁹

İmam Maturidi'ye göre bu iki meleğin insanlara öğrettiği bilgi sihirdi. Ne var ki öğretilmesi yasaklandığı ve öğrenenin tekfir edileceği türden olmayıp sadece inanılması yasaklanmış türdendi. Bu işlerle uğraşanlar kendilerini satarken aldıkları şeyin sürekli azap olduğunu bilselerdi satış bedelinin ne kadar kötü olduğunu anlayacaklardı.⁴⁸⁰

3.2 ÇAĞDAŞ YORUMLAR

Çağdaş yaklaşımlarda benimsenen ana düşünce Kur'an'ın, Kur'an'la yorumlanması ve bu süreç içerisinde aklın etkin kullanılmasıdır. Dolayısıyla bu tefsirlerde genelde klasik eserlerin zıddına israiliyyat tarzı hikâyelerin üzerinde fazla durulmamıştır. Sihrin gerçekliğinin olmadığını, sadece insan üzerindeki etkisi psikolojik

⁴⁷⁷ Zemahşeri, age, 1, 460- 465.

⁴⁷⁸ İbnü'l Cevzi, age, 126-130.

⁴⁷⁹ Kadı Beydavi, age, 1, 174-177.

⁴⁸⁰ Maturidi, age, 1, 195.

yönde, bilinç dünyasına atılan vehim ve kuruntular olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁸¹ Fakat burada da ayetleri özgün bir şekilde yorumlama duygusu bazen maksadın aşılmasına sebep olmuştur. Müfessirler özellikle “melekeyni” kelimesi üzerinde durmuş; bir kısmı cumhurun aksine melikeyni şeklinde Ğ harfini kesralı alarak okumuş; iki ruhani kişi⁴⁸² iki bilge kişi,⁴⁸³ iki peygamber⁴⁸⁴ gibi yorumlamıştır.

Elmalı bunların melek olduğu ön kabulünden hareketle “Babil’deki Harut ve Marut adlı iki meleğe indirilen konusunda şeytanların uydurduklarına (o iki meleğin insanlara sihri öğrettiği iddiasına) tabi oldular” şeklinde yorumlamıştır.

Elmalı’ya göre öğretilen bilgiler peygamberlere gelen vahiy seviyesinde bir bilgi değil, herkese gelebilecek ilham nevinden bilgidir. Şu halde Babil ahalisinden bazı kişilere böyle iki ilahi kuvvet ile ilhama mazhar olarak bazı bilgiler aktarılmıştır. Bu bilgiler sihir değil; kötü niyetli kimselerin elinde zararlı sonuçlar doğurabilecek türde bilgilerdendir. Melekler insanlara ilham yoluyla hem iyi hem kötü yönde kullanılabilir olan nötr bir bilgi öğretmişlerdir. Bu durumda melekler değil sihri öğrenenler bu kötülükleri üretmiştir.⁴⁸⁵

Bursevi Fahreddin Razi’den yaptığı rivayette Allah’ın bu iki meleği gönderme hikmetiyle ilgili, sihirbazların şeytanlardan öğrendikleri sihirleri, peygamberlere öğretilen vahiylerle benzeterek halka anlatmalarına karşın; insanlara sihrin keyfiyetini öğretmeleri amacıyla yeryüzüne gönderdiğini ifade eder. Böylece Allah’ın kelamı ile sihir arasındaki farkın ortaya çıkması hedeflenmiştir. Fakat tefsirinde ifade ettiği sihri en fazla kadınların yaptığı zira kötü ruhların en fazla bu aşağılık kimselere görüldüğü ifadelerine katılmak mümkün değildir.⁴⁸⁶ Benzer bir sözü Kurtubi de tefsirinde zikretmiş, Felak suresinde geçen “dügümlere üfleyen kadının şerrinden”⁴⁸⁷ ifadesini

⁴⁸¹ Mevdudi, *age*, 33.

⁴⁸² Muhammed Esed, *age*, 76.

⁴⁸³ Hasan Elik ve Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı Özlü Kuran Tefsiri*, 5, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2015, 73.

⁴⁸⁴ Mustafa Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 1, Düşün Yay., İstanbul 2011, 24.

⁴⁸⁵ Elmalı, *age*, 1, 326-327.

⁴⁸⁶ Bursevi, *age*, 206-208.

⁴⁸⁷ Felak, 113/4.

delil olarak bu tarz olayları kadınların özellikle ayhali durumlarında daha çok yaptığını ileri sürmüştür.⁴⁸⁸

Kur'an-ı Kerim'den herkes kavrayış gücü nisbetinde bir şeyler anlayacağını savunan Muhammed Abduh o dönem halk arasında bu iki kişiyi iyiliklerinden dolayı insanların melek gibi görmeleri algısından dolayı iki melek yani melek gibi iki insan olarak nitelendirdiklerini belirterek iki melek kavramını mantıklı bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Muhammed Abduh tefsirinde kelime kelime çözümleme yoluna gitmiş ve başka ayetlerden örnekler ile açıklamıştır. "Süleyman küfretmedi" ifadesinde ifade edilmek istenen "O'nun sihir yapmadığıdır." Oysa Yahudiler Hz. Süleyman'ın sihir yaparak küfre düştüğünü iddia ediyorlardı. Dolayısıyla Allah kendilerine gönderilen bütün şeriatları bozma eğiliminde olan bu kimselerin iç yüzünü göstermektedir. O'na göre ayette geçen melekeyn kelimesinin lam harfini cumhur fetha ile İbn Abbas, Dahhak, Ebi Esved gibi âlimler ise kesra ile okumuştur. Kesra ile okuyanlara göre bu ikisi Hz. Davud ve Hz. Süleyman veya iki arkadaş ya da melek gibi güzel huylu iki kişidir. Bu ikisi melek olarak alınırsa öğrettikleri bilginin vahiy cinsi olmayan sihirle alakalı bir bilgi olması muhtemeldir. "O ikisine bir şey inmemiştir" şeklinde yapılan tercümelerin bu takdirde doğru olmadığını ifade eder. Çünkü eğer bunlara sihir inmediyse beni İsrail'in sihri nereden öğrendiğini sorgulamak gerekir. Ayrıca "iki meleğe bir şey inmedi" deyip hem de "insanlara sihir öğretiyorlardı" diye anlam vermek de çelişkidir. Abduh'a göre Kur'an-ı Kerim'in kıssaları sunuş tarzı olarak verilmek istenen mesajın ön planda tutulmasına önem vermiş, insanların zihninde kıssadan hisse alınmasına yönelik ifadeler bazen belirsiz bırakılmıştır. Bu kıssada da böyle bir ifade tarzı vardır. Harut-Marut isimlerinin Kur'an'da geçmesi veya sihirden bahsedilmesi bunların gerçek hayatta olduğu yönde ispat gerektirmez. Bu sebeple Kur'an metnindeki müphem ifadeleri, faydasız "dolgu malzemesi" hükmündeki asılsız birtakım hikâyelerle açıklamak yerine, Allah'a havale etmenin daha doğru olacağını ifade eder.⁴⁸⁹ Reşid Rıza Kur'an'da insanlara ibret amaçlı anlatılan kıssaların gerçekte yaşanmış olmadığını, bu kıssanın da Kur'an'da zikredilmesinin, onun gerçekliği olan tarihi bir olay olmasını gerektirmediğini kaydetmektedir. Muhammed Abduh da benzer şekilde düşünmektedir.

⁴⁸⁸ Kurtubi, age, 2, 276-279

⁴⁸⁹ Muhammed Abduh ve Muhammed Reşid Rıza, age, 1, 396.

O'na göre Kur'an'da geçen tarihi kıssaların bir gerçeği anlatmak için değil, mev'iza ve ibret amacıyla zikredilmiştir. Hak-batıl veya doğru-yanlış inançlar anlatılarak, ibret teşkil etme ve hidayeti öngörmenin ötesine geçmediğini bildirmektedir. Söz konusu kıssaların sahih olup olmaması değil, insanların bu tür olayları nesilden nesile anlatarak kabullenmesinin önem arzettiğini kaydetmektedir.⁴⁹⁰

İzzet Derveze ayetin İsrailoğullarına ait kıssalar serisinin bir parçası olarak, Yahudilerin sapıklıklarının ve zemmedilmelerinin bir devamı niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Zira bunlar Medine'de sihirle uğraşiyor, bunu Hz. Süleyman'a ve Harut-Marut'a dayandırıyorlardı. Günümüzdeki Eski Ahit'te sihir konusu bulunmazken Derveze'ye göre bu bölümler tahrif edilmiş veya saklanan kısımlarında yer almıştır. Çünkü Allah Kur'an'da kitapları hakkında bize bilgi vermektedir.⁴⁹¹ Kendisi, ayetin anlamını verirken Harut ve Marut'u insanlara sihir öğreten iki melek olarak zikretmez. Fakat daha sonraki açıklamalarında insanları uyardıktan sonra sihir öğreten iki melek olarak tekrar ele alır. Ayrıca bu iki meleğin, toplumun psikolojik ve ruhani ihtiyaçları için bir lider gibi görülen iki bireyi olabileceğini de ifade etmektedir. Kasımi'den yaptığı nakille Harut ve Marut'un Babil'de ağırbaşlılıkları ile tanınmış kimseler olarak insanlara sihir öğrettiklerini ve bu halleriyle insanların gözünde yüceltiklerini anlatır. Sonunda onları gökten inerek insanlara Allah'ın emirlerini öğreten iki melek gibi zannettilerini söylemektedir.

Derveze, ilk kuşak müfessirlerin yaptıkları rivayetleri çok garip ve akıl almaz diye vasıflandırır. Babil'de geçen Harut ve Marut kıssasının, ayetlerin inişine tanık olan Araplar ve Yahudilerce malum olduğunu, Harut-Marut isimlerinin Arapça kalıplara uygun olmasının bunu kanıtladığını kaydeder. Yani bu iki kelime orijinal hallerinden Arapçalaşmıştır. Ayrıca ayetin, olayı, Yahudilerle ilintili olarak sunması da bunu destekler. Derveze'ye göre rivayetlere bakıldığında, kıssanın Hz. Peygamber'in döneminde yaşayan insanlar tarafından anlatıldığı ortaya çıkmaktadır. Âyetin amacı

⁴⁹⁰ age, 398-400.

⁴⁹¹ Taha, 20/ 61-69, Araf, 7/118-119.

Harut ve Marut kıssasını anlatmak değil, eleştiri, ikaz ve öğüt işlevini yerine getirmektedir. Âyeti bu noktalar üzerinde yoğunlaşarak anlamak yeterlidir.⁴⁹²

Sabuni tefsirinde ayeti yorumlarken klasik tefsirlere uygun bir yol takip etmiştir. O'na göre Allah, Bakara Suresi'nde daha önceki ayetlerde Yahudilerin fitratında bulunan ahdi bozma, Allah'ın gönderdiği peygamberleri yalanlama, Cebrail (a.s.)'e düşmanlık etme gibi sapkınlıklarını açıklamıştır. Bunların yaptıkları ahde vefasızlık, peygamberlere karşı çıkma, sihirbazlık ve haddi aşma gibi davranışların, tarihi âdetlerinden olduğunu açıklamış ve böylece Allah Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Yahudilerin özelliklerini tanıtarak teselli vermiştir. Harut ve Marut hakkında ise sihir konusunda bilinçlendirmek amaçlı insan suretinde gönderilmiş iki melek olduğunu söyler. Sihir öğretirken imtihan amaçlı gönderildiklerini ifade ederek, yanlış anlayıp kâfirlerden olmamalarını söylemişler ve küfre girmemeleri hususunda uyarıda bulunmuşlardı.⁴⁹³

Hasan Elik'e göre Yahudiler, kendilerine apaçık delillerle gelen Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman edecekleri yerde, geçmişte atalarının Süleyman peygambere yaptığı gibi, yalanlara tabi olmaya devam ettiler. Babil'de kendilerine ilim verilmiş olan Harut ve Marut isimli iki bilge kişi, sihirbazların gerçek yüzlerini ortaya çıkarmasına rağmen Yahudiler, sihrin ilahi kaynaklı bir mesaj olduğunu uydurmuşlardır. Elik'e göre Sahabelerden Abdullah b. Abbas bu ikisine sihir indirilmediğini açıkça ifade etmiştir. Bu sebeple Harut ve Marut'un insanlara sihir öğrettiğini söylemek yanlıştır.⁴⁹⁴

Esed, bu konuyla ilgili görüşünü şöyle ortaya koymaktadır: “Babil, eski zamanlardan beri efsanevî Harut ve Marut kişilikleri -belki krallar- ile sembolize edilen sihir sanatının ana yurdu olarak ünlenmişti. İşte bu kıssa, Kur'an'ın her türlü sihir ve göz boyama teşebbüsünü yasakladığını ve esrarengiz ilimlerle uğraşmayı kınadığını belirtmek amacıyla gönderilmiştir. O'na göre Allah'ın karı koca arasını açarak yuvaların yıkılmasına sebep olan ve sihrin kötülüğünü anlatan melekler göndermesi, hırsızlığı anlatmak için hırsızlık yapan melek göndermesi gibi saçmadır. Haramları

⁴⁹² Derveze, age, 16, 209.

⁴⁹³ Muhammed Ali Es Sabuni, age, 1, 148.

⁴⁹⁴ Hasan Elik ve Muhammed Coşkun, age, 71-72.

öğretip sonra da bunları “yapmayın” diye uyarmak Kuran’ın üslubu ile bağdaştırılmaz.⁴⁹⁵

Mevdudî bu ayetteki Harut ve Marut isimli meleklerin, Lut’a (as) gönderilen melekler gibi olabileceğini söyler. Allah bu melekleri yaratılış amaçlarından sapmış homoseksüel bir kavme yakışıklı delikanlılar olarak göndermişti.⁴⁹⁶ Fakat buradaki muradı insanların azgınlık derecelerini artırmak değil, onlara sapıklıkta geldikleri noktayı göstermek ve helak emrinin gelmesinden önce bir kez daha uyarmaktı. Bu yerde zaten büyüçülüğü meslek haline getirmiş olan bir kavme sihir öğretmek amaçlanmış olamaz. Bilakis onların büyü konusundaki azgınlıklarını göstermek ve son birkez daha Allah’ın ilahi mesajlarına kulak vermelerini istemektir. Çünkü Allah “*Helak olan açık delille helak olsun, yaşayan da açık delille yaşasın. Allah işitendir ve bilendir*”⁴⁹⁷ buyurarak bir anlamda helak olan bu toplulukların ahiret günü isyan belgesini ellerine tutuşturmuştur. Böylece bu azgın milletler başlarına gelecek felaketlerin tamamen kendi yapıp ettiklerinden meydana geldiğini açıkça göreceklerdir. Mevdudî, ayetteki meleklerin sihir öğretmelerini, polisin işaretlenmiş paralarla yaptığı “suçüstü” operasyonlarına benzetmektedir. Çünkü polisler zaman zaman normalde suç olan bir işi yapan ajan kılığında girebilmektedir. Âyetteki ifadeleri de bu türden bir durum gibi görmek gerekir. Mevdudî meleklerin insan kılığında gelmelerinde garipsenecek bir yön olmadığını, onların olağanüstü güçlere sahip olduklarını ifade eder.⁴⁹⁸

Şii Müfessirler’den Tabatabai sihri Allah’ın evrene koyduğu kurallara karşı çıkmak anlamına geldiği için inkârla eşdeğer tutmaktadır. Allah ilahi yasaları dairesinde kullarının gönüllerine bir takım şeyler ilham eder. Harut ve Marut’un sihir öğretmesini de bu şekilde değerlendirmiş ve kalplerine bozgunculuk ilham edilen kimselerin bu ikisinden öğrendiklerini özellikle toplumu daha çok bozabilmek adına, karı kocanın arasını açmak için kullandıklarını söylemiştir.⁴⁹⁹

Vehbe Zuhayli’ye göre Babil halkı yedi yıldızı kutsal kabul eden sabii bir millettir. Bunlar yıldızlara tapınarak dünya üzerinde meydana gelen bütün olayların gök

⁴⁹⁵ Muhammed Esed, age, 29.

⁴⁹⁶ Hûd 11/77-81.

⁴⁹⁷ Enfâl 8/42.

⁴⁹⁸ Mevdudî, age, 101.

⁴⁹⁹ Tabatabai, age, 381-383.

cisimlerinin isteğiyle oluştuğuna inanırlardı. Hz. İbrahim bu kavme peygamber olarak gönderilmişti. Hz. Süleyman zamanında sihir işini epey ilerletmişlerdi. Bu dönemlerde yaşayan ve huyları itibarıyla melek gibi insan olarak algılanan Harut ve Marut isimli iki kişi değişik tekniklerle sihir öğretiyorlardı. Amaçları büyü ile mucize arasındaki farkı insanlara anlatarak onları yalancı peygamberlere karşı bilgilendirmektir. Onlara indirilen bilgi ilham yoluyla verilmiş sihir ile ilgili bilgidir. Fakat insanlar karı koca arasını ayırmada kullanılacak teknikleri öğrenmeye çalışıyorlardı. Sihir aslında özü itibarıyla Allah izin vermedikçe zarar veren bir iş değildir. Böyle davranarak sihir öğrenip uygulayanlar iki cihan mutluluğunu kaybediyorlardı. Yahudiler eğer kendi kitaplarına baksalar sihir kitaplarını terk edip Kur'an-ı Kerim'e yönelirlerdi.

Zuhayli'ye göre sihrin gerçekliği yoktur. Mucizelerle karşılaştırıldığında ikisi de olağanüstü olaylardır. Fakat sihir bir şeyi varmış gibi gösterirken mucize gerçeğin ta kendisidir. Bu sebeple sihir çalışmayla herkes tarafından yapılabilir bir olay iken mucize ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşir. Büyücüde olağanüstü güçler olsaydı bu kimselerin dünya tarihinde görülmemiş zenginlikleri ve güçleri olmalıydı. Âyette karı kocayı ayıracak bilgiyi öğrenmeleri ifadesinden söz edilmesi sihrin böyle bir gücünün olmasının delili değildir. Bir kısım Yahudilerce malum olan bir bilgi bizlere aktarılmaktadır. Çünkü ayetin devamında Allah sihrin etkisinin kendisi dilemedikçe olmayacağını açıklamaktadır. Böylece sihirle uğraşmak büyülenmiş kişinin üzerindeki hali kaldırmak için çalışma dışında küfürdür.⁵⁰⁰

Said Havva da ayeti Harut ve Marut'un iki melek olduğu ve Babil'de insanlara sihir ve mucize arasındaki farkı göstermek amacıyla gönderildikleri yönünde tefsir etmiştir. Âyetin kilit kelimeleri olarak sihir ve Harut-Marut'u alarak detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Sihrin Hz. Süleyman'dan çok önce Babil topraklarında bulunduğunu hatta burada peygamberlik yapan Hz. Salih'e kavmi tarafından söylenen sözlerde bu kelimenin geçtiğini⁵⁰¹ ifade eder. Dolayısıyla bu durum sihrin eskiden beri var olduğunun isbatıdır. Said Havva ayetteki temize çıkarılan meleklerin Cebrail ve Mikail olabileceği rivayetine de yer vermiştir. Çünkü bu ikisi Yahudilere göre sihri getiren melekti. Ayrıca bu konuda Hadis-i Şerif olarak zikredilen bütün rivayetleri

⁵⁰⁰ Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l Münir*, 5, Erkan Yay., İstanbul 2017, 214-222.

⁵⁰¹ Şura, 26/153.

reddeder. Fakat olaylara kısa kısa atıflarda bulunarak anlatmaktan da geri durmaz. O'na göre Harut-Marut isimlerine Yahudilerin itiraz etmemesi bu ayetin doğruluğunun en büyük isbatıdır.⁵⁰²

Süleyman Ateş ayeti eserinin meal kısmında “Harut-Marut isimli melekler(den ilham edilen iki kişiy)e indirilene öğretiyorlar.” şeklinde çevirirken; açıklama kısmında Allah'ın izniyle sihir öğreten iki melekten bahsetmektedir. Sihrin tabiatüstü varlıklarla iletişim kurarak yapıldığını, bir kısmının yalan bir kısmının ise hayal ile karışık hakikat olduğunu ifade etmektedir. Yani az çok gerçek payı olsa da içine pek çok yalan karışmaktadır. Allah'ın büyüü öğretenlerle, Harut ve Marut isimli meleklerin öğrettiklerini ayırdığına işaret etmektedir. Bu kısma "Onlar, insanlara büyüü, bir de iki meleğe indirilene öğretiyorlar" şeklinde meal vermiştir. Yani bu ayette Harut-Marut isimli iki meleğin adının geçmiş olması bunların tarihsel anlamda gerçekliğinin olduğunu, sihrin ifade edilmesi de insanların bu konudaki inançlarının veya davranışlarının doğru olduğunu göstermez.

Ona göre Allah, insanların, bilgili olmalarını istemiş ve bu bilgilerini kötü amaçlı kullanıp kullanmadıklarını denemeyi dilemiştir. Bu sebeple melekleri görevlendirerek, insanlara ilham yolu ile bilgiler vermelerini emretmiştir. Yorum kısmının bu bölümünde “iki melek, aslında meleklerden ilham alma derecesine yükselen iki melek ruhlu insandır” diye yorumlanmış, bu iki melek iki kişiye dönüşmüştür. Şeytan tabiatlılar sihir öğretirken, Harut ve Marut isimli iki melek ruhlu insan kendilerine vahyolunan bilgileri yani sihir ilminin ne olduğu ve inceliklerini öğrettikleri şeklinde yorumlamıştır. Çünkü Bâbilliler, sihir ile uğraşıyordu. İnsanları bunların kötülüklerinden korumak için sihrin ne olduğu ve nasıl meydana geldiği konusunda iki insana ilham edildi. Basit olayların bile sihir olarak algılandığı Mezopotamya insanlarından olan iki kişi, diğerlerinin farkedemediği bazı olayların kanunlarını keşfetmişler ve bunu öğrencilerine öğretirken kötüye kullanmalarını tembihlemişlerdi. Fakat Babilliler ve burada esâretleri nedeniyle bulunan Yahudiler, bu ilimlere birçok hurâfeler katarak kötüye kullanmışlardır. O dönemlerde tabiat ilimleriyle sihir birbirine karışmıştı. Yani bir filozof, aynı zamanda sihirbazdı. O halde, melek sihir

⁵⁰² Said Havva, *El-Esas fi't Tefsir*, 1, Şamil Yay., İstanbul 1989, 274-276.

değil birtakım kanunları ilham etmektedir. İnsanların, bu bilgileri kötüye kullanmaları sonucu sihir olmuştur. Zira O'na göre bir olayın sebebi bilinmezse, sihir gibi görünür. Ama olayın mahiyeti bilinince, esrarengizlikten çıkar.⁵⁰³

Seyyid Kutup sihrin etkisini ateşin yakma özelliğinden yola çıkarak anlatmıştır. Tıpkı Allah ateşe yakma, ele yanma özelliği verdiği gibi dilerse bu özellikleri iptal edebilir. Aynı şekilde sihri de ilahi hikmetinin bir gereği olarak zararsız hale dönüştürebilir. Sihrin gerçekliği hususunda ise modern ilimlerin günümüzde telepati, manyetizma, rüya gibi kavramları açıklamaktan aciz kaldığı gibi sihir de bu şekilde tam olarak açıklanamayan bir terimdir. İnsanlık tarihi her devirde kendi dönemine ait bir takım hadiselerle sürekli bir tekâmül içindedir. Kişiye düşen karanlıklar içinde sürekli ilahi ışıkları takip etmesidir. O dönemler de iki melekle ya da melek gibi iki insanla denenmek şaşılacak bir mevzu değildi. Buradan çıkacak ders, Yahudilerin Allah'tan geldiğini bilerek Kitabullah'ı arkalarına atıp, efsaneler peşinde koşmaları ve sihrin de şeytanların işi olduğunu anlamaktır.⁵⁰⁴

Kıssayı tefsir geleneğine uygun yorumlamak isteyenler Harut ve Marut'u iki melek olarak almış ve öğrettikleri bilginin sihir veya bu cinsten kötüye kullanılabilir bir bilgi olduğunu izah etmişlerdir. Sihri öğrenmek veya öğretmek değil, yapmanın günahlığını tartışmışlardır. Harut ve Marut'u melek olarak kabul etmeyip iki peygamber diye yorumlayanlar, ayetin devamındaki kısmı yorumlamada zorlanmışlardır. Çünkü hem peygamber olup hemde toplumu fitneye düşürecek bilgileri öğretmek peygamberliğin özelliğinde yoktur. Bu durumu Seyyid Kutub şöyle açıklamaktadır: “Yahudiler Harut Marut isimli iki kişinin kendilerine sihir bilgisi verilen iki melek olduğunu iddia ediyorlardı. Böylece sihrin dini nassa uygun olduğunu ispata çalışıyorlardı. Allah sihrin semadan gönderildiği bilgisini reddetmek amaçlı bu ayeti göndermiş, ayet içerisinde Harut Marut isimlerini zikrederek Yahudilerin bu durumlarına atıfta bulunmuştur.⁵⁰⁵ Fakat bu noktada Mevdudi'nin de dediği gibi zaten sihirbaz olan bir kavme sihir öğretmek üzere melek gönderilmesi akla uygun düşmemektedir. Belki bu iki melek, mucize ile sihrin farkını gösteren bilgiler

⁵⁰³ Süleyman Ateş, *Kur'an'ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*, 91-98.

⁵⁰⁴ Kutup, age, 201-202.

⁵⁰⁵ Kutub, age, 146.

öğretiyorlardı. Bu bilgiler Elmalılı'nın ifade ettiği gibi peygamberlere gelen vahiy seviyesinde bir bilgi değil, herkese gelebilecek ilham türünden bilgilerdir. Yani bu bilgiler doğrudan sihir değil, fakat kötü niyetli kimselerin elinde karı kocanın arasını açmak gibi zararlı sonuçlar doğurabilecek türde bilgilerdendir. Dolayısıyla iki melek değil, sihri öğrenenler, bu kötülükleri üretmiştir.

SONUÇ

Yüce Allah Hz. Âdem'den başlayarak, hiçbir dönem insanoğlunu başıboş bırakmamış, her dönem peygamber ve kutsal kitap göndermiştir. İlahi vahyin son hitabı olan Kur'an-ı Kerim Allah'ın hidayet rehberi kitapları içerisinde, tüm çağların ihtiyaç ve anlayışına uygun olarak gönderilen en önemli yol göstericidir. Kur'an'da insanların anlayış ve kavrayışına uygun metodlarla ilkelerini açıklayan Allah zaman zaman kıssalarla anlatım metodunu tercih etmiştir. Bu kıssalar tarihi bir bütünlük içinde detaylı bir şekilde aktarılmak yerine, kısa mesaj veren hatırlatmalar veya fragmanlar üzerinden sunulmuştur. Lafız ve mana itibarıyla zenginliği, sözlerinin dizilimi, vurgulanan kelimeler ve olaylara yapılan atıflardaki ahenk ile ilahi nazmın mucize niteliğindeki ayetlerinden olan Bakara suresi 102. ayetinde de bu şekilde bir hitap tarzı görülmektedir. Âyette “Harut – Marut, sihir ve küfür” kelimeleri anahtar olarak seçilmiş ve konunun muhataplar tarafından derinlemesine bilindiği kabul edilerek yanlış olan tutum düzeltilmiş ve ayrıntılı bilgi vermek yerine mesaja odaklı cümleler zikredilmiştir. Çünkü amaç, olayı detaylı anlatmak değil; verilmek istenen mesajdır.

Âyetin anlaşılma faaliyetleri sırasında bazen bilinçli bazen iyi niyetlerle alınan israili hikâyelerle, çoğu zaman gereksiz teferruatlar yüzünden konunun asıl mecrasından saptığı ve tefsir çalışmalarını istenmeyen bir noktaya sürüklediği görülmektedir. Öte yandan Arap dilinin özelliği ve ayetin söz dizilimindeki farklı anlayışlar, müfessirleri çoğunlukla anlaşılması güç, karmaşık izahlara götürmüştür. Ayrıca yapılan araştırmalarda şu husus dikkat çekmektedir: Tefsir kaynaklarında Harut ve Marut'la alakalı anlatılan hikâye her ne kadar israiliyyat olarak bilinse de eski kavimlerin mitolojik kültürlerine dayanmaktadır. Yahudilerin tefsir kitabı olan Midraş Avkir'de anlatılan şekliyle örtüştüğü gibi ölüdeniz yazmalarında bulunan Zerdüşterin kutsal metinlerindeki Haurvatat ve Maurvatat hikâyesiyle de benzeşmektedir. Yani kıssa insanlık tarihi kadar eskidir. Aynı zamanda tefsirlere alınan rivâyetlerin, akla ve nakle ters durumları ihtiva ettiği halde kimi zaman tahlil, tahkik ve eleştiri süzgecinden geçirilmeden alıntılanmış olduğu sezilmektedir. Rivayetlerin çokluğu ayetin anlaşılmasında kafa karışıklığına sebep olmakla beraber sonraki dönemlerde müslümanlar tarafından hikâyenin İslâm kaynaklı olduğu düşüncesine de yol açmıştır.

Sihrin gelişmiş olduğu en eski yerleşim yeri Bâbil ve eski Mısır'dır. Babil sürgününde ve Mısır'da uzun bir süre köle olarak yaşayan Yahudiler sihir ve sihirbazlık konusuna buralardan aşına idiler. Bu geleneği daha sonra İran ve Hicaz bölgesine taşımış ve geçimlerini sağladıkları bir meslek haline getirmişlerdir. Yaptıkları bu kötülüğü meşrulaştırma amaçlı söyledikleri iki gerekçe vardı: Birincisi sihirle kendine muhteşem bir krallık kuran Hz. Süleyman, diğeri ise sihir öğretmek üzere dünyaya gönderilen iki melek Harut ve Marut'tu.

Âyette ifade edildiği üzere Allah'ın gönderdiği kitaplarını arkalarına atarak masalların peşine düşen, böylece dünya ve ahiretteki tüm nasip ve birikimini kaybeden şeytan karakterli insanlar, kâhinlerin uydurarak yazdığı sihir kitaplarına inanmış ve doğru yoldan sapmışlar; Hz. Süleyman (a.s)'a ilmini cinlerin öğrettiğini, saltanatını bunlardan aldığı bilgilerle yönettiğini, hatta insanları, cinleri, rüzgârı ve tüm varlıkları emri altına bu sayede topladığını söylemişlerdir. O'nun peygamber değil, sihirbaz bir kral olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece, yaptıklarının yanlış olduğunu bile bile Allah'ın masum peygamberine iftira atarak sihri Hz. Süleyman üzerinden meşrulaştırmaya ve saygınlık kazandırmaya çalışmışlardır. İşte bu ayetle Allah Hz. Süleyman (a.s)'a attıkları iftiralarını reddetmiş, bu iddialarının gerçekliğinin olmadığını ispatlamıştır. Bu sebeple ayet Yahudilere yapılan bir ikaz niteliğindedir. Hz. Süleyman sihirle uğraşmadığı halde bu kimseler insanların algıları üzerinde oynayarak yanlış anlaşılmalara neden olmuşlardır. Âyetin ilk kısmında Allah, Hz. Süleyman'ı Yahudilerin bu çirkin iftiralarından tenzih ederek, sihrin kaynağının peygamber veya melekler olmadığını, aksine şeytanlar veya şeytan tabiatlı insanlar olduğunu ifade ederek, müminleri yanlış inanç ve uygulamalardan korumaktadır.

Yahudilerin sihrin meşruiyeti ile ilgili diğer delilleri olan Harut-Marut kıssasına gelince; Allah ayette doğrudan bunların sihir öğrettiğinden bahsetmemektedir. İslami literatürde Harut ve Marut'la alakalı yegâne bilgi, Kur'an'da, onların Bâbil'de buldukları ve günah olduğu konusunda uyarıda bulunarak insanlara bir takım şeyler öğrettikleri şeklindedir. Bu bilginin sihir olduğu açıkça ifade edilmemekle beraber, kötü niyetli kimselerin elinde fesad yönünde kullanılabilir, suistimale açık bir bilgi olduğu aşikardır. Ayet metninde meleklerin birşey öğretmediği şeklindeki anlayış, ayetin devamındaki kısımlarını yorumlamayı güçleştirmektedir. Fakat Allah'ın sihirde ilerlemiş bir kavme sihir öğretmek üzere iki melek göndermesi de mantığa aykırı

görülmektedir. Dolayısıyla öğretilen bilgi, sihrin olumsuzluklarını kaldıracak mahiyette, panzehir nevinden bilgi olabilir.

Âyet metnine dikkat edilirse, Allah'ın gönderdiği veya bildirdiği sihirden başka bir bilgidir ve ondan ayrı tutulmaktadır. Bu bilgiye sahip olan kötü niyetli kişiler, onu karı kocayı ayırmak gibi sonuçlar doğuran fiillerde kullanmaktadırlar. Yani bu kötü sonuçlar sihrin değil, bilgilerini kötüye kullanan sihirbazların eseridir. Esas olarak ayette Allah sihir denen olayın iç yüzünü ve sihirbazların kötülüklerini anlatarak insanları ikaz edip, ahiretle ilgili neticeleri konusunda uyarı mahiyetinde öğüt vermektedir. Allah sihrin yapılmasını ve öğretilmesini kâfirlik olarak saymakta ve bu durumu Harut ve Marut adlı melekler üzerinden dile getirmektedir.

Âyette sihirle uğraşanların karı kocanın ayrılması gibi mevcut uygulamalarından örnek verilerek yapılan yanlış davranış, zihinlerde biraz daha netleştirilmektedir. Sunulan bu kesit ile bir taraftan bu işle uğraşanlar ikaz edilmekte, diğer yandan da kulun bilinç dünyasına Allah dilemediği sürece bu boş ve gereksiz işlerden korkmaya gerek olmadığı düşüncesi hâkim kılınmaktadır.

Allah ilahi yasasının bir gereği olarak insanlara kötülük öğretmek için değil, rehberlik amaçlı elçiler göndermiştir. Âyette vurgulanan anafikirden uzaklaşınca konu İslam dışı kaynaklardaki hikâye ile de benzeşme göstererek meleklerin sihir öğrettiği noktasına gelmiştir. Fakat Yahudi ve Hristiyan kültüründe olan kötü melek tiplemesine Kur'an'da bu şekilde zemin hazırlamak doğru değildir. “Bunlar ancak önceki kavimlerin masallarındandır” diyen Yahudilerin kıssaları israiliyyat yoluyla İslam kaynaklarına dahil olmuştur. Bu konuda sened yönünden zayıf bulunmasına rağmen nakledilen haberlerin varlığı Yahudilerin amaçlarına hizmet eden zararlı faaliyetleri olarak değerlendirilebilir.

Kıssanın insanları, neyi düşünmeye yönlendirdiği üzerinde durulması gereken bir husustur. Âyette vurgulanan ana fikir; sihirle uğraşmanın dünya ve ahiret mutluluğunu yok ettiği yönündedir. Sihir ile elde edilen malûmât, kişisel tecrübeler olarak şekillenmiş olduğundan evrenselliğinden bahsedilemez. Ayrıca sihir İslam'la ortaya çıkmış bir olgu da değildir. Sihrin meşruiyetini, Kur'an ayetleri ile temellendirmek, doğru değildir. Kur'an sihrin zararlarından bahsetmekte; buna rağmen bu işlerle uğraşmaya devam edenlerin dünya ve ahirette nasibinin olmayacağını net bir

şekilde vurgulayarak bu olayın karşısında yer almaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) de sakınılması gereken yedi büyük günahın içinde saydığı sihrin karşısında durmaktadır. İslam diğer benzer problemlerde izlediği metodu bu konuda da izlemiş ve kendi sistemine aykırı olan yönlerini ayıklayarak düzeltme yoluna gitmiştir.

Harut ve Marut kıssasının ispatı mümkün olmayan detaylarına girerek, niteliği bilinmeyen meselelerin peşine düşülmesi yerine, verilmek istene asıl ilahi mesaj odaklanmak ve bu ayetlerde yer alan açık hükümlü ve belirli kavramlar üzerinde durmak daha yerinde olacaktır. Âyette doğru inanç ve amel alanında bilgilenmek; kişinin işine yaramayan sapkın inançları bırakıp Allah'ın dinini ve güzel ahlakı yaşamak için gayret göstermek tavsiye edilmektedir. Sihri gözde büyütüp, sihirbazların her şeye kâdir olduğu zannına kapılmamalıdır. Hakikî tesir ne sihirde, ne sihirbazda, ne yıldızlarda, ne şeytanda, ne de melektedir. Her şey Allah'ın kudret elindedir. Allah, imtihan etmek amacıyla korumasını kaldırırca sihirbazlar zarar verebilir, yoksa kendiliklerinden hiçbir şey yapamazlar. Bu sebeple, her şeyden evvel Allah'a güvenmeli, O'na sığınmalı ve O'nun yüce kitabı Kur'ân-ı Kerim'e sarılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ABDUH, Muhammed ve RIZA, Muhammed Reşid, *Tefsiru'l Menar*, 3, Dâru'l-Kutubi'l İlmîyye, Beyrut 1947.
- ABDULLAH b. Abbas, *Tefsiru Abdullah bin Abbas*, Ahmed Umrani (thk.), Fas 2011.
- ADIGÜZEL, Mehmet, "Kur'ân'ı Anlama Olgusu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.24, (2005), 75-90.
- ALTUNTAŞ, Halil ve ŞAHİN, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 12, Diyanet Yay., Ankara 2011.
- ÂLÛSÎ, Ebû'l Fadl Şehabeddin es Seyyid Mahmûd, *Ruhü'l Meani fî Tefsiri'l Kur'âni'l Azim ve's Seb'i'l Mesani*, 1, Dârü'l İhyai't Tûrasi'l Arabi, Beyrut 1997.
- Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Zühre", Kapı Yayınları, İstanbul 2005.
- ASLAN, Abdulvehhap, "Kur'an'da Şeytan Terimi", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, Van 1999.
- AŞIKKUTLU, Emin, "Mestur", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, Diyanet Yay., Ankara 2004, 337-338.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*, 1, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Evrim Teorisi", *AÜİFD*, C.20, (1975), 127-146.
- AYDEMİR, Abdullah, "Hz. Süleyman", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, (1983), 173-226.
- İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 1, TDV Yayınları, Ankara 1992.
- Tefsirde İsrâiliyyat*, 1, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*, 1, Bayraklı Yay., İstanbul 2007.
- BEBEK, Adil, "Ana Kaynaklarına Göre Sihir", *Kur'an Mesaj İlmi Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.9, (1998), 61-65.
- BEDİR, Ahmet ve TUNÇBİLEK, Hüseyin, "Harut ve Marut İki Melek mi?" *Harran Üniversitesi İFD*, C.10, S.4, (2002), 1-28.
- BĞAVÎ, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud, *Mealimü't-Tenzil*, Muhammed Abdullah Nemr (thk.), Dârü't-Tayyibe, Riyad 1993.
- BEYDAVÎ, Kadı, *Beydavi Tefsiri*, Şadi Eren (çev.), Selsebil Yay., İstanbul 2011.

- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, 1, Darü İbn Kesir, Beyrut 2002.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Ruhu'l Beyan Tefsiri*, 2, Damla Yay. İstanbul 2012.
- CASSÂS, Ahmed b. Ali Ebû Bekr er Râzî el Hanefî, *Ahkamü'l Kur'an*, 1, Matbaatü'l Evkafî'l İslamiyye, Beyrut 1335.
- Ahkamul Kuran*, Mehmet Keskin (çev.), İtisam Yayınları, İstanbul 2016.
- ÇELEBÎ, İlyas, “Geçmiş'ten Devralınan Kültürel Miras: Sihir Problemi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, C.9, (2002), 200-254.
- “Havas ilmi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.16, Diyanet, İstanbul 1997, 517-521.
- “Şeytan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, Diyanet, İstanbul 2010, 99-101.
- ÇELİK, Hüseyin, İslam Öncesi Mekke'de Ruh ve Cin İnancı, “*Kur'an Öncesi Mekke Toplumu*”, Kültür-Sanat Yay., İstanbul 1-3 Temmuz 2011, 315-329.
- ÇETİN, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, 1, Kapı Yay., İstanbul 1973.
- ÇETİNER, Bedrettin, *Fatiha'dan Nas'a Esbab-ı Nüzul*, 1, Çağrı Yay., İstanbul 2016.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni*, 1, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.
- ÇÖRTÜ, Mustafa Meral, *Nahiv*, 19, M.Ü. İFAV Yay., İstanbul 2016.
- DAŞDEMİR, Özkan, “Davutoğlu Süleyman Hikâyesinde Tevrat Kaynaklı Dönüşümler” *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.11, S.20, (2006), 11-24.
- DEDE, Mehmet Fatih, “İbâzî Tefsir Geleneğinde İsrailiyat Meselesi: İtfıyyiş Örneği”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.2, (2017), 883-899.
- DEMİRCİ, Kürşad, *Yahudi Mistisizmi veya Kabalacılık: İnançlar ve Tarih*, 1, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2015.
- “*Harut ve Marut*”, C.16, Diyanet Yay., İstanbul 1997.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 7, M.Ü. İFAV., İstanbul 2013.
- DERVEZE, Muhammed İzzet, *Et-Tefsiru'l Hadis*, 2, Darü'l Garbi'l İslami, Beyrut 2000.
- Divanı Lügati't-Türk*, “Kam”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- DOĞAN, Hüseyin, “Sihir ve Din İlişkisi”, *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, Kasım 2012, 511-535.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Es'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, *Kitabu's-Sünen*, 1, Daru'l-Kable li's Sekafeti'l-İslamiyye, Cidde 1998.

- El-Kâmûsu'l-Muhît*, “Sihir”, Müessetü’r-Risâle, Beyrut 1995.
- ELİK, Hasan ve COŞKUN, Muhammed, *Tevhit Mesajı Özlü Kuran Tefsiri*, 5, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.
- ERBAŞ, Ali, “ Melek”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.29, Diyanet Yay., Ankara 2004, 40-42.
- “Melek Düşüncesinin Farklı İnançlardaki Tezahürleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, (1996), 107-128.
- ESED, Muhammed, *Kur’ân Mesajı*, 9, İşaret Yayınları, İstanbul 2015.
- GAZZALÎ, Hüccetü’l İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, *İhya-u Ulûmi’d Dîn*, Ahmet Serdaroğlu (çev.), Bedir yay., İstanbul 1963.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Hafız Divanı*, 1, MEB, İstanbul 1968.
- GÜÇ, Ahmet, “Şeytan”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, C.7, Şâmil Yayınevi, İstanbul 2000.
- GÜRKAN, Salime Leyla, “Şeytan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, Diyanet, İstanbul 2010, 101-10
- FATİŞ, Emrullah, “Meleklerde Şuur ve İrade Problemi”, *Kelam Araştırmalar Dergisi*, C.13, S.2, (2015), 785-806.
- “Meleklerin Masumiyeti Bağlamında Harut ve Marut Problemi”, *Bilimname*, C.24, S.1, (2013), 135-152.
- HALEFULLAH, Muhammed Ahmed, *Kur’an’da Anlatım Sanatı*, 1, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Buhtunnasr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.6, Diyanet, İstanbul 1992, 380-381.
- “Süleyman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.38, Diyanet, İstanbul 2010, 56-60.
- Harut ve Marut sihir öğreten melekler, (t.y.) 2017, <http://angelsdia.com/buyu-buyu-ogretenmelekler-harut-ve-marut/> (08/04/2019/10:52)
- HAVVA, Said, *El-Esas fi’t Tefsir*, 1, Şamil Yay., İstanbul 1989.
- İBN ARABÎ, Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtîmî, *Tefsir-i Kebir Tevilat*, Vahdettin İnce (çev.), Kitsan Yay., İstanbul 2008.
- İBN AŞUR, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed Tahir b. Tunusi, *Et-Tahrir ve’t- Tenvir*, 1, Darut Tunusi, Tunus 1984.

- İBNÜ'L CEVZİ, Ebu'l-Ferec Cemalu'd Din, *Zadü'l Mesir*, Abdülvehhap Öztürk (çev.), Kahraman Yay., İstanbul 2009.
- İBN HALDUN, Ebû Zeyd Veliiyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el Hadramî el Mağribî et Tûnisî, *Mukaddime*, 1, Dârü'l Kalem, Beyrut 1995.
- İBN HANBEL, Ahmed, *El Müsned*, 1, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1996.
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *El Fasl fi'l Milel ve'l Ehvai ve'n Nihal*, Mektebetü'l Müsennâ, Bağdat 1903.
- İBN İSHÂK, Muhammed, *Sîretü İbn İshâk*, Muhammed Hamidullah (çev.), Düşün Yay., Konya 1981.
- İBNİ KESİR, Ebü'l Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l- Azim*, Beşir b. Yasin (çev.), Dar'ü İbnü'l Cevzi, Beyrut 2018.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî, *Te'vîlü Müşkili'l Kur'an*, İbrahim Şemsuddin (thk.),1, Dârü'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut 1981.
- İBN MEYMUN, Musa, *Delaletü'l Hairin*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1974.
- İlk Şeytanlar*, (t.y.)2013,<http://gizemlerdunyasi.blogspot.com/2013/08/ilk-seytanlar.html> (05.03.2019)
- İncil, I. Samuel, 29/4.
- İZUTSU, Toshihiko, Kur'an'da Allah ve İnsan, Süleyman Ateş (çev.), Yeni Ufuklar Yay., Ankara 2011.
- KADI İYAD, Ebu'l Fadl, *Eş Şifa Bi Ta'rifî Hukuki'l Mustafa*, 1, Mektebetü'l-Hükümeti, Dubai 2013.
- Kamusu'l-Muhit*, "Süleyman", Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- KARA, Mustafa, "Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmî İlimler Dergisi*, C.1, S.9, (2014), 69-102.
- KARAÇAM, İsmail, *Sonsuz Mucize Kur'an*, 1, Çağ Yay., İstanbul 1987.
- KARADAŞ, Cafer, "Büyü ve Din-İslâmî Nokta-i Nazardan Bir Değerlendirme", *Usûl*, C.1, S.1, (2004), 122-130.
- KARAKEÇİ, İbrahim Halil, *Tefsir Kaynaklarında Harut-Marut'la İlgili Rivayetlerin Tahlili*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, Malatya 2015.

- KARAMAN, Hayreddin, ÇAĞRICI, Mustafa, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, GÜMÜŞ, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.1, DİB Yay., Ankara 2003.
- KARDAŞ, Sedat, "Divan Şiirinde Sihir ve Büyünün Kaynağı: Harut ve Marut", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.50, (2013), 23-46.
- KÂSİMÎ, Muhammed Cemâleddîn, *Mehâsinü't Te'vil*, 2, Daru'l İhyâu Kütübî'l-Arabi, Beyrût 1957.
- KAYA, Remzi, *Kur'an-ı Kerim'de İnsan-Şeytan İlişkisi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C.12, S.2, (2003), 1-30.
- KIZILOĞLUSOSYAL, Sedat, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, (2012) 35-64.
- Kitabı Mukaddes*, Karen Armstrong, Versus Kitap Yayınları, 1. Samuel, 29/4.
- KOŞIK, H, Sercan, "Harut ve Marut Hakkında Tercüme Bir Risale", *Gazi Türkiyat*, C.1, S.12, (2013), 141-153.
- Kur'an-ı Kerim*, Bakara, 2-102.
- KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *El Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 1, Er Resalah, Beyrut 2006.
- KUŞEYRÎ, Abdu'l-Kerim b. Hevazin, *Letaifu'l İşarat*, 1, El Heyetü'l Mısriyye Li'l-Kitab, Mısır 1097.
- KUTUP, Seyyid, *Fizilal il Kuran*, M. Emin Saraç-Bekir Karlığa (çev.), Hikmet Yay., İstanbul 2012.
- KUZUDİŞLİ, Ali, "İsrailiyyat Hadis Rivayetlerine Nasıl Karıştı?", *1, Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı*, Konya 2017, 25-53.
- Lisanü'l-Arab*, "Kıssa", Daru Sadır, Beyrut 1990.
- MACDONALD, D. B., "Sihir", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.10, MEB, İstanbul 607.
- MALİK, b. Enes, *el-Muvatta*, Daru'l Erkam, Beyrut 2005.
- MATÜRUDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed Es-Semerkandi, *Tevilatü'l Kur'an*, Ahmet Vanlıoğlu (thk) Mizan Yay., İstanbul 2005.
- MEVDUDÎ, Seyyid Ebü'l-A'lâ, *Tefhîmü'l Kur'an*, Muhammed Han Keyanî (çev.), İnsan Yay., İstanbul 1996.
- MİRAS, Kamil, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 1, Diyanet Yay., Ankara 1984.
- Mu'cemu Muhtâru's-Sihâh*, "Şeytan", Daru Sadr, Beyrut 2004.

- MUKATİL BİN SÜLEYMAN, *Tefsir-i Kebir*, M. Beşir Ersansoy (çev.), İşaret Yay., İstanbul 2006.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, 1, Darü Tayyibe, Riyad 2006.
- NAR, Mehmet Şükrü, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Folklor/edebiyat*. C.20, S.79, (2014), 55-77.
- NESAI, İmam Ebi Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesai*, Müessesetü'r Risale, Beyrut 2001.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali*. 1, Düşün Yay., İstanbul 2011.
Kuran Kıssalarının Mahiyeti, 1, Kuramer, İstanbul 2016.
Kur'ân ve Aşırı Yorum, 1, Kitâbiyât, Ankara 2003.
- PARLAK, Ali. “Esbâb-ı Nuzûl Bağlamında Harut ve Marut Kıssasının Mahiyet Analizi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.55, S.1, (2014), 1-15.
- POLAT, Salahaddin, “Ferd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.12, Diyanet, İstanbul 1995.
- RÂZÎ, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l Gayb*, 1, Daru'l Fikr, Beyrut 1981.
- SABUNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefasir*, Nedim Yılmaz (çev.), Ensar Neşriyat, İstanbul 1992.
- SADAK, Bekir, *TDV Kur'an Meâli*, 1, TDV, İstanbul 1998.
- SA'LEBÎ, Ebu İshak Ahmed Muhammed b. İbrahim en-Nisaburi, *El Keşf ve'l Beyân Kuran*, 1, Darul Kitab Seyyid Kesrevi El-İlmiye, Beyrut 2004.
Arâ'isü'l-Mecâlis, 3, Dar'ül Kütüb'ül İlmiyye, Beyrut 2009.
- SAN'ANÎ, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsirü Abdürrezzak*, Mustafa Müslim Muhammed (çev.), Darü' Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 1999.
- SARGON, Erdem, “Babil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.4, Diyanet Yay., İstanbul 1991.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, “Babil'de Hârut ve Mârut'un Melekliği Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.2, S.33, (2014), 141-146.
- SARMIŞ, İbrahim, *Arapça Dilbilgisi*, 1, Esra Yay., Konya 1995.
- SÖNMEZSOY, Selahattin, “İletişim Açısından Kur'an Kıssaları, Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri”, *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*, Fecr Yayınları, Ankara 1998, 97-112.
- Sihir, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00187.htm> (8.03.2019)

- ŞA'RAVÎ, *Tefsiru's Şa'ravi*, 1, Mecme'u'l Buhûsi'l Arabiyye, Kahire 1991.
- ŞENGÜL, İdris, "Kıssa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.25, Diyanet, Ankara 2002.
Kur'an Kıssaları Üzerine, 1, Işık Yayınları, İzmir 1995.
- ŞENTÜRK, Nurettin, "Hadislere Göre Şeytan", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.5, (2015),139-165.
- TABATABAÎ, Muhammed Hüseyin, *El Mizân Fî Tefsîril Kur'ân, El-Mizân fî Tefsîri'l Kur'ân*, 1, Dâru'l Kütübi'l İslâmiyye, Tahran 1985.
- TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Taberi Tefsiri*, 1, Hisar Yayınevi, İstanbul 1996.
- TAHÂNEVÎ, Muhammed Ali, *Keşşâfu Istilahâtî'l Fünûn ve'l Ulûm*, 2, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996.
- TANYU, Hikmet, *İslamlık'tan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, 2, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986.
- The Anchor Bible Dictionary*, "Satan", Yale University Press, New York 1992.
- The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, "Harut ve Marut", Oriental Institute, Baroda 1938.
- The Interpreter's Dictionary of the Bible*, "Angel", Abingdon Press, New York 1962.
- TİRMİZÎ, İmam Hafız Muhammed bin İsa, *El-Camius-Sahih*, 1, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 1996.
- TÜMER, Günay, *Biruni ye Göre Dinler ve İslam Dini*, 1, Diyanet Yayınları, Ankara 1986.
- ÜNAL, Halit, "Kıssa", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, C.3., Şamil Yayınları, İstanbul 2000.
- VECDÎ, Ferid, *Dâiratü'l-Meârif*, 3, Dâru'l-Mârife, Beyrut 1971.
- VON GABAİN, Annemarie, *Eski Türkçe'nin Grameri*, 1, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007.
- WİTTMAYER, Baron Salo, *A Social and Religions History of the Jews*, 1, Colombia University Press., New York 1957.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1, Zehreveyn, İstanbul 1992.
- YİTİK, Ali İhsan, "Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan", *Milel ve Nihal Araştırma Dergisi*.C.1, S.1, (2003), 21-29.
- ZEMAŞERÎ, Ebü'l Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *El-Keşşâf an*

Hakâiki Gavamidi't Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't Te'vil, 1, Mektebetu'l Abîkân, Riyad 1997.

ZEYVELİ, Hikmet, "Kur'an Kıssaları", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.4, (1996), 177-183.

ZUHAYLİ, Vehbe, *Tefsiru'l Münir*, 5, Erkan Yay., İstanbul 2017

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Mine BUDAK
Doğum Yeri ve Tarihi: 27.02.1976
Yabancı Dili: İngilizce / Arapça
İletişim (e-posta): minebudak@hotmail.com
Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)
Lise: Tokat İmam Hatip Lisesi
Lisans: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Çalıştığı Kurum: MEB Dinkültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni
Medeni Durum: Evli / 3 Çocuk